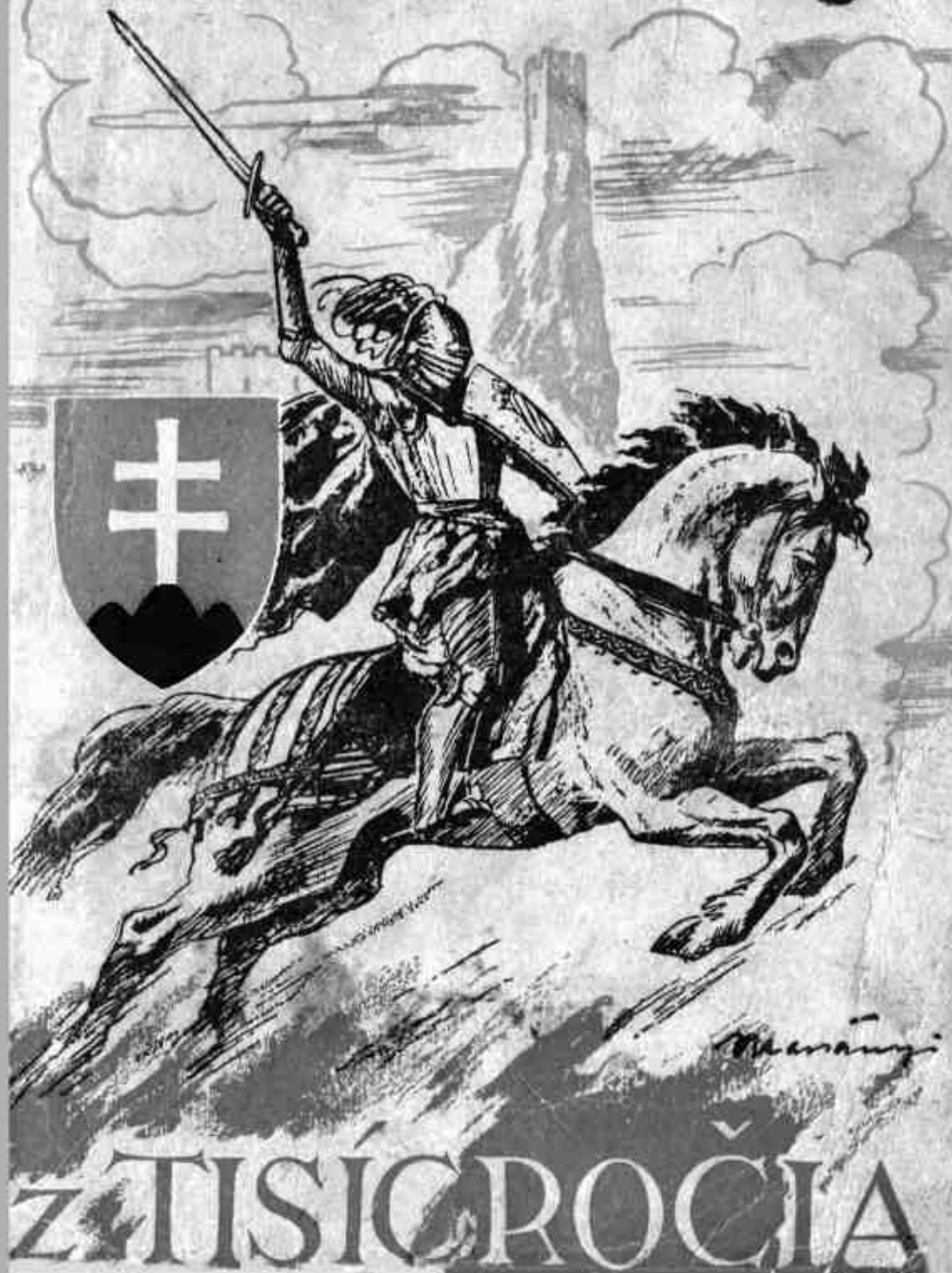

J. BRANECKÝ

Z TISÍCROČIA

POVESTI
A HISTORICKÉ ČLÁNKY

Učebná pomôcka pre vyšší stupeň
ľudových škôl, pre I. triedu mešt.
škôl a I. triedu slovenských gymnázií.
Schválená Ministerstvom školstva a
národnej osvety v Bratislave dňa
5. februára 1943, číslo 982/43-II/3.

Napísal

JOZEF BRANECKÝ

Ilustroval

EDMUND MASSANYI

Nákladom knižničiarne „Andreja“, úč. spol.
v Bratislave

(1943)

Digitálna Ing. Vojtech Brabenec, Trenčín, 2014 - 2015

Toto je e-kniha, ktorú môže každý rozširovať voľne a zdarma v elektronickej podobe, je nepredajná, dostupná aj na internete.

Táto e-kniha je vydaná ako 5. zväzok v rade "Branecský každému a všetkým", je súčasťou digitalizácie diela Rektora Piaristov pátra Jozefa Branecského, je súkromnou iniciatívou vzniknutou v roku 2013 na základe súhlasu vlastníka autorských práv, zdarma, bez podpory Mesta Trenčín, štátu, Európskej únie či iných inštitúcií.

Cieľom je zachovať a voľne šíriť dielo, odkaz a pamiatku Rektora Branecského.

Ako podklad pre túto e-knihu bola použitá kniha z knižnice pána (†) Jána Pavla Gát'u. Digitalizoval Ing. Vojtech Brabenec, Trenčín, 2014-2015, Klub starých Trenčanov.

www.trencan.6f.sk (Leto 2015)

Použitie znaku Slovenskej republiky Ministerstvo vnútra povolilo 8. apríla 1943, č. 233-6/4-8/43 D 61/1, Trenčín

Tlačila kníhtlačiareň «Andreja», úč. spol., filiálka v Žiline

Príslovečná je prítulnosť slovenského človeka k svojej rodnej zemi, slovenskej vlasti podtatranskej. Nerád ide z domu, a keď sa odhodlá opustiť domovinu, neprestáva túžiť späť domov, kde sa narodil a kde žili a mreli predkovia jeho.

Toľkoto vie o svojej domovine každý Slovák a stačí mu to, aby svoju vlasť tak miloval.

Doteraz nebolo nám dožičené, aby sme minulosť svojej vlasti preskúmali a dôkladne ju spoznali. Cudzí záujem pod zámkou neprístupnosti držal v archívoch písomné pamiatky o minulosti našej vlasti a nášho národa. Mnohé pamiatky zničila zloba času a búrlivé vojnové vichrice, nad našou vlasťou sa sprchnuvšie. A Slovák jednako cítil, že zem táto podtatranská je jeho vlasťou od praveku, že tu žili jeho predkovia od pradávna.

Štátna a národná samostatnosť umožňuje nám teraz odkrývať utajené archívy a vynášať na svetlo

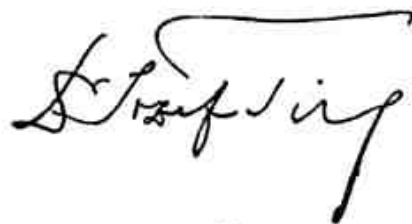
božie doklady o slovenskom živote v minulosti. Okrem týchto písomných pamiatok máme mnoho dokladov o živote našich predkov v povestiach, ktoré nie sú písané, ale sú v pamäti slovenského ľudu, dávajú sa ďalej s pokolenia na pokolenie a tvoria nepretržitú niť, tiahnucu sa cez stá a tisícročia, ako nositeľku slovenského povedomia, že zem túto podtatranskú obývali a zveľaďovali Slováci, ľudia to statoční, nábožní, pracoviti, a že k zemi tejto púta každého Slováka pamiatka krásnej minulosti.

Tieto povesti preto sú doplnkom nášho dejepisného prieskumu našej vlasti a národnej minulosti. Preto budú vzácnym čítaním slovenskej mládeže, ktorá si z nich čerpať bude lásku, vernosť a oddanosť k svojmu slovenskému rodu, ktorý statočne a verne žil, budoval a tvoril cez tisícročie vo svojej slovenskej vlasti.

Učme sa od svojich predkov, ako máme žiť a pracovať pre požehnanú budúcnosť svojho národa a vlasti.

V Bratislave v marci 1943.

Na stráž!

prezident.

Pri spomienke na knieža Pribinu srdce každého Slováka musí zaplesáť nevýslovnou radosťou a šľachetnou hrdosťou.

Kto bol Pribina?

Prvý vládár slovenského národa, ktorým sa začínajú naše dramatické dejiny. Sídľil na hrade v Nitre, ktorá v tých časoch menovala sa Nitrava.

Územie, nad ktorým vládol, rozprestieralo sa na úrodnom Nitriansku, požehnanom Pohroní a malebnom Považí.

Pribina v prvých rokoch svojho vladárenia bol pohanom. Ešte nesvitlo nad Nitravou žiariace slnko spásonosného a všetky útrapy uľahčujúceho evanjelia Kristovho, ktorý vrazil: Poďte ku mne všetci, ktorí pracujete a obťaženi ste, ja vás občerstvím.

Pribina, ako pohan, Perúna uznával za najvyššieho boha, ľuďom prezývaného Paromom, ktorý na Zubore pod starým košatým dubom mal božnicu. Knieža Pribina i so svojím ľuďom sem chodie-

val obetovať za blaho celého národa. Ale jednako len žila v nich iskierka neodolateľnej túžby po niečom vyššom, nadzemskom, kde by si očistili duše, aby boli biele ako sneh na Gerlachovke. Vysvitá to z ich najväčšej a najvýznamnejšej národnej slávnosti, spomínanej v starých spisoch pod menom: Perúndeň — Perúnov deň. Slávili ho v kvetnatom máji.

Rušno a živo bolo vtedy v Nitrave. Veľa ľudí ponáhľalo sa už skoro ráno na Zubor. Zeleň hôrky pozdĺž Nitravy a tmavomodrosť Zubora spestrovaly lahodnosť a súlad slovenského kroja. Asi v polovici vrchu, na vyrovnanej rovinke, stála socha Perúnova, vyobrazujúca muža v najkrajšom veku života. Z očí mu žiarila spravodlivosť, prísnosť, ale i neúprosnosť. Na prsiach mal priloženú pravicu, z ktorej šľahaly blesky v podobe lúčov z čistého zlata. V ľavej ruke držal kus skaly, ktorá znázorňovala hrom. Dlhý plášť dodával umeleckej soche ľudskej veľkosti a majestátnosti. Nad sochou rozrastal sa stáročný dub, posvätný strom slávneho Perúna. Zo šuchorenia listov kňazi, zvaní žreci, veštili budúcnosť slovenského národa. Pred sochou, umiestenou na kamennom podstavci, bol obetný oltár, zvaný žrtovec. Nad sochou a žrtovcom rozprestierala sa kaplnka, menovaná božnicou. Bola z dreva s bohatou rezbárskou ozdobou.

Na kamennom oltári horel večný oheň, živý suchým dubovým drevom. Dvaja žreci svojím životom boli zodpovední zaň, aby nevyhasol.

Slávnostného a národného významu tomuto sviatku dalo zapalo vanie posvätného ohňa.

Žreci to robili obratne. Najsamprv nasypali trochu jemného piesku do jamky v bukovom štvorhrannom polene, do ktorej nasadili zaostrenú dubovú tyčku, okolo nej s namotaným motúzom. Kým

jeden žrec fahal motúz napravo, naľavo, zatiaľ druhý pevne a rovno držal tyčku. Piesok trel so okolo tyčky a mlel drevo na jemný prášok, ktorý sa čoskoro zapálil. Vtedy prikladali na plamienok tenučkú dubovú stružlinu, potom silnejšie triesočky a nakoniec raždie, takže oheň o chvíľu vzrástol s praskotom, rozširujúc príjemnú vôňu s hustým dymom živice a tymiánu, ktorý naň hojne sypali. Posvätný dym v hustých kúdoloch sa rozširoval medzi členmi kniežacieho dvora a medzi ľuďmi. Na koho zavial, ten sa duševne očistil.

Všetci prítomní vracali sa domov rezkým krokom a so spokojnou myslou ako znovuzrodení.

Hľa, zdravé duše starých Slovákov i v pohanstve zatúžili za očistou.

Milosť božia prvý raz sa dotkla duše Pribínovej, keď dal postaviť na nitrianskom hrade r. 833 chrám boží. Podľa záznamu z roku 871 posvätil ho Adairám, soľnohradský arcibiskup, na úctu sv. Emmerama, biskupa, ktorý zomrel mučeníckou smrťou r. 652.

Posviacka chrámu bola veľkým sviatkom nielen hlavného mesta Slovenskej krajiny Nitravy, ale i celého národa.

Tento kostol má veľký význam, lebo bol prvý, čo stavali Slovania. Týmto skutkom slovenský národ na perutiach kresťanstva sa vyzdvihol medzi kultúrne národy, aby si tam zabezpečil večné trvanie. Bol to skutok vysokej štátnickej múdrosti, ktorým sme predbehli zo susedných národov Čechov o 55 rokov, Poliakov o 137 rokov, Rusov o 158 rokov a Maďarov o 167 rokov.

Ktoré národy sa nepretvorily v znamení kríža, ako Huni, Avari, Kvádi a Markomani, čoskoro zapadly do zabudnutia. Kríž, ako symbol nebeskej pravdy, musí zvíťaziť nad pohanstvom, predstaviteľom veľkého bludu rozumu i duše.

— Veľké veci učinil Pán s nami! — môžeme i my hrdo povedať so žalmistom.

Tento kostolík, ktorého tisícstoročnú pamiatku celý slovenský národ s veľkou slávnosťou svätzil r. 1933 v Nitre, stal sa nám pred celým svetom drahocenným národným pokladom a najstarším ohniskom slovenskej kultúry.

Hľa, milosť božia dotkla sa duše Pribinovej, keď myšlienka tohto požehnaného skutku zrodila sa v ňom, ktorú vtesal do kameňa.

Ale ešte mu bolo treba prejsť trnistou cestou života, kým padol na kolená, sklonil nepoddajnú hlavu pred svätenou vodou, aby sa znova zrodil a stal sa nielen členom Cirkvi, ale aj jej apoštolom.

Bola to ťažká, bolestná skúška, ale cesty božie sú nevyspytateľné.

Toho času knieža Mojmír, sídlaci na Devíne, spojil západné slovenské kmene v jeden celok, v jednu dŕžavu. Posilnený napadol aj Pribinu, ktorý, aby predišiel vylievaniu bratskej krvi, ustúpil pred presilou.

Tak vznikol silný jednotný slovenský štát r. 836, ktorý sa menoval Veľkou Moravou, ako prichodí toto pomenovanie v knihe byzantského Konštantína Porfyrogenneta roku 950.

Knieža Pribina i so svojim synom Koceľom ťažko opúšťal drahú Nitru, rodnú zem, ale priniesol túto veľkú obeť za svoj ľud, za ktorý žil a pracoval.

Okolnosť, že aj veľa veľmožov ho nasledovalo do vyhnanstva, dokazuje, že ho mali radi, lebo bol spravodlivý. Vo svojich poddaných videl bratskú krv. Viacerých z veľmožov poznáme podľa mena. Sú to: Unšat, Chotemír, Strbeň, Žilic, Vlčina, Vito-
mír, Brisnic, Zemín, Zeška, Krimičín a Trebic.

Bolí mu verní na život a na smrť. Vytrvali pri

ňom nielen za jasú slnečného dňa, ale i v ťažkej skúške životnej, aká na nich zaľahla.

Knieža Pribina i so svojim sprievodom načas uchýlil sa u Radboda; markgrófa pri Dunaji, ktorý ho odprevadil ku kráľovi Ludovítovi Nemcovi, synovi Ludovíta Pobožného, a vnukovi Karola Veľkého. Stalo sa to vo februári r. 837.

Cisár Ludovít Nemec láskavo prijal Pribinu v Regensburgu so všetkými poctami, ktoré mu ako kniežafu patrily. Jeho príchod pokladal za príležitosť, aby preukázal voči nemu mimoriadnu veľkodušnosť.

Knieža Pribina bol zlomený na tele i na duši. Dal za pravdu dvom misionárom, Levovi a Petrovi, ktorí prišli s arcibiskupom Adalrámom na posviacku kostolíka do Nitry roku 833. Prosili ho s láskou, slzami v očiach, aby nezatváral svoje srdce pred milosťou božou a prijal z ruky arcipastiera sv. krst. Ináč ho neminie trest boží.

— Postavil som vám kresťanský kostol, aký ste si žiadali, ale ja ostanem pri viere svojich otcov — odpovedal Pribina so zatvrdlou dušou.

No, jednako so zaujímavosťou počúval ich slová, pretože boly plné lásky k Bohu, ktorý je iný ako Perún, lebo niet v ňom hnevu, ale odpustenia, niet prchkosti, ale shovievavosti a trepezlivosti. Tento Boh i najväčšiemu hriešnikovi odpustí, keď oľutuje svoje hriechy. Zomrel za nás všetkých na dreve kríža, aby nás vykúpil.

Dlhé hodiny počúval ich sladké slová i so synom Koceľom. Dal im aj za pravdu, ale keď prišiel rad na Kristove slová: Milujte svojich nepriateľov a dobre čiňte tým, ktorí vás nenávidia a prenasledujú — vzbúrila sa v ňom horúca šľachtická krv. Bledú tvár mu zahalil tmavý rumeň hnevu a nesúhlasu, vyskočil ako hadom uštipnutý, päšťou udrel hnevľivo na stôl a skríkol: Nikdy!

Hojné kropaje mu vysadly na vysoké čelo a od nesmiernej duševnej napnutosti len ťažko lapal vzduch.

O chvíľu zopakoval: Nikdy! Ani môj otec, neohrozene bojujúci proti našim odvekým nepriateľom Avarom, neodpustil nikdy ani jednému z nich. Bola to vzájomnosť. A pri najväčších slávnostiach pripil na zdravie svojich hostí a na blahobyť svojho slovenského národa z čaše zlatom olemovanej, pripravenej z lebky kagana avarského, ktorého premohol v krvavom súboji. Neodpustil tomu, kto nás hanobil, kto nám krivdil a ohrožoval nás i náš národ na živote!

Dlane sa mu zavrely v tvrdé päste, aby rozdrvil každého, kto by ho chcel nahovoriť, aby miloval nepriateľa. Aby miloval — Mojžiša, ktorý ho vyhnal z otcovského dedičstva! Nikdy!

Tak bolo roku 833.

A teraz?

Zlomený pod farchou neúprosneho života, s poníženým srdcom vníma slová Leva a Petra. Ich slová teraz nepadajú na skalú, ani na ušliapaný chodník, ale do úrodnej zeme, ktorú preoral ostrý pluh ťažkého osudu.

A keď sa ho opýtali láskavým slovom, či už odpúšťa svojmu nepriateľovi, sklonil ťažkú hlavu a ticho odpovedal: Odpúšťam! — a naplnily sa mu oči horúcimi slzami, ktoré vypálily v ňom, čo bolo pohanské, nízke, pomstivé, krvavé, aby všetka táto zloba ustúpila odpusteniu, milosrdenstvu, ktoré aj on očakával od toho sv. Proroka.

Krst Pribinov a jeho syna Kocela dial sa v rámci veľkých slávností. Bol to triumf evanjelia na zemi, rodiaci radosť i v nebesách. Sám soľnohradský arcibiskup Liutpram ho krstil, aby sa stal z neho »piissimus ac benevolus erga Dei servitium et suum — veľmi pobožný a dobroprajný muž v služ-

be Bohu a v povinnostiach voči sebe« — ako to čítame v súčasných spisoch.

Stalo sa to v kostole sv. Martina v Traisme pri Dunaji, kde je teraz mesto Sankt Pölten.

Cisár Ludovít Nemeč za jeho vernosť dal mu ešte toho roku (836) v léno kniežatstvo okolo Blatného jazera, kde si vybudoval pevnosť Blatograd.

Cisár Ludovít o niekoľko rokov neskôr, a to 12. októbra r. 847, v prítomnosti svojich dvoch synov, Karlmana a Ludovíta, mnohých grófov a markgrófov Rathboda a Thakulfa, správcu Marky srb-skej, Ernsta, správcu Marky českej, daroval mu toto kniežatstvo do dedičného vlastníctva.

Knieža Pribina, posilnený nekonečnou milosťou božou, dôverujúc v nebeskú pomoc, pustil sa do novej budovateľskej práce, na čelo ktorej si postavil najsvätejší znak: kríž na troch kopcoch, aby založil svojmu rodu novú vlasť, kde by zároveň rozširoval i kráľovstvo božie.

Prvý kostol, ktorý tu vybudoval, bol posvätený 24. januára 850. Posvätil ho soľnohradský arcibiskup Liutpram a vymenoval dvorného kaplána Dominika, ktorému dal moc, aby slúžil v ňom sv. omše, vysluhoval sviatosti a staral sa o duševný život veriacich.

Kostol bol venovaný Rodičke Božej.

Prítomných bolo veľa, tak slovenských veľmožov, ako i ľudu. Z veľmožov slovenských 14 jaších dených podľa mena v starých zápisoch, kľúčily, meckých veľmožov. pod ktorým

V tejto blahodarnej práci za rozširovania ulahstva Kristovho Pribina usilovne pokračovať zámutku rej horlivosti bol mu na pomoci i jeho ostiach a takže za niekoľko rokov vystavali po sľobe seba-dedinách a mestách 32 kostolov.

Božia milosť, ktorá prvý raz sa dotkla Pribinu

pri posviacke kostola na hrade nitrianskom, správdzala ho celým životom, ktorý skončil ako obeť skalopevnej vernosti ku Kristovi a k svojmu dobrodincovi Ludovítovi Nemcovi.

Stalo sa, že Karlman, syn Ludovíta Nemca, spojil sa s moravským kniežatom Rastislavom, aby spoločne vystúpili proti grófovi Richardovi, správcovi panónskych hraníc, a proti Pabonovi, dozorcovi korufanských hraníc, medzi ktorými Pribina mal svoje kniežatstvo.

Knieža Pribina, ako verný spojenec kráľa Ludovíta Nemca, postavil sa proti spojenej sile Karlmana a Rastislava. Prišlo na krvavý boj, v ktorom knieža Pribina v obhajobe spravodlivosti a vernosti k svojej prísaha, hrdinsky padol. Stalo sa to r. Pána 861.

Nevieme, kde je knieža Pribina pochovaný, aby sme putovali k jeho hrobu a učili sa od neho spravodlivosť, bohabojnosť a vernosť. Ale i tak drahá je nám jeho pamiatka, ako prvého samostatného kniežata a panovníka slovenského národa.

CYRIL & METOD

Každý národ miluje svojich vierozvestov ako najväčších dobrodincov, lebo zapálili mu faklu pravého učenia, pri ktorom svetle veriaci našli priamu cestu, kade majú kráčať, večnú pravdu, v ktorú majú veriť, a nehynúci život, ktorý má náplň pre večné spasenie. Vierozvesti sú žiariace hviezdy na oblohe duševného a národného života, ideály zbožnosti, mravnosti a statočnosti. Sú hraničné kamene na medzi pohanstva a kresťanstva, tmy a svetla, bludu a čistej viery, tmavej noci a slnečného jasu, smrti a večného života.

Semienka evanjelia Kristovho, ktoré sv. Cyril a Metod siali do úhoru pohanských duší našich predkov, zachytily sa v úrodnej pôde, klíčily, rástly a mohutnely v košatý strom, pod ktorým tento malý, ale duševne silný národ našiel uľahčenie v ťažkej borbe života, potešenie v zármutku duševného vlnobitia, posilnenie v slabostiach a osviežujúcu posilu v službách národného seba-vedomia.

Dobrotivý Otec nebeský včas pozrel milosrdným okom na slovenský národ, aby ho povolal medzi vyvolených. Večnou prozreteľnosťou dobre vedel, že Slováci budú mu verní po všetky časy.

Príslovečná zbožnosť našich predkov vyvierá z tohto večného prameňa lásky, z ktorého sa posilňovali cez tisícročie, aby žili v Kristu, pracovali s Kristom a zomierali s jeho menom na perách. Najsvätejší znak svojho vykúpenia, kríž, s radosťou vzali na otužilé ramená, statočne ho niesli a keď pod jeho farchou klesli, dôverujúc v nebeskú pomoc, opäť vstali.

Túto spásanosnú vieru hlásali slovenskému národu sv. Cyril a Metod a tak sa stali našimi apoštolmi.

Je našou sv. povinnosťou, aby sme poznali život našich vierozvestov a ich pamiatku si zachovali ako najdrahší klenot. Vďačnosť je čnosť, ozdobujúca každého človeka, najmä zbožného Slováka.

Sv. Cyril, predtým Konštantín, narodil sa r. 827 v Solune. Bol najmladší medzi početnými bratmi. Ich otec bol popredným úradníkom. Nadaný Konštantín navštevoval školy na cisárskom dvore v Carihrade. Po skončení štúdií vyučoval filozofiu na cisárskej škole, ale onedlho utiahol sa do kláštora.

Sv. Metod, Cyrilov brat, narodil sa r. 815. V Carihrade navštevoval vojenskú školu a chystal sa na štátnickú dráhu. Keďže bol bystrého umu, čoskoro zaujal vysoké hodnostárske miesto v štátnej službe. Ale onedlho, nasýtený svetskou slávou, vstúpil aj on do kláštora.

Pod zvláštnou ochranou nebeskou obidvaja zahoreli hlbokou túžbou, aby venovali svoj mladý

život Bohu. Chceli hlásať evanjelium pohanským národom, aby ich získali pre kresťanskú vieru.

Príležitosť na túto misionársku prácu naskytla sa im čoskoro, keď od Kozarov (pri Čiernom mori) prišlo posolstvo a prosilo cisára Michala III., aby im poslal kňazov, lebo chcú sa stať kresťanmi. Cisár touto úlohou poveril Konštantína a Metoda. Ich apoštolskú prácu korunovalo božie požehnanie.

Keď sa vracali domov, vzali so sebou i pozostatky pápeža sv. Klimenta, ktorý r. 101 mučeníckou smrťou zomrel v tomto kraji.

Medzitým prišlo nové posolstvo do Carihradu, a to od Rastislava, kniežata a vladára Veľkomoravskej ríše. Žiadali cisára, aby im tiež poslal vierozvestov, ktorí by vedeli hovoriť rečou ich ľudu. Konštantín a Metod na žiadosť cisárovu podujali sa i na túto veľavýznamnú apoštolskú prácu.

Keďže slovansky dobre vedeli, lebo v Solune bolo mnoho Slovanov, ba hádam aj oni boli Slovani, s veľkou láskou a nezlomnou energiou pripravovali sa na nastávajúcu spásanosnú prácu.

Konštantín mal veľké nadanie pre reči, preto vynašiel slovanské písmo, takzvané hlaholské, aby z gréčtiny mohol preložiť sv. čítania a evanjelia na nedele a sviatky. Okrem tejto veľavýznamnej práce poslovančil i viaceré bohoslužobné knihy.

Medzitým zastavili sa u susedných Bulharov, kde ich misionárska práca pokračovala pomaly, lebo kráľ Boris odporoval novému učeniu, kým pohľad na hrôzyplný obraz o poslednom súde nezatriasol mu telom i dušou. Obraz namaľoval Metod, ktorý bol i znamenitým maliarom.

Keď sv. bratia prišli na slovenskú zem, naši otcovia vítali ich s nekonečnou radosťou, lebo zraz porozumeli ich slovám.

Konštantín a Metod s pomocou božou dali sa do húževnatej, ale požehnanej apoštolskej práce. Najprv zavítali do Devína, Nitry a iných väčších-menších miest našich predkov. Chodili z dediny do dediny, všade hlásali slovo božie a rozsievali semeno viery Kristovej. Ktorí prijali ich učenie, tých hneď pokrstili. Hojné požehnanie božie sprevádzalo ich každý krok. Ľud vo veľkom počte zanechával pohanstvo, zavrhol obete Perúnove a iné pohanské zvyky, aby mohol byť účastný nekonečných darov krvavej obete Ježiša Krista. Časom našli i horlivých mládencov, ktorí zahoreli láskou, aby sa stali kňazmi a hlásali slovo božie.

Takto prekvitala kresťanská Cirkev medzi našimi otcami a rozširovalo sa sv. učenie evanjelia, keď nepriateľská závišť obžalovala Konštantína a Metoda v Ríme, že hlásajú bludárstvo. Naši apoštoli na povolanie sv. Otca Hadriána II. zaraz sa vydali na cestu do Ríma, aby sa tam ospravedlnili. Išli radostne v čistom povedomí, že ani najmenej sa neprevinili proti skalopevnej vernosti a oddanosti k rímskej sv. Stolicy.

Keď sa pápež Hadrián II. dozvedel, že sa približujú a nesú so sebou pozostatky martyrapápeža sv. Klimenta, išiel im v ústrety s veľkým a slávnostným sprievodom kňazov a veriacich.

Hadrián II. sa hneď aj presvedčil o ich vernosti ku Kristovi a horlivosti v hlásaní slova božieho, preto ich nielen oslobodil od žaloby, ale schválil i slovanský preklad posvätných kníh a slovanské bohoslužby. Stalo sa to r. 869. Potom ich vysvätil za biskupov, čo bolo najväčším zadosťučinením pre našich pohanených a falošne obžalovaných sv. apoštolov. Zároveň bolo vysvätených niekoľko Slovákov-jahňov za kňazov.

Ale dni ich vzornej a požehnanej spolupráce boli spočítané, lebo veľký duch Konštantína pre-

býval v slabom tele. Už nemohol nazpät k svojim milovaným Slovákom, ostal v Ríme a vstúpil do kláštora, kde dostal rehoľné meno Cyril. Zákernej nemoci neodolal a opätovne posilnený sviatosfami, tíško vypustil svoju šlachetnú dušu 14. februára 869. Pochovali ho v kostole sv. Klimenta v Ríme.

Metod horko zaplakal nad predčasným odchodom svojho drahého brata Cyrila, potom sa s požehnaním sv. Otca vrátil do Veľkomoravskej ríše ako arcibiskup a hlava slovanského kresťanstva, kde patrilo dnešné Slovensko, Morava, Česko a Panónia v Zadunajsku.

Sv. Metod v príkladnej pobožnosti a vo vzornom nažívaní našich predkov nachodil nehynúcu odmenu za svoju horlivú apoštolskú prácu. Pod svojou arcipastierskou berlou spojoval tri slovenské kniežatstvá, a to: v Nitre Svätoplukovo, na Devíne Rastislavovo a pri Blatnom jazere Koceľovo.

Keď sv. Metod skoro štvrt storočia strávil medzi našimi predkami a u západných Slovanov, telesne a duševne vyčerpaný cítiac, že sú spočítané jeho dni, povolal k sebe na Devín svojich kňazov a najpoprednejších veľmožov. Tu im ukázal na slovanského kňaza Gorazda so slovami: »Tento je vašej krajiny slobodný muž, dobre učený v latinských knihách a pravoverný. To buď božia vôľa a vaša láska, ako i moja!« Týmito slovami ustanovil Gorazda za svojho nástupcu na arcipastierskom stolci. Keď sa so všetkými rozlúčil, odporúčajúc ich pod ochranu božiu, onedlho, 6. apríla r. 885, tíško zomrel medzi vrúcnou modlitbou všetkých prítomných.

Pred tromi dňami, na Kvetnú nedeľu, slúžil ešte sv. omšu. Bola posledná v jeho živote.

Celý národ zaplakal nad smrťou svojho milo-

vaného a dobrotivého arcipastiera. Mnoho tisíc ľudí odprevadilo ho v modlitbe a so spevom na poslednú cestu. Pochovaný je asi na Devíne.

Keďže naši sv. apoštolovia Cyril a Metod celý svoj život obetovali na hlásanie evanjelia Kristovho, najmä Slovákom a príbuzným západným Slovanom, a priviedli ich do Kristovho ovčince, neminula ich večná odplata, lebo pápež Ján X. r. 914 vyhlásil ich za svätých, aby sme si ich mohli voliť za nebeských patrónov a ich sochy a obrazy stavať na oltáre.

Sv. Otec Lev XIII. roku 1880 určil ich sviatok na 5. júla.

Vyobrazujú sa spolu: Sv. Metod má v jednej ruke biskupskú palicu, v druhej tabuľu s obrazom posledného súdu, kým sv. Cyril v pravici drží kríž a v ľavici knihu evanjelia.

Sv. Cyril a Metod, orodujte za slovenský národ, aby ho Všemohúci žehnal a zachoval vo vernosti, pobožnosti a láske k vlasti pre ďalšie blažené tisícročie!

SITNIANSKI RYTIERI

Od Banskej Štiavnice na juh vysoko vyčnieva nad horskými lesmi najvyšší vrch Sitno. Bol na ňom kedysi i hrad, ktorého stopy ešte nesmyl dážď a nerozniesol vietor.

Na tomto hrade v Pribinovej dobe bol pánom knieža Stojmír. Mal dvoch synov. Pohanským veľkňazom, ktorého menovali žrecom, bol staručký a múdry Nákon.

Ľudia pod otcovskou starostlivosťou kniežacou žili v blahobyte a pokoji.

Keď Stojmír cítil, že sa mu blíži posledná hodina, predvoľal svojich synov a povzbudil ich, aby žili vo svornosti. Panujúcim kniežatom bude starší syn Tyra. Mladší syn Želibor bude mu poddaný. Silní budú, keď budú nažívať v jednote.

Keď Stojmír onedlho zomrel, jeho telo spálili podľa pohanského zvyku v posvätnom háji na Sitne.

Ale synovia dlho nezachovali otcovu múdru radu. Čoskoro sa pustili do boja proti sebe. Veľ-

kňaz Nákon všemožne sa usiloval, aby zabránil bratovražednej bitke, ale bez výsledku.

Keď ich husté šiky stály proti sebe a znova na darmo sa snažil ich smieriť, preklial ich, aby sitnianska skala pojala všetkých a neotvorila sa prv, kým ich slovenský národ nebude volať na pomoc, aby týmto spôsobom odčinili svoj hriech.

Sotva odznely Nákonove slová, ostrý blesk zarachotil a ožiaril kraj široko-ďaleko. Vzápätí prihnala sa ukrutná búrka a zo Sitna vyšlahly mohutné plamene. Zem sa triasla od základov.

Keď tento boží súd pominul, vyjasnilo sa a miliardy hviezd ozdobili čistú oblohu, bojovníkov nebolo nikde. Sitnianska skala ich pojala do veľkých priestranných siení, ktoré sa tam utvorily.

Tam boli napohotove, aby nastúpili do boja, keď ich slovenský národ bude volať. Každý rytier stál pri svojom oširovanom koni jednou nohou v strmeni. Len vyhupnúť na vraníka.

Každých sedem rokov sa prebúdzajú i bez volania, aby sa opýtali starého rytiera, strážiaceho východ, či je ich čas už tu? Starý rytier nato vystúpi na sitniansky vrch, aby zavolať na všetky strany sveta, či už?

Ak odpoveď neprichodí, zavrie okovanú bránu a vráti sa do siení, aby rytieri odpočívali ďalších sedem rokov.

Keď svitol 14. marec 1939 a zaznelo: »Už!«, zahučaly trúby, zavialy zástavy a sitnianski rytieri vyrútili sa z tajných tisícročných siení, aby strážili slobodu slovenského národa.

Od tých čias sú v zbrani. Bojujú poboku našich bratov a otcov proti nadpočetnému nepriateľovi.

A keď sa tieto boje víťazne skončia a trubači odtrúbia boj, sitnianski rytieri vrátia sa nazpät do úkrytov sitnianskej skaly.

Nejedno morské oko ozdobuje naše krásne Vysoké Tatry. Ľud verí, že sú spojené s morom a nimi pozerajú morské panny k nebesám.

Stalo sa, že kráľ morí vynoril sa z hĺbín svojej ríše, aby sa rozhladol po malebnom pobreží, vysokými palmami a čarou zeleňou lemovanom. Ako obrátil oči napravo, zazrel krásnu vílu, ozdobenú horskými kvetmi.

— Čia si ty dcéra a kde bývaš? — oslovil ju dychtivo. Víla za zľakla, bojzливо sa vzdialila od brehu a tak zo slušnej diaľky odpovedala: Som víla Vysokých Tatier, kde prebývam s matkou. Chcela som vidieť široké more. Je to tvoja ríša?

— Moja, ale krajšia je pod morom. Zaiste krajšia ako tvoja medzi skalami. Mój kráľovský palác skvie sa zlatom a drahokamami. Na zemi niet takej nádhery a bohatstva. Všetko ti to dám, keď sa staneš mojou ženou. Budeš i kráľovnou morí.

Krásna víla záporne potriasla hlavou, ozdobenou dlhými zlatými vlasmi a odvetila rozhodne:

— Niet krajšieho domova, než v Tatrách, nespomínajúc, že i matku mám tam. A ako by som mohla ísť s tebou na dno morské? — odpovedala a vrátila sa do nebotyčných Tatier.

Keďže kráľ morí nijako sa jej nevedel zriecť a všíť sa do skutočnosti, že ju stratí, a čím diaľ, tým väčšmi túžil po nej, rozhodol sa, že násilím ju učiní svojou ženou. Ukradne ju.

Ale ako?

Plán čoskoro mal hotový a zaraz sa dal i so svojim verným sluhom do ťažkej práce, aby plán uskutočnil. Vo dne v noci kopali od mora podzemnú chodbu smerom k Tatrám, o kráse ktorých i sám kráľ veľa počul.

Po dlhej, úmornej a namáhavej práci konečne dostali sa pod velebné Tatry, kde prerazili kolmo široký otvor až na povrch zeme. Vyrazili v čaro-krásnej kotline, ohradenej dookola vysokým brehom a voňavými, tajomne šumiacimi jedlami. Voda z mora s veľkým hukotom valila sa za nimi, aby naplnila okrúhle koryto na povrchu zeme.

Zvedavé horské panny zaraz sa shýkli so všetkých strán, aby zvedely, čo to za nezvyklý a zvláštny hukot.

Prišla i tá najkrajšia, kráľovná tatranských víl, za ktorou kráľ morí tak mocne túžil a prekonal ťažkú podzemnú cestu. Postála na brehu jazera. Kráľ ju zaraz zbadal, pod hladinou vody priplával k nej a než by ho bola zbadala, pochytil ju a vtiahol so sebou do hĺbky. Ani si neodpočinul, kým ju neodniesol do svojho paláca, vystavaného z mramoru a kryštalu na dne nekonečného mora.

Morské panny jej ustanovil za služobné, obdaril ju veľkým bohatstvom a nádhernými kráľovskými šatami. Ale márne sa uchádzal o jej lásku, aby sa stala jeho ženou. Nemala väčšej starosti, než sa dostať odtiaľto von, na slnko.

Onedlho vyskytla sa vhodná príležitosť, keď Vetropán, oddávny nepriateľ vodnej ríše, napadol kráľa morí. More sa búrilo od základov. Vlny, vysoké ako hora, valily sa opreteký jedna cez druhú. Bol to súdny deň. V hustej tme nebolo vidieť ani na krok.

Keď sa vojna skončila a búrka ustala, kráľ sa nedočkavo ponáhlal domov. Aké nesmierne bolo jeho prekvapenie, keď vyvolenú svojho zamilovaného srdca nenašiel doma. Zarmútil sa na smrť, ale nebolo pomoci.

Chcejúc ju aspoň vidieť, podzemnou chodbou často prichodil pod Tatry, aby sa rozlíadol za ňou morským okom, ktoré slovenský ľud pomenoval Štrbským plesom.

Keďže ju tu nenašiel, podzemnú chodbu rozšíril viacerými smermi.

Tak vznikly naše krásne morské oká.

Krásne je naše Slovensko. Záhrada bohatej rozmanitosti a ihravej fantázie smelého a štedrého umelca. Nič všedného, obvyklého, ale každá dolina má svoj pôvab, každé návršie svoju nádheru, každé kvieťa svoju lúbeznú vôňu a každá skala, kaplnka, hrad svoju romantickú, poučnú povesť.

Do tohto rozmanitého bohatstva patria aj naše rieky, ktorých nekorunovaným kráľom je Váh — skvostná ozdoba malebného Považia. Podobá sa striebornej stuhe na zelenom kniežacom pokrovci. Obľúbený domov rozličných rýb. Sú tu šfuky, hlavátky, kapry, mreny, pstruhy, liene, jalce a sumce.

Ján Turzo, slovenský historik a spisovateľ, spomína, že r. 1731 chytli pri Trenčíne sumca do 200 funtov.

Náš kráľovský Váh vzniká z dvoch ramien: z Čierneho a Bieleného Váhu. Čierny Váh vyviera zpod Kráľovej hole, kým Biely Váh vyteká zpod Kriváňa zo Zeleného jazera.

Náš Váh často sa nachodí v starých spisoch a

najčastejšie s veľahovoriacim prívlastkom: vagonbundus-blúdiaci.

I zaslúži si tohto biľagujúceho pomenovania v úplnej miere.

Čo je však nebezpečnejšie, skrýva v sebe veľa hnevu a nepravosti. Vo svojej rozpútanej zlobe neraz sa vyrútil na tichých obyvateľov mesta Trenčína a okolitých dedín, aby v zúrivej pomstychtivosti zničil úrodu usilovných Slovákov, odniesol mosty, drevené domy, mlyny i s ľuďmi. Najzúrivejšie spustošil všetko r. 1813 v noci medzi 25.—26. júlom. V dravých a špinavých vlnách zahrdúsil 44 Trenčanov: mužov, žien a dieťať. Bola to noc plná náreku, hrôzy a zúfalstva.

Prečo je Váh občas taký besný? Prečo si vyžaduje každoročne i viac ľudských obetí? Prečo sa cítime úzkostlivo na jeho strmom brehu, ako by nás neznáma sila ťahala do vírnych vln?

Má to svoju históriu.

Petrík a Paľko boli vlastní bratia. Starostliví rodičia už im nežili. Odpočívali na úpäti Kriváňa pod ihličnatou horou, ktorá pri slabom vetríku tajomne šepkala osirelým synom o blaženosti rodinného života, kde panuje porozumenie, pokoj a tichá radosť. Keby sa trocha zmohli, veru by zaraz poslúchli horúce slovo svojho mladého srdca. Dievča by bolo na okolí.

Ale takto? ... Veď okrem drevenej nízkej chalupy a siete, čo zdedili po otcovi, sotva čo majú. Zelené jazero tiež by mohlo hojnejšie dávať zo svojho bohatstva. To nie je život, iba živorenie.

Zadumane sedeli pri ohnisku, kde si pripravovali chudobnú večeru: ryby so zemiakmi. Na obed mali zemiaky s rybami. Jednotvárne a jednoduché živobytie.

Hustá tma zahalila čiernym závojom malý dom-

ček. Nič nevyrušovalo posvätné ticho, iba kde-tu žblnknutie rybky na majestátnej hladine tajomného jazera, keď na úzkych a chatrných dverách ktosi zaklopal. Ale neboli v tom istí, preto pozdvihli hlavy a načúvali.

Keď voda v hrnci začala vriieť klokočom, Petrik vstal a pokrievku posunul, zaklopanie sa opakovalo. Znelo bojztlivo ako odkaz neznámeho ducha, prichodiaceho zo záhrobia.

Keďže neodpovedali ani teraz, lebo hlas obidvom ako by sa bol v hrdle zadrhol, vrzgly chatrné dvere a vstúpil malý človečik s dlhou bielou bradou. Šaty mal špinavotmavé ako baník, pracujúci v hĺbinách zeme.

— Nebojte sa ma! Som dobroprajný duch Kriváňa. Prevezte ma cez jazero. Neofutujete to — a zažmurkal malými očkami, že sa zasvietili ako svätajánske mušky.

Nádej na lepšiu, hojnejšiu a bezstarostnejšiu život zablysla sa im v očiach ako ďaleká žiara na horizonte hornatého kraja.

Sadli do člna i s hosťom. Ale div divúci, museli napnúť všetky sily, aby pohli člnom.

Hojné kropaje im stekali s čela a tváre, kým preveslovali na druhú stranu.

Keď vystúpili, tajomný človečik prehovoril k nim takto:

— Viem, ste chudobní ani kostolná myš, a preto chcem vás odmeniť za vašu službu a ochotu. Pozorujte!

— Na dne tohto jazera je veľký poklad. Keď odstránite vodu, bude váš — uisťoval ich a zmizol v otvorenej skale, ktorá sa zavrela za ním s veľkým hrmotom.

Keď sa člnom vrátili, ľahli si, ale spánok neprichodil im na zafatžené mihalnice. Viac prebdeli, než prespali celú noc od napätosti a zvedavosti.

Sotva vykuklo zlaté slniečko zpoza tmavých hôr, už boli v práci. Veľkými vedrami vylievali vodu z jazera. Ale večer po celodennej namáhavej práci smutne zistili, že veru nič neubudlo z jazera.

Umorení na tele a zlomení na duši si ľahli.

O niekoľko dní, vidiac márnivosť svojho úsilia, rozhodli sa, že prekopú, prerazia breh jazera tak hlboko, aby voda vytiekla. I dali sa znova do práce.

Bola to ťažká robota, lebo breh jazera bol vysoký.

Kopali týždeň, mesiac, ale veľmi pomaly napredovali, čo ich nesmierne roztrpčovalo.

Slnko s úsmevom sa skláňalo za tmavé hory a pestrofarebný hmyz veselo obletoval vysilených robotníkov, keď Peter v nesmiernom sklamaní a hneve zvolal: Už by som nedbal, keby i sám diabol prišiel nám na pomoc!

— Veru ani ja nie! — dodal nerozvážne Paľko.

Len čo odzneli bezbožné slová, ostrý blesk udrel do Kriváňa. Okolité vrchy viacnásobne odrážali silný hrmot. Dunelo, hrmelo to ako bubny na konci peknej symfonie. Ohnivá žiara nebeského zjavu na sekundu premenila nekonečnú tmú na prenikavý deň, aby potom nastala ešte väčšia tma a zahalila všetko do nepreniknuteľného čierneho flóru.

Strhol sa víchor bez predchádzajúcich príznakov. Letel horami ako zdesený démon a ihrave lámal v drieku silné buky, štíhle smrek, alebo vyvrátil ich i s koreňom. Postrašujúca scéna trvala dlhší čas. Blesky padali na Kriváň ako okrídlené, zlámané šípy, prerážajúce štíty, prilby a srdcia neochrozených bojovníkov. Bola to chvíľa podobná súdnemu dňu, keď sa zjaví znamenie Syna-človeka na nebi, nebeské hviezdy budú padať, nadzemské sily budú sa pohybovať a všetky pokolenia zeme so strachom budú kviliť.

V tejto, každého tvora neistotou naplňujúcej chvíli zjavil sa volaný diabol. Oči mal čierne ani uhol a lesklé ako ožiarené diamanty, mal dlhý jazyk, červený ako ľudská krv. Na čele mal dva výrastky. Svainaté telo pokryté huňatou špinavo-čiernou srsťou, kým na nohách mal konské kopytá. Dlhým, v chumáči sa končiacim chvostom hrozivo a nepokojne mával.

— Volali ste ma, tu som! Čo si žiadate? — zahrmel na nich. Z ukrutného hlasu vyznela radosť z hriechu, hnevu a pomsty.

— Poklady! Bohatstvo! — vydralo sa horko-fažko z Petra. Triasol sa na celom tele ani platá-nový lístok v zachvení vetra.

Paľko bol ešte viac naľakaný a nepokojný.

— Dostanete, čo si žiadate. Ale ako odmenu dáte mi svoju dušu! — zareval na nich ošklivý mocnár zla, nevernosti a skazy.

Keď na smrť poľakaní Petrik a Paľko prijali jeho podmienku, prikázal im, aby o budúcej pol-noci boli zasa na tomto mieste.

Noc bola chmúrna ako daždivá obloha, na-plnená svrchovanou ničivou energiou, ktorá by vyhodila do povetria i Kriváň.

Petrik a Paľko s nepokojnou dušou očakávali nasledujúcu polnoc, plnú strachu a neistoty. Ho-diny pomaly sa vliekly dopredu, ako by chceli vybičovať duševnú napätosť bratov do nekonečna.

Keď polnoc odbila jasným hlasom, hoci na-blízku nebolo ani kostolíka, ani hodín, privítal naradostený diabol. Už ho čakali.

— Vaše budú žiadané poklady, ale musíte sa podrobiť mojej vôli — privítal ich knieža všetkých diablov a zlých duchov.

Keď bratia, hnaní túžbou po nesmiernych po-kladoch, prisvedčili, zapriahol ich do fažkého plu-hu, pochytil ohnivý bič a švihol medzi nich.

Cesta-necesta, kade ich hnal, nešla rovno, ale klukato. Tu museli vyhnúť veľkej skale, tam obišť kamenitú cestu, objemný strom, občerstvujúci pra-meň, z ktorého sa však nesmeli napiť, aby si uha-sili páliaci smäd.

Tahali pluh po horách, dolách, cez priekopy, kričky, ušliapané chodníčky a ľudskou nohou sotva dotknuté kvetnaté údolie.

Za žeravým pluhom tiahla sa hlboká brázda, ktorá rozhrňala zem na dve strany, aby sa hlboká brázda naplňovala vodou zo Zeleného jazera.

Petrik a Paľko radi by si boli ovlažili vysušené pery z jarku, za ich pätami žblnkotajúceho čer-stvou vodou, ale keď sa niektorý z nich čo len obzrel, zaraz zacítil ostrý bič na shrbenom chrbá-te. Nemohli si odpočinúť ani na chvíľočku.

Nie div, že obanovali svoju hriešnu chtivosť, aby zbohatli bez statočnej práce. Nenašli zmilo-vania, ani najmenšieho uznania so strany večného nepriateľa blahobytu ľudského pokolenia.

Celú noc ich poháňal a zem rozdvojovala sa za nimi od Kriváňa Považím až po Dunaj. Chrbáty mali posiate ranami od ohnivého biča, upleteného z diabolskej zloby, závidosti, škodoradosti, pekelnéj zlomyseľnosti, nenávisť, ohavnosti hriechu, brat-skej zrady, hadieho jedu a vlčej krvilačnosti.

Slnko už posialo zlatými lúčmi malebnú slo-venskú zem a kvetnaté Považie, zadivene sa po-zerajúc na novú rieku, keď dooralí. Na smrť una-vení, hladom, smädom umorení padli popri kyprej brázde ako bezduché telá, na čo diabol s hlasitým, škodoradostným a víťazným rehotom zmizol.

Keď k večeru prišli k sebe, nebeská iskierka im zažiarila hriešnym umom, že len v statočnej, poctivej a bohumilej práci možno nájsť pravý bla-hobyť a pokoj duše, čo je najdrahší poklad ľud-ského života.

Keď Boh požehnával zem, naše krásne Považie obdaril svrchovanou mierou. Rieky poskytujú chutné ryby, pašienky bohatý krm a role rodia prvotriednu pšenicu. Ale nad tieto dary máme tu pramene zázračnej sily, ktoré vyvierajú v Trenč. Tepliciaci a vracajú nám to najdrahšie, zdravie.

V Trenč. Tepliciaci podľa povesti objavil ich tamojší pastier.

Stalo sa, keď tade hnal stádo a povetrie bolo chladnejšie, že sa zdvíhala hustá para nad neďalekým miestom. Aby zistil príčinu tohto javu, cez kričky a húštinu predral sa hlbšie a hlbšie, kde našiel barinu s teplou vodou. Vstúpil do nej a zaraz sa cítil veľmi príjemne. Keď si zamočil nohy až po kolena, o chvíľu zacítil také pichanie, ako by bol padol do mravčieho hniezda. Keď nohy vytiahol asi o jednu hodinu, zistil, že ľahšie kráča. Trpel totiž na silnú reumu. Druhého dňa zasa vyhladal barinu a ponoril nohy ešte hlbšie. A hľa,

o niekoľko dní bolesti mu prestaly, takže svieži sa pohýňal za stádom.

Teplania zadržene sa pozerali za ním, lebo predtým sotva stačil za dobytkom.

— Kto ňa uzdravil? — naliehali naňho so všetkých strán.

Keď im rozpovedal svoju skúsenosť, čoskoro sa to rozchýrilo nielen po celom Považí, ale i po ďalších miestach, ba i po susedných krajinách, aby sa cesty naplnily vozmi, na ktorých ľudia viezli svojich reumatikov do Trenč. Teplic.

Neskôr boháči stavali šiatre, kým chudobní z prútia si plietli chaty pri vode. Kopali jarky, do ktorých vtekala zázračná voda, aby sa v nej kúpali.

Jednako tu našiel uľahčenie bohatý, chudobný šľachtic alebo syn ľudu, lebo i Všemohúci jednako dáva vychádzať slnku nad spravodlivými i nad hriešnikmi.

Tieto kúpele sú požehnaním pre tisícky trpiacich i teraz.

Belzebubova SVADBA

Sebechleby sú blízko Sitna. Chýrečné boly pred stáročiami pre výbornú bandu, ktorej primášom bol Ozanko. Všetkých bolo sedem. Radovala sa mládež, keď v nedeľu popoludní prichodli do dediny. Vyhrávali aj na svadbách.

Bolo to na ľašiangy. Poľnoc nebola ďaleko, keď sa vracali z akejsi zábavy. Cestou ich zastihla hrozná fujavica, že nebolo vidieť na krok. Neboli ďaleko od dediny, keď sa pri nich zastavili čierne sane, z ktorých vystúpil elegantný čierny pán a pozval ich hrať na svadbu. Aj oči mal čierne ani uhol a prenikavé, takže ťažko bolo vydržať jeho ostrý pohľad.

Po krátkej porade celá banda vysadla na dlhé sane a čierny štvorzáprah letel s nimi, ako by sa ani nedotýkal zeme. Mali pocit, že letia v povetří opretek s víchricou.

O chvíľu ocitli sa v priestranej, teplej miestnosti, kde bola pospolu popredná spoločnosť. Páni a dámy v bálových šatách. I dámy v čiernych.

Čierne boly aj ich tváre. Čakali na hudbu. Len čo zazneli prvé zvuky, všetko sa pustilo do šialeného tanca s veľkým hurhajom a výskaním, že to až ohlušovalo.

Keď sa Ozanko trochu rozhlíadol, div mu nevypadly husle a sláčik. Videl, že všetci tancujúci mali kopytá.

— Bože, do akej spoločnosti sme sa dostali? — znepokojovala ho otázka. Ale nebolo času dlho rozmýšľať, lebo o chvíľu nové prekvapenie čakalo na nich. Keď sa nevesta so svojim ženichom otočila popri nich, zaraz s hrôzou spoznali v nej dievča, ktoré predchádzajúci deň skončilo život samovraždou. Jej rodičia bývali neďaleko od Ozankovcov. Belzebub, pán všetkých čertov a diablov, tancoval s ňou. Sotva sa dotýkali zeme.

Ký div, Ozanko začal sa cítiť zle-nedobre, hľadajúc možnosť, ako a kade sa dostať odtiaľto von. Nepochyboval, že vyhrávajú na svadbe najmocnejšieho čerta.

Keď sa nepozorovane vytratil na dvor, zazrel tam dlhý rad osedlaných koní. Zaiste na nich prívčiala tá kopytnatá cháska.

Aké bolo jeho prekvapenie, keď ho najbližší kôň oslovil: Ozanko, čo tu robíš? Nepoznáš ma? Ja som ľadziľanský župan, čo ťa dal palicovať.

Keď mu od zadivenia neodpovedal, o chvíľu pokračoval: Títo všetci boli majiteľmi alebo správcami veľkostatkov. Sú medzi nimi aj bohatí zemani, ktorí sa previnili proti chudobnému slovenskému ľudu. Za tieto zlé skutky musíme diablom slúžiť ako kone. Lutujem, že som ti ublížil, a preto dávam ti dobrú radu: Keď vás budú chcieť vyplatit zlatom, neprijmite ho, lebo sa vám premení na uhlie. Ale žiadajte si z toho uhlia, čo je v kúte pri bráne. Zmení sa vám na zlato.

Keď sa primáš Ozanko vkradol nazpät medzi

hudobnikov, všetko im porozprával, čo videl a počul. Tak sa stalo, že neprijali ponúknuté zlato, ale žiadali si z toho uhliá pri bráne, z čoho aj dostali. Potom vysadli na sane a nezastavili sa až pri rodnej obci.

Fujavica nemilosrdne šľahala im do tváři, ale nebolo im zima. Zohrievalo ich povedomie, že odtiaľ teraz nebudú drief chudobu, ale budú sa mať dobre i so svojimi početnými rodinami.

Na hranici Gemerskej a Spišskej župy, blízko Stratenej, vyviera podivuhodný prameň. Po niekoľkohodinovej prestávke vystriekne a vyteká vyše štvrt hodiny, aby potom zasa zanikol.

Tento zvláštny prírodný zjav má túto povesť:

V prvých časoch kresťanských usalašila sa tu hrozná štvornohá obluda s konskou hlavou. Kým cez deň sháňala potravu, na noc sa utiahla do neďalekej jaskyne. Veru ne jeden Slováč padol jej za obeť.

Keď ľudia dávali na seba väčší pozor, vrhla sa na pasúci dobytok. A zavše, keď zožrala so dve teľatá a štyri ovce, vypila vodu vždy z inej a inej studne, studničky alebo potoka.

Stalo sa, že v rodine horárovej narodilo sa dieťa. Chceli ho pokrstiť, ale nebolo vody. A keď práve tade išiel muž svätého života, im dobre známy, poprosili ho, aby bezmenného chlapčeka pokrstil. Ale vody nebolo nadohľad, lebo všetku

vypila tá prišera. Tak sa stalo, že dieťa zomrelo prv, než by boli zohnali trocha vody.

Pútnik svätého života natoľko sa nahneval na obludu, že ju preklial, aby nemohla von zo skaly.

Len čo odznely slová jeho svätej rozhorčeno-
sti, skala nad jaskyňou sa zrútila a uzavrela
vchod.

Keďže štvornohá obluda od tých čias nemôže
von, vypíja prameň, vyvierajúci odtiaľ. Na povrch
zeme vyteká len vtedy, keď tá potvora už ustala,
alebo zaspala.

Na hranici Gemerskej a Spišskej župy, blízko
Stratenej, vyviera podivuhodný prameň. Po nie-
koľkohodinovej prestávke vystriekne a vyteká
vyššie štvrt hodiny, aby potom zasa zanikol.

Tento zvláštny prírodný zjav má túto povesť:

V prvých časoch kresťanských usalašila sa tu
hrozná štvornohá obluda s konskou hlavou. Kým
cez deň sháňala potravu, na noc sa utiahla do ne-
ďalekej jaskyne. Veru ne jeden Slováčok padol jej
za obeť.

Keď ľudia dávali na seba väčší pozor, vrhla sa
na pasúci dobytok. A zavše, keď zožrala so dve
teľatá a štyri ovce, vypila vodu vždy z inej a inej
studne, studničky alebo potoka.

Stalo sa, že v rodine horárovej narodilo sa
dieťa. Chceli ho pokrstiť, ale nebolo vody. A keď
práve tade išiel muž svätého života, im dobre
známy, poprosili ho, aby bezmenného chlapčeka
pokrstil. Ale vody nebolo nadohľad, lebo všetku

Keď najstaršia sestra Maruša videla ich viac ráz pospolu, zahorela prekliatou žiarlivosťou, lebo aj ona mala rada Vlkinu.

— Môj bude! — vírilo jej v ušiach vo dne a v duši za nespokojných nocí.

Neuvedomila si, že žiarlivosť je zhubný poradca, ktorý si neodpočinie, kým myšlienka, zrodená v hriechu, nedozrie v skutok.

Takáto neodolateľná túžba hnala ju, aby hľadala vhodnú chvíľu a nenápadnú príležitosť na prevedenie niečoho hrozného.

Za mlynom, nad hlbokým ramenom Nitravy, viedla lávka do blízkeho hája, kde sa Teruška a Vlkinu stretávali.

Bola to najšťastnejšia chvíľa, keď ich objala čistá a nevinná radosť. Hora šumela posvätným dychom a tajomný vetrik šepkal im o blaženej budúcnosti.

— Ty si kráľovná môjho srdca — vpíjaly sa jeho horúce slová do jej duše.

Pristúpil bližšie. Ruky, prsty sa im splietly, ako by sa nikdy nemaly rozísť. Sadli si na okraj lesa do zelenej trávy. Kvetnaté lúky, medzi ktorými tiahla klukatá cesta ako predpotopný had, splývaly so sviežou siatinou v nadzemskú hymnu božej velebnosti, o ktorej mnoho počuli v sladkozvučných kázňach nitrianskeho biskupa sv. Metoda.

Chýľilo sa k večeru. Slnko zapadalo ako veľké oko, ktoré všetko vidí a nazrie i do tajných skrýš hriešneho ľudského srdca.

Tak nazrelo i do žiarlivej duše Maruškinovej, kde sa rodil úkladný plán skazy, hnevu a smrti. Do nekonečna vybičovaná nespokojnosť súrila, štvála a hnala ju ako besná fúria, ozbrojená dlhými pazúrmí, ostrými tesákmi a ani píłka zahroteným hrebeňom pozdĺž šupinatého chrbáta a chvosta.

— Keď Vlkinu nemôže byť mojím, nebude ani tvojím! — syčala medzi zubami ako jedovatá vretenica a v skazonosnej rozhodnosti povolila dosky lávky, pod ktorou špinavá voda hučala svoju jednotvárnou, postrašujúcu pieseň.

V hore sa začalo stmievať a do miznúcej majestátnej velebnosti miešal sa Teruške trápny pocit blízkosti neznámych bytostí, čo prichodily z hlbín jaskýň, zo starých spráchnivelých dubov, popraskaných vrb a tajomných studienok. Niektoré z týchto bytostí unášaly sa na lahodných krídlach povievajúceho vetrika, iné na kryštalových vlnkách odtekajúcej, žblnkotajúcej vodičky, z ktorej sa napájaly biele sedmikrásky, červené klinčeky a belasé nezábudky pri speve veľkých umelcov, kosa a drozda.

Zvláštny, srdce svierajúci bol pocit, ktorý zavládol dušou Teruškinou. Opätovne bojazlivo sa ohliadla, či sú tie postrašujúce bytosti už blízko: lesné panny, diví mužovia, vodnári, škriatkovia a raráškovia.

Vlkinu zbadal jej nesmiernu nespokojnosť a usiloval sa vliť do jej duše odvahy a pokoja: Dobrý človek zavše je v rukách božích, ktoré ho strážia pred všetkým zlom, pokušeniami a útokmi pekiel. Tak nás to učí otec Metod.

Na silnejšie zachvenie vetrika padol jej do lona lístok. Žltý lístok uprostred mája! Vyhladila ho na dlani a pritisla k horúcim perám:

— Toto bude i môj osud v čarovnom máji — a oči sa jej zalialy bolestnou rosou hroznej predtuchy blízkeho nešťastia. Srdce jej zdesene bilo a na tvár vysadla jej bledosť. Len žiariace oči prezradzovaly iskierku života.

Vstala a podala ruku Vlkinovi. Zachvely sa obidvom, ale väčšmi jej. Ako by išla na smrť...

Jej trápna predtucha nebola bezpodstatná.

Keď vstúpila na okraj lávky, ešte raz mu pokývla na rozlúčku. Na poslednú rozlúčku, lebo, keď pokročila o krok ďalej, doska povolila, padla, a spanilá nevesta so srdcovúcim výkrikom zmizla v dravých vlnách Nitravy.

Začula jej zúfalé volanie stredná sestra Katusa. Vybehla z mlyna, aby jej bola na pomoci, ale už ju nenašla nikde. Dravá voda nič neprezradila o svojej veľkej tajnosti.

Až na druhý deň našli vychladlé telo Teruškinu.

Obliekli ju do svadobných šiat, v ktorých mala ísť pred oltár sv. Emmerama na nitrianskom hrade. Hlavu jej ozdobili myrtovým vencom.

Bola krásna nevesta i takto, hoci naveky zasnúbená smrťou.

Nevýslovný smútok zavládol v mlyne. Najmä nešťastná matka nevedela, kam sa má podieť.

I na hrade pocítili žiaľ, lebo ľutovali Vlkinu, verného dvorana kniežacieho paláca. Na svoju ranu nenašiel nikde balzamu. Chodil po hrade, blúdil po horách ako rozumu zbavený, ale všetko márne!

Na tretí deň pochovali Terušku pod Zuborom na okraji lesa, kde najradšej sedávala v blízkosti studienky, z ktorej si neraz hasila smäd.

Príčinu nešťastia, prečo povolila doska lávky, nik nevyšetril. Hriešna Maruša mlčala ako hrob, v ktorom jej sestra predčasne odpočívala.

Keďže Boh je spravodlivý, ktorý odokryje všetko, čo je tajné a hustým flórom hriechu zahalené, vyjavil aj túto pravdu.

Nad hrobom Teruškiným vyrástla smutná víba. Bohvie, kto ju sadil.

Stalo sa, že pastier z kniežacieho dvora, mladý Janko, raz tade poháňajúc ovečky, urezal si prútik

na pišťalku. Keď ju otlkol a zapískal na nej, div neskamenel od nesmierného prekvapenia. Pišťalka začala spievať ľudským hlasom:

»Hraj, pastierik, hraj,
Boh ti pomáhaj!
Staršia sestra zabila ma,
Mladšia sestra chránila ma.
Hraj, pastierik, hraj,
Boh ti pomáhaj!«

Zadivený Janko ozlomkrky utekal k rodičom nešťastnej nevesty, aby zapískal aj pred nimi a odokryl vražednicu, ktorá — pravda, naoko — najviac žiaľila za Teruškou.

Pišťalka podobne sa ozývala, i keď otec a matka zapískali na nej.

Aby nadobudli úplnej istoty, kto je vrahom Teruškiným, vyzvali aj Marušu, aby zapískala. A hľa, pišťalka takto spievala:

»Hraj, sestrička, hraj,
Boh ňa pokáraj!
Ty si, sestra, zabila ma,
Mladšia sestra chránila ma.
Ty si, sestra, mňa zabila,
Žes' mi šťastie závidela.
Do jamys' ma pochovala,
Čiernou zemou zasypala.
Boh zasadil tam víbičku,
Aby spievala pesničku:
Hraj, sestrička, hraj,
Boh ňa pokáraj!«

Maruša ešte toho dňa sa stratila a nikdy viac ju nevideli. Hriešna a nespokojná duša ju hľala svetom.

Ale či možno ujsť pred hryzením svedomia?

TRÍ ŽIADOSTI

Perún, najvyšší boh našich predkov, kým nezasvitol na slovenskej oblohe v ranných lúčoch Kristovho evanjelia križ, často chodieval medzi svoj ľud, aby sa presvedčil na vlastné oči a uši, či je bohobojný, láskavý, či deti ctia rodičov, či sluhovia poslúchajú gazdov, či všetci milujú napodiv všetko svoju vlasť a napokon, aké majú žiadosti.

Najčastejšie vzal na seba podobu starčeka. Takto prišiel i do Nitry, kniežacieho sídla slovenskej krajiny. Už sa zvečerievalo. Keďže od rána nejedol a bol veľmi ustatý, zaklopal na dvere krásneho paláca, hrdo sa vypínajúceho pri úpäti malebného Zubora.

Keď vstúpil, ponížene pozdravil boháča obvyklým spôsobom: Želám vám šťastlivý Perúndeň. (Perúnov deň.) Som úbohy stavec, hladný a ustatý. Prosím vás o kúsok chleba a kútik pre nocľah.

Ale hrozne sa sklamal vo svojej úfnosti, že sa mu ujde teplej večere a skromného nocľahu. U bo-

háča nenašiel ani štipky milosrdenstva, ba zlostne sa osopil naňho: Si starý, ale neskúsený. Či je tu hostinec pre žobrákov a ja som hostinským tulákov? Už sa aj prač!

Starček hlboko a bolestne vzdychol, ale bez slova žaloby poberal sa ďalej.

Na protivnej strane ulice zazrel malý, chudobný, ošarpaný domček. Zaklopal i tu, aby skúsil srdce tam bývajúcich. A nesklamal sa, lebo obyvateľ chalupy láskavo ho prijal: Čo mám, o to sa bratsky rozdelím s tebou a na nocľah dostaneš čerstvej slamy.

— Dobré srdce máš, milý brat. Perún ťa požehná — ďakoval mu starček.

Po večeri, pozostávajúcej z kúska chleba a trocha mlieka, vyšli na posiedku pred domček, lebo ešte bolo prívčas ísť spať. Pred domčekom bola lavica.

Keď ich boháč zbadal, vysadol si aj on pred svoj dom. Nesmierne bol zvedavý, čo si budú rozprávať.

Starček zbadal jeho úmysel a takto začal svoju reč: Ako som sa presvedčil, si bohobojný človek a miluješ svojho bližného. Zaslúžiš si preto, aby sa ti splnili tri žiadosti, čo by ti slúžili k dočasnému a večnému blahu. Dobre si rozmysli, čo si si zažiadaš.

Naradostený hosťiteľ chvíľu hlboko rozmýšľal a potom odpovedal:

— Predovšetkým si žiadam večné spasenie, potom dobré zdravie a napokon, aby som si mohol obnoviť tento domček, lebo mi už padá na hlavu.

— Tvoje žiadosti sú milé Perúnovi a nepochybujem, že ti ich splní.

Potom sa pokojne poberali na nočný odpočinok. Stratil sa s lavičky aj boháč.

Len čo vstúpil do izby a pozrel sa von, div nespadol od veľkého prekvapenia, lebo namiesto ošarpanej, vetrom a dažďom otrhanej chatrče zazrel krásny, nový, novučičký domček.

— Hľa, jedna žiadosť sa mu už splnila! — kľčo-víte zalomil rukami vo svojej nesmiernej závidosti. Veru, takmer nezažmúril oko celú noc. Len čo svítalo, už bol na nohách.

Onedlho zazrel starčeka, ako vychádzal z nového domu s naplneným vrecom na pleciah. Keďže vykračoval rezkým krokom, o chvíľu sa mu stratil zpred očí, lebo ulica sa lomila.

— Kto len mohol byť tento žobrák? Zaiste Perún alebo Svantovít, ktorí radi chodievajú medzi slovenský ľud.

O chvíľu obličaj sa mu zachmúril, keď si uvedomil, že tohto podivného človeka včera vyhnal. — Ja blázon!

— Veru si blázon — huckala ho nahnevaná žena. — Ale ešte ho doženieš. Chytro na koňa a za ním! Odpros ho a predlož mu i ty tri žiadosti. Hádám ti ich splní.

Nebolo treba mu to dva razy hovoriť. Osedlal najrýchlejšieho koňa, strčil do kapsy kus chleba, klobásu, do vrečka niečo peňazí a už aj letel za starčekom.

Keď ho dohonil, pozdravil ho veľmi prívetivo: — Kde sa usilujete? Kde ponáhľate? Veľmi vás ľutujem. Je to pre vás ťažká cesta. Zaiste ste aj hladný. Hľa, prijmite túto klobásu, kus chleba a sopár groší. Ó ja nie som skúpy človek, len zlí ľudia majú ma za takého. Rád pomáham chudobe.

— Ďakujem vám srdečne — odvetil starček, naoko hlboko dojatý, a prevzal ponúkané mu veci.

— Ale čo nesiete v tom vreci? — približoval sa k nemu s vŕúcnyim slovom boháč.

— Sú to starosti jedného chudobného človeka. Sňal som ich s neho.

— Starosti? Nechcem o nich ani vedieť. Radšej by som si zažiadal niečo — mudroval boháč.

— I vy máte žiadosti? Aj v tomto vreci sú žiadosti. Kto ich spoločne prednesie pred Perúna, splnia sa mu. Ale vrece musíte prevziať.

— No, nedbám, keď je to Perúnova vôľa. Užho všetko je možné.

Boháč prevzal vrece, vysadol na koňa a poháňal domov. Letel ako okrídlený šarkan.

Cestou hlboko rozmýšľal, čo by si mal žiadať.

— Peniaze nepotrebujem, starosti nemám, zdravý som. Hádám viac duševnej spokojnosti by som si mal žiadať. Ale nie! Spokojnosti nikdy nebude na svete.

S radostným úsmevom, že starček i jeho prijal do priazne, hoci ani nechodí do božnice, ostro bodol koňa, aby čím skôr bol doma a pochválil sa žene, aké šťastie im kynie.

Vznetlivý kôň od prenikavej bolesti vyskočil a vzpriamril sa na zadných nohách, ale pri doskoku na zem, len-len že neshodil naľakaného jazdca.

— Bodaj by si si krk vylomil, ty beštia! — skríkol naň nahnevano.

A čo sa nestalo?

Kôň sa ešte raz vzpriamril, potom sa obrátil a tak nešťastne padol na zem, že si krk vylomil. Raz, dva razy zatrepotal kopytami a bolo po ňom.

Boháč veru mohol ďakovať Perúnovi, že neprišiel aj on o život.

Prvá žiadosť sa mu splnila.

Nesmierne nahnevaný pre svoju neopatrnosť, kopol do koňa, ktorý tak nešťastlivo skončil svoj pozemský život, sňal s neho sedlo, uzdu, aby to

zaniesol domov. Pravda, pod nezvyklou farchou čoskoro ustal.

Okrem únavy, lebo sedlo bolo ťažké, obťažoval ho aj hnev proti žene, že ho súrila za tým starcom. Pre ňu prišiel o drahého koňa. A to sedlo, aké je ťažké! Nech by radšej bolo už doma a prirástlo jej na chrbát! — skríkol mrzuto.

A hľa, sedlo i s uzdou zmizlo.

Druhá žiadosť, aspoň čiastočne sa mu splnila.

Pozbavený bremena, rezkým krokom kráčal domov. Ale len čo vkročil do dvora, vítala ho žena s nesmiernym plačom a so sedlom na chrbte, kde jej prirástlo. Vyzerala ako osedlaná.

Stále jajkala: Ó jaj, ja nešťastná! Nebudem môcť ísť medzi ľudí, ani do božnice. Nemôžem si sadnúť, ani ľahnúť.

Zajakavým plačom naplnila celý dom.

— Je to strašné — uznával jej muž, do koreňa duše nahnevaný na seba a na svoju nerozvážnosť. Co mal robiť?

Namiesto tretej žiadosti musel poprosiť Perúna, aby s úbohej ženy sňal sedlo.

Dlhší čas nemo stáli proti sebe, kým žena sa ho neopýtala: A čo máš v tom vreci? — Ožila novou nádejou na zbohatnutie ešte väčšími.

— Nevie. Vari nejaké poklady — a otvoril vrece.

Len keby to nebol učinil, lebo nie poklady boli vo vreci, ale starosti toho chudobného človeka, ktorý s radosťou prijal starčeka.

Starosti vyrútily sa z vreca ako búrka, ako fujavica a naplnily celý dom. Nebolo od nich voľného kútika. Prilepily sa im na krky, sadly si za stôl a nijakým spôsobom nemohli sa ich zbaviť. Obťažovali im život až do smrti.

Kto je nemilosrdný a závidí druhému, stratí i svoje.

Najstaršiu historickú pamiatku z čias rímskeho panstva nad terajším Slovenskom máme v Trenčíne. Je to latinský nápis na hradnej skale, vtesaný r. 179 po Kr. Znie po slovensky takto:

Víťazstvu cisárov
vojsko, ktoré táborilo v Laugariciu,
855 vojakov II. légie. Konstans, legát II.
výpomocnej légie, dal nápis vtesať.

Tento nápis dokazuje, že Slovensko už v II. storočí po Kr. nielen bolo obývané od Dunaja až po Trenčín, ale i dunelo pod ťažkým krokom rímskych légii, ktoré tu mali víťazné boje s Kvádmi, vtedajšími obyvateľmi tejto zeme. Pamiatku jedného víťazstva zachoval nám tento nápis.

Kľúč na jeho rozlúštenie a najmä na ustálenie roku, kedy bol tento boj, dávajú nám prvé dve slová: Víťazstvu cisárov (Victoriae Augustorum). Boli to Markus Aurélius a jeho syn Kommodus, ktorí niekoľko rokov vládli spolu, kým otec ne-

umrel vo Vindobone (Viedni) v januári r. 180. Keďže z histórie vieme, že za svojho spoluvládania mali tu boje len r. 179, teda pamätne víťazstvo mohlo byť len r. 179.

Nápis objavil r. 1853 vtedajší trenčiansky opáťfarár Ľudovít Stárek.

Toho roku na jar zúril Považím veľký víchor, ktorý vyrval starú lipu pri hradnom múre, aby odkryl nápis, ktorý zakrývala. Stárek odkopíroval ho a uverejnil r. 1854 v Lumíre a r. 1855 v Památkach. Podľa toho textu vyhlásil Theodor Mommsen nápis za nepravý. Neskoršie, keď mu prof. Hampel r. 1893 poslal sadrový odliatok, uznal ho za pravý, ale nevedel ustáliť, akú pevnosť, alebo osadu značí v nápise prichodiace Laugaricio.

Kde ležala táto osada, priameho dokumentu nemáme, ale archeologické nálezy nám poskytujú dostatočné poučenie. Tak v trenčianskom mestskom múzeu je krásna bronzová spona so špirálovým drôtom ako vzpruhou. Je tam aj niekoľko rímskych denárov od cisára Domitiána, Hadriána, Antónia Pia, Aurélia a Marka Aurélia. Je tam uložených aj niekoľko črepov, kuskov skla a polámaný bronzový nôž.

Všetky tieto pamiatky našly sa na pohorí, na takzvanej Brezine, ktorá tvorí od juhovýchodu štvrtú stranu hradnej rozsiahlej skaly, odkiaľ je k hradu jediný prístup.

Kto si všimne strategický význam hradnej skaly, ktorú obývala légia II. Marka Aurélia, zaraz si uvedomí, že osada Laugaricio mohla byť len na tomto návrší. A to preto, aby obyvatelia mohli ľahko utiecť do pevností pred približujúcim sa nepriateľom. Tento odhad potvrdzuje i tá skutočnosť, že Trenčín ešte i v 12.—13. stor. tu sa rozprestieral. Preto bol stavaný aj starobylý farský kostol na terajšom mieste, ľahko prístupnom s tej strany. Vtedy mesto ešte nemalo múrov. Zvyšky

chatrčí však darmo by sme hľadali, lebo byly z dreva, ako v Trenčíne mnohé domy aj po storočiach.

Spomenuté rímske pamiatky a najmä peniaze jasne dosvedčujú, že pri rímskom tábore II. légie bola aj osada, ktorá sa menovala Laugaricio a rozprestierala sa na návrší za terajším hradom, kde sa všetky tieto pamiatky našly. Jej obyvatelia boli obchodníci a remeselníci, starajúci sa najmä o potreby légie.

Kde je dnešný Trenčín, v tých časoch tade tiekol Váh, čo dokazujú vykopávky pri stavbách. Všade je mnoho riečného nánosu.

Musíme ešte spomenúť, že Rimania sa neuspokojili len s Trenčínom, ale išli ďalej na svojej víťaznej ceste. Boli na Skalke, v Lednici, Púchove, Tuchyni, Mor. Lieskovom, Bošáci, Zemianskom Podhradí, lebo na týchto miestach tiež sa našly rozličné rímske pamiatky: bronzové spony, stýlus, mečik, bronzové peniaze. Je to dôkazom, že v blízkosti muselo byť rímske stredisko, ktoré bolo Laugaricio — Trenčín.

SVÄTOPLUKOVO DEDIČSTVO

Svätopluk, náš najslávnejší kráľ, panoval v rokoch 870—894. Žije v pamäti nášho vďačného ľudu ako najmúdrejší a najudatnejší slovenský panovník. Mal troch synov: Mojmíra, Svätopluka a Svätoboja.

Keď cítil, že dohára jeho život, usilovnou prácou vyčerpaný, a že čoskoro bude musieť účtovať zo svojho šafárenia pred najvyšším Sudcom, povolal všetkých troch k sebe, aby prehovoril k nim s otcovskou láskou a múdrosťou takto:

— Moji milí! Na jeseň dozrieva ovocie. Prichádzam i ja k svojej jeseni. Sial som dobré semeno do slovenskej zeme a polieval som ho znojom statočnej práce. Teraz máme sobrať ovocie. Ním je naša sloboda a samostatnosť.

— Moji drahí — tu si odpočinul, aby o chvíľu pokračoval. — Ruky mi slabnú a nevládzem narábať mečom, aby som odrazil číhajúceho nepriateľa od našich hraníc. Ani um mi už nerodí blahodarné myšlienky, preto odovzdávam vám našu

predrahou vlasť. Ona je vašim kráľovským dedičstvom.

Ale proti jeho očakávaniu na tieto múdre slová nastala medzi nimi zvada, kto má byť kráľom.

Tmavé mraky starosti zatienily jeho kráľovský zrak. O chvíľu však prehovoril rozhodne: Môj najstarší syn Mojmír bude kráľom a vy dvaja budete ho poslúchať.

Toto starostlivé otcovské rozhodnutie zrodilo v srdciach dvoch mladších bratov nepokoj a hnev hriechnej nedočkavosti, kedy príde na nich rad. Neprijali čestné miesta v spravovaní krajiny, čím im otec zaistoval.

Tažké starosti zaľahly na dušu kráľovského otca, keď videl, že múdрым slovom ich nepresvedčí, aby boli jednotní a svorní. Preto dal doniesť sväzok prútov a vyzval ich, aby ho lámali.

Keď sa im to nepodarilo, rozviazal sväzok, aby sa pokúsili po jednom prútku.

Takto, pravda, išlo to ľahko.

— Vidíte, synovia moji, dokiaľ budete spoludržať ako tieto prúty, nik vás nezlomí, nik vás nepremôže, lebo vo svornosti je sila. Ak nebudete svorní a nebudete spolupracovať za jeden cieľ, nepriateľ hravo zlomí vašu moc, ako vy lámete jednotlivé prútky. Zvíťazí nad vami, zničí vás a s vami i vaše dedičstvo!

— V posledných dňoch svojho života prosím vás, milujte sa vospolok! Stojte pri sebe svorne, aby ste nielen zachovali, ale i zveľadili svoje kráľovské dedičstvo!

— Dobrotivý Boh vám pomáha!

Vystríhavé slová múdreho a obozretného otca vyzneli naprázdno. Synovia nedbali na jeho radu a začali bojovať proti sebe. Keď to nepriatelja

zbadali, vtrhli na nich od západu a východu a premohli ich. Zničili slávnú krajinu, delili sa o ňu, ako vojaci o Kristovo rúcho.

Dedičstvo Svätopluka je nielen naše krásne Slovensko, ale aj jeho odkaz: Buďte jednotní a svorní, lebo len jednota a svornosť nám zabezpečia slobodu a krajšiu budúcnosť.

Veľká túžba najmladšieho syna Svätoplukovho Svätoboja sa splnila, keď sa stal kráľom. Ale spomíname ho nie ako slávneho panovníka, lež väčšmi ako kajúceho kráľovského pustovníka.

Stalo sa, čo zaiste treba pripísať jeho mladistvému veku, veď sotva mal vtedy 25 rokov, keď verejne pohanil staručkého nitrianskeho biskupa Metoda II. A to preto, že nečakal naňho so službami božími, kým sa nevráti z honu. Tak znel jeho prísny príkaz.

Bola nedeľa, deň Pánov. Slovenský ľud sa hrnul do kostolíka na nitrianskom hrade. Dobrotivý biskup čakal, dlho čakal i s celým dvoranstvom. Ale márne. Keď sa približovalo poludnie, pristúpil k oltáru, aby začal sv. omšu.

Sotva zaspieval »Gloria in excelsis Deo«, keď nezdarným lovom rozhorčený kráľ docvával na upotennom koni a za ním celá družina, aby ostrými, nevyberanými slovami vytýkal arcipastierovi jeho neposlušnosť, čím kráľ zneuctil služby božie a pohoršil národ.

Keď jeho prudký hnev pominul a uvedomil si svoj ťažký hriech, horko lutoval a oplakával svoje prenáhlenie.

Od žiaľu obelely mu vlasy, červené líca zvädly a tvár upadla. Noci strávil v modlitbe, ale jednako nemohol nadobudnúť pokoja svojho srdca a mieru svojej duše.

Medzi týmto nekonečným trápením prišiel na myšlienku, že ako pustovník obetovaním svojho života udobrí urazenú Lásku božiu.

Ako sa rozhodol, tak aj učinil.

A keď ho pojala a skryla hlboká hora, padol na kolená, aby otvoril pred Otcom všetkých zamútených svoje srdce:

— Milosrdný Bože, pozri na mňa milostivým okom. Ty si moja jediná nádej v každej beznádejnej hodine. Ty si večný prameň lásky. Ohnivé krátery vyhasnú, ale tvoja láska nevyhasne. Povstal som zradne proti Tebe a Ty si ma nezničil. Zmiluj sa nado mnou, Pane! — a sklúčený až po zem bil sa tri razy v prsia.

Pustovníci, ktorých našiel v nekonečných nitrianskych horách, láskavo ho prijali, a vidiac jeho zarosené oči, ani sa ho nevyptovali, kto je, odkiaľ je.

A v tej samote, ďaleko od zemskej márnosti, kde len Pánu Bohu slúžil, konečne dosiahol duševného pokoja, najväčšieho pokladu sveta, lebo všetko pominie: sláva, bohatstvo, nádhera a ostane len dobrý skutok a pokoj duše.

Päť rokov žil medzi nimi, až do svojej smrti, za ktorý čas utišil svoju pobúrenú dušu, udobril urazenú večnú Dobrotivosť a vyprosil si nebeské milosrdenstvo. A keď cítil, že sa približuje koniec jeho života, vyzradil svojim spolubratom, kto je. Ale už nebol kráľom, len kráľovským žobrákom pred Najvyšším.

Pustovníci zanesli jeho mŕtve telo do Nitravy — tak sa volala vtedy Nitra — aby pochovali utrápené telo posledného kráľa Slovenskej krajiny, Svätoboja, syna Svätopluka a dcéry nemeckého cisára Kolomana.

Panoval do roku 907, keď zamenil kráľovskú korunu pustovníckym rúchom na Zubore.

Hrob mu označili latinským nápisom, ktorý slovensky znie takto: „Tu odpočíva kráľ Svätoboj uprostred kráľovstva svojho.“

Zomrel v mladistvom veku, lebo mal len 30 rokov.

Pri vykopávkach na nitrianskom hrade, keď sa slovenský národ chystal osláviť tisícstoročné jubileum posviacky Pribinovho kostola, pod starobylým rotundovým kostolíkom našli mnoho starých slovenských hrobov.

Ktorý z nich je hrob posledného slovenského mladého kajúceho kráľa Svätoboja?

Na malebnom Považí vyše Žiliny, naproti Starhradu, prekvapí nás strečniansky hrad svojimi ozrutnými ruinami. Je stavaný na strmom výbežku.

Podľa povesti postavil ho Matúš Čák, ale po jeho smrti prešiel do majetku uhorských kráľov. Žigmund r. 1420 daroval ho Stanislavovi Dersffymu, strážcovi kráľovských korunných klenotov, za jeho vernú a cennú službu. Kráľ Albert venoval ho r. 1439 svojej žene Alžbete.

Onedlho obsadili ho husiti, veliteľom ktorých bol Ján Jiskra z Brandýsa. Ján Huňady vydobyl hrad nazpät pre uhorských kráľov, ktorým sa stal aj jeho syn Matej r. 1458.

Všemožnými pánmi tohto hradu boli Zápoľovci koncom XV. storočia. R. 1697 dostal ho rakúsky generál Löwenburg.

V prvej polovici XVII. storočia majiteľom hradu bol Fr. Vešeléní. Mal za ženu zbožnú a dobrotivú Zofiu Bošniakovú, ktorá bola stelesneným požehnaním chudobného slovenského ľudu, ktorý ju zbožňoval. Zomrela r. 1637.

Keď o dvadsať rokov otvorili jej rakev, našli jej telo neporušené, čo sa všeobecne pokladalo za znak milosti božej. Vyzdvihli ho z hrobu, obliekli do nových šiat a v sklenej rakvi umiestili v kostole neďalekej Tepličky, kde často chodievala na sv. omšu. Nebohá úplne si zachovala fachu tváre a neporušene celé telo. Vďačný ľud ju ctí ako sväticu.

Roku 1698 kráľ Leopold I. dal hrad zrúcať, aby nemohol slúžiť za oporu jeho protivníkovi Fr. Rákócymu II.

Od tých čias iba upomína nás na svoju zašlú slávu a na dobrotivosť pobožnej Zofie Bošniakovej, ktorá vo svojom ťažkom živote hľadala útechu u Boha a v dobrých skutkoch.

Pri Váhu nad Žilinou pyšne sa vypínajú zručniny hradu Strečna. Neďaleko tejto pevnosti z riečišťa rieky ani nie tak dávno vyčnievaly dve nebezpečné skaliská, na ktorých stroskotalo mnoho pltníkov.

Povesť o Margite a Besnej viaže sa práve k tomuto nebezpečnému miestu. Čo nám hovorí?

V Strečne bývala pred dávnymi časmi bohatá vdova s nevlastnou dcérou Margitou, najkrajším dievčaťom na širokom okolí. Najmä jej hodvábne a v bohatých vlnách sa viniace vlasy každý obdivoval. Od týchto hodvábnych vlasov však krajšia bola jej čistá a nevinná duša.

Macocha závidela jej obe vlastnosti, ale ešte väčšmi jej ženicha, zdatného Ďurka. Ký div, že zahorela proti nej smrteľnou nenávisťou, ktorá sa vystupňovala v nej v diabolské rozhodnutie, že ju zničí.

— Zajtra pôjdeš s odkazom do Vrútok, ale ešte toho dňa sa vrátiš — vydala prísny rozkaz.

Poslušná Margita ráno vybrala sa na Vrútky. Keď odovzdala odkaz, po krátkom oddychu popoludní vracala sa domov.

Kiež by tam bola ostala!

Zlomyseľná macocha už ju netrpezlivo čakala pri hradskej pod hradom, kde je cesta najužšia a strmo padá do vírných vln Váhu. Skryla sa za hustým krikom.

Už bola tmavá noc, keď sa Margita približovala. Usmievavý mesiačik lahodne vesloval na čistej oblohe vesmíru.

Margita bola spokojná a veselá. Išla popri Váhu, kochajúc sa v strieborných, ihravých vlnách bystrej rieky, nemysliac na nič zlého. Ukrutná macocha v tejto chvíli priskočila k nej, skríkla na ňu: Si mi v ceste! — a celou silou sotila ju do Váhu.

Hlboká, peniaca voda zaraz sa zavrela nad ňou. Neďaleko sa jej mŕtve telo zachytilo na vyčnievajúcej skale.

Keď ju macocha zazrela a uvedomila si, čo učinila, hnaná hriешným svedomím, pustila sa do šialeného behu, ako by ju jedovatý had bol uštípol. Ale či utečieš pred hryzením svedomia?

Všade, vo dne i v noci videla bielu tvár Margitinu, ktorej zúfale volanie o pomoc ustavične hučalo, vírilo jej v ušiach.

Trýznenie svedomia stále sa v nej zväčšovalo, takže o niekoľko dní bola blízko šialenstva. Ľudia vyhýbali jej zďaleka, lebo veľa sa pošepkávalo o jej veľkom hriechu.

Tak sa stalo, že o niekoľko dní skočila do rozbúrených vln Váhu neďaleko miesta, kde pripravila smrť nešťastnej Margite.

Pamiatka tejto tragédie živo žije medzi ľuďom už stáročia. Upomínaly na ňu dve vyčnievajúce

skaly, kde sa odohralo toto dvojnásobné nešťastie.

Keďže ľudová povest nezachovala meno krvi-láčnej macochy, podľa jej hrozného skutku dali jej meno: Besná, tak pomenujúc i skalu, pri ktorej zahynula.

Čo sa stalo s Ďurkom?

Zomrel žiaľom za svojou milovanou nevestou.

Za búrlivých nocí, keď víchor vyoráva hlboké brázdy na vlnách Váhu a v drieku láme stromy, vídať ho na brehu rieky. Hľadá svoju nešťastnú nevestu a volá ju po mene. Jeho hlas prevyšuje i hukot vln.

V takom súdnom čase aj zúriaca macocha sa zjavuje na Besnej skale, číhajúc na novú obeť, ktorou by si utišila krvavú zlobu.

Závisť a pomsta sú najhroznejšie vlastnosti hriešneho človeka.

Sv. Ondrej a Beňadik žili v druhej polovici X. a na začiatku XI. storočia. Svojím životom posvätili nám Skalku pri Trenčíne a vrch Zubor pri Nitre.

Móric, päťkostolský biskup, ich vrstovník, takto píše o nich: »Za čias kresťanského kráľa Štefana z vnuknutia božieho prišiel z poľského kraja muž ako ruža, vyrastená medzi tŕním, na túto zem. Vtedy bol Filip opátom kláštora na Zubore, založeného k úcte martýra sv. Hypolita. Prijal ho medzi rehoľníkov a dal mu kláštorné meno Ondrej. Tu sa rozhodol, že povedie pustovnícky život.

Zo slov sv. Beňadika, jeho učeníka, viem o ňom, ako trýznil svoje telo. Nakrátko to uvádzam.

Ja, Maurus, z milosti božej teraz päťkostolský biskup, videl som tohto dobrého muža, ale o priebehu jeho života som len počul. Vyprával mi o ňom mních Beňadik, často prichodivší na panónsky vrch do nášho kláštora, posväteného k úcte

pápeža sv. Martina. Uvádžam tieto prípady zo života ctihodného Ondreja: Keď sa tento svätého života muž venoval pustovníckemu životu, pôst zachoval s najväčšou prisnosťou a s veľkým unavením tela, ale posilnením ducha. Aj tri dni sa zdržiaval všetkého jedla z lásky k Spasiteľovi, ktorý sa štyridsať dní postil. Keď prišiel 40-denný pôst, uspokojil sa so 40 orechmi, a tak očakával s veľkou radosťou vzkriesenie Pána. Hoci ako v týchto, tak i v iných dňoch, táto strava nestačila na posilnenie tela, predsa nikdy nebol bez práce, vyjímúc čas modlitby.

Keď ho raz v horách zanechaly sily a polomŕtvy ostal ležať, prišiel k nemu mladík anjelskej krásy a zanesol ho do jaskyne.

Po celodennej práci dožičil síce svojmu telu odpočinku, ale ten skôr môžeme nazvať mučením ako uľahčením. V prázdnom dubovom kmeni upevnil ohradu, ktorú dookola vyložil ostrou trstinou, takže keď si sadol a telo, spánkom obfažené, nahlo sa nabok, poranený ostrou trstinou, prebudil sa. Okrem toho pripravil si okolo hlavy drevenú obruč, na ktorú zavesil so štyroch strán ťažké kamene. Keď umorenú hlavu nahol na niektorú stranu, udrel sa do nich a prebudil sa.

Tieto udalosti viem od Beňadika, ktorý sa rozhodol po smrti svojho duchovného otca, že bude obývať to isté pustovnícke miesto. Aj tak učinil.

Už tri roky viedol čo najprisnejší život podľa príkladu svojho majstra, keď ho zbojníci napadli, mysliac, že mu ľud nanosil mnoho peňazí. Vytiahli ho von z jaskyne a zavraždili na brehu Váhu. Telo potom hodili do rieky. Ľud dlho hľadal svojho svätca, až konečne po jednom roku našli jeho telo neporušené, ako by bol zomrel pred niekoľkými dňami. Orol, sediaci na skale, ich privie-

dol na stopu. Keď sa ktorýsi spustil do vody, tam pod skalou našiel sv. telo. Pochovali ho vo veľchráme sv. Emmeráma v Nitre, kde boli uložené aj kosti sv. Ondreja.

Čo teraz nasleduje, to mi rozprával opát Filip:

Keď otec Ondrej cítil, že sa mu približuje posledná hodina, požiadal okolostojacích spolubratov, aby — keď zomrie — jeho rúcho vyzliekli len v prítomnosti opáta Filipa, po ktorého poslal. Než prišiel, Ondrej bol mŕtvy. Keď ho vyzliekli, aby mŕtvolu umyli, našli na ňom železnú refaz, vrytú do sv. tela. Už bola kožou zarastená. Na vrúcnu prosbu Gejzu, kresťanského kniežata, opát Filip daroval mu polovicu refaze.

Zaznačil som, čo sa mi videlo za vhodné zaznamenať — končí Móric, päťkostolský biskup, rozpomienku na sv. Ondreja a Beňadika.

Sv. Ondrej a Beňadik sú našimi svätcami, lebo žili a účinkovali medzi slovenským ľudom na Zubore pri Nitre a na Skalke pri Trenčíne.

Sv. Beňadik po smrti svojho majstra Ondreja presťahoval sa na osirelú Skalku, kde v modlitbe a vo vyučovaní ľudu žil pustovníckym životom. Zomrel mučeníckou smrťou. Cirkev obidvoch zaradila do soznamu svätých.

Ich sviatok je 17. júla, ale svätíme ho tak v Nitre ako v Trenčíne najbližšiu nedeľu, aby ľud v počte čo najväčšom mohol sa zúčastniť na pobožnostiach.

Telesné pozostatky sv. Ondreja a Beňadika sú uložené v malom striebornom sarkofáge v nitrianskej biskupskej bazilike. Je to dar nitrianskeho biskupa Tomáša Pálffyho z roku 1674. Skvostná skrinka má tento nápis: V tejto rakvi sú uložené kosti blahoslavených patrónov nitrianskeho kostola sv. Ondreja a Beňadika.

Naši svätí mužovia žili aj na Zubore, kde bolo opátstvo, založené uhorským kráľom sv. Štefanom. Rehoľnícky život prekvital v tomto kláštore a bol požehnaním celého okolia až do r. 1468, keď sa rehoľníci rozišli z neznámej príčiny. Opustený kostol a kláštor spustnul. Konečne Jaklín, nitriansky biskup, r. 1691 vystavoval tam nový kostol a kláštor pre kamaldulských rehoľníkov, ktorí tam blahodarne účinkovali do r. 1782. Pred niekoľkými rokmi sväté miesto zasa ožilo a je hlasité od vrúcnej modlitby misionárov Matky Božej, aby jeho tisícročná sláva nikdy viac nezanikla.

Blízko kláštora je jaskyňa, v ktorej býval sv. Ondrej a po ňom Beňadik. Pod touto jaskyňou je studnička s dobrou vodou. V päťdesiatych rokoch minulého storočia, ako to zaznačil Ludovít Stárek, trenčiansky opát-farár, menovali ju prameňom sv. Ondreja a Beňadika, lebo mnohí ľudia, trpiaci rôznymi nemocami, pri vzývaní svätcov na pomoc, zázračne sa uzdravili, keď sa z nej napili. Ako dôkaz ich vďačnosti Stárek spomína, že okolo studničky po stromoch bolo zavesených mnoho pamiatok z kameňa alebo mramoru s ďakujúcimi slovami.

Hľa, kde vstúpime, všade nachodíme posvätné miesta a pamiatky milosti božej, ktorou Všemohúci v hojnosti obdarúval našich predkov, lebo žili pobožne, statočne a verne, podľa prikázaní božích.

O ŠTIAVNICKOM

Janko Gogolák bol mladý baník na Schöpherštólňi (šachta). Usilovný a poslušný robotník, ktorému nebolo treba jednu vec dva razy rozkazovať, alebo vysvetľovať. Okrem týchto chváľitebných vlastností mal aj pobožného ducha. V nedeľu a vo sviatok nebol by zameškal sv. omšu a kázeň ani za poklady všetkých štiavnických štólňi.

Bol veriaci živej viery. Nestalo sa nikdy, že by sa bol spustil do 450 m hlbokaj bane, kým sa nepomodlil pred oltárikom v haviarni, kde vo dne a v noci horel kahanček. Tajomné osvetlenie jemne padalo na buclaté líčka Ježiška, sladko odpočívajúceho v mäkkom lone nebeskej Matky.

Táto jeho zbožnosť však nijako sa nepáčila pánu hutmanovi (správcovi bane), úlohou ktorého bolo zatriediť každého do práce.

Keďže pán hutman nemal ani najmenej príčiny, aby verejne dohovárať Jankovi Gogolákovi, že niečo zameškal, alebo nesprávne učinil, obťažoval mu život fažšou a nespornou prácou. Nie-

keď to bolo až kriklavé. Ktorí boli podobného smýšľania ako on, tým zavše zadelil prácu ľahšiu, kde sa dalo i viac zarobiť. Najmä štyria boli takito vyznačení a p. hutmanom všemožne podporovaní.

Hoci toto nezaslúžené zaobchádzanie veľmi ťažko padlo Jankovi, predsa bez reptajúceho slova poslúchal svojho predstaveného.

Hutman ho i teraz poslal pracovať na vzdialenejšie miesto a samého. Bolo to nezvyklé, lebo v prípade nešťastia, kto by mu mohol byť na pomoci. Mal odvážať odstrelenú piardžinu — neužitočné pozostatky a odpadky.

Z práce pomaly mu ubúdalo. Po hodinovej námahe zastal v robote, aby si odpočinul. Kahanček vrhal naňho slabunké svetlo. Údery kladív a hrmot huntov, banských vozíkov, doliehaly sem ako slabučké znaky života, zápasiaceho mozolnate o každodennú skyvu chleba, keď podzemné, hrobové ticho prerušil silný výbuch.

— Nešťastie! — zavíriho Jankovi sústrastnou dušou a už sa aj poberal, aby bol na pomoci, kde by bolo jej najviac treba.

Len čo však urobil niekoľko krokov, zastal pred ním malý muž s bielou bradou, siahajúcou až po zem. Oblečený bol v banických šatách, na hlave mal veľkú kuklu, v ruke horiaci zlatý kahanec a za pásom strieborné kladívko. Svetielko ťažko prerážalo hustú tmú.

Janko Gogolák zastal prekvapene. Aj sa trocha poľakal. Ale starček prehovoril k nemu lákavo:

— Ja som piadimužik, dobrý duch baní. Zlé skutky trescem, ale dobré odmeňujem. Nenávidím podvod, falošnosť, klam a najmä bezbožnosť. Hľa, keďže ty si statočný a bohabojný človek, zachránil som ti život. Pridžaj sa vždy Pána Boha a On ťa nikdy neopustí!

Potom urobil strieborným kladívkom križ vo vzduchu a zmizol.

Zlaknutý Janko Gogolák nemal času rozmýšľať, čo sa s ním deje, lebo nový výbuch otriasol podzemnou ríšou. Zaraz zalarmoval záchrannú stanicu a i sám sa ponáhľal smerom, odkiaľ sa ozval hromový hlas.

Smutný obraz ho privítal. Stôlna, kde bola práca ľahšia a odkiaľ ho hutman vylúčil, sa zrútila a pochovala pod troskami tých štyroch bezbožných robotníkov i s hutmanom.

Kto slúži verne Bohu, je chránený jeho otcovskou pravícou i v podzemných hĺbinách.

Starobylá Banská Štiavnica rozprestiera sa pod ochranou 941 m vysokého Paradajzu a 907-metrového Tanadu. Malebné mesto. Dookola je lemované večne zeleným ihličnatým lesom, odkiaľ vetrík prináša horskú vôňu. Zriedkavou okrasou mesta sú jazerá po okolitých lesoch v nadmorskej výške 600—800 m. Kvetmi posiate čistiny okolo nich sú ideálnymi, vyhľadávanými miestami pre turistov a výletníkov.

V B. Štiavnici uprostred XVII. storočia medzi najprednejších občanov patrila Ferdinand Frídrich Gienger. Bol Freiherr (slobodný pán) a bohatý popredný zeman. R. 1650 mesto úradne odhaduje jeho horný dom na 6835 zl., kým dolný na 2803 zl. a polia na 1073 zl., spolu na 10.711 zl. Koľko mal zlata, striebra a peňazí v hotovosti, ani sám nevedel. Mal výnosné bane, ktoré mu sypaly bohaté poklady.

V kúte spálne bola železná debna, prikovaná k dlážke, v ktorej mal uschované svoje bohatstvo.

Debna bola prikrytá farebným pokrovcom, aby nebola nápadná.

Nik nevedel o obsahu tejto železnej skrýše, len jeho verný sluha Herribald.

V tom čase z Parkana a Nových Zámkov prichodily zlé chýry: Turek sa približuje, všetko ničí ohňom, mečom, rabuje, bohatých zbíja a chudobných na stá ženie do zajatia.

Tento chýr do základov otriasol úzkostlivou dušou Giengerovou. Obával sa nielen o svoj život, ale vari ešte väčšmi o svoje poklady. Čo on za celý život usilovnosťou nashromáždil, to sa má stať ľahkou korisťou Turkovou?

Dni a noci premýšľal, ako a kde ukryť poklady, aby ich nepriateľ nenašiel.

Tak prišiel na výbornú myšlienku, že ich uschová na Paradajze v šachte už nepoužívanej. Tam ich zaiste nik nebude hľadať. Po vojne pôjde si po ne.

Do plánu zasvätil iba Herribalda.

Za búrlivej noci dali sa na cestu. Poklady niesli na pleciach, kým železnú debnu v rukách. Polnoc nebola ďaleko, keď sa dostali na vrch. Blýskalo sa, hrmelo a lialo, ako by sa približoval súdny deň. Čas im napomáhal, aby ich nik nezazrel. Debnu, do ktorej vložili zlatom, striebrom a dukátmi plné vrecká, povrazom spustili do hlbokéj štólne, kričkami zarastlej a zelenou trávou nenápadne pokrytej.

Gienger si doma pokojne ľahol, ale strašný sen ešte tú noc ho vyburcoval zo spánku, keď videl, ako Herribald odnáša jeho poklady. Studený pot mu vysadol na čelo a triasol sa na celom tele.

Zaraz vstal a išiel sa presvedčiť, či je Herribald doma. Keď zistil, že pokojne spí, uľahčilo sa mu na pobúrenej duši.

Keď sa mu však vidiny opakovali v nasledujúcich nociach, rozhodol sa, že poklady ukryje inde.

Ale stalo sa veľké nešťastie. Keď spúšťal Herribalda, šachta sa zrútila a zasypala verného sluhu. Po štólni sotva ostalo znaku.

Ludia onedlho najprv šeptom, potom verejne a hlasite povrávali, že smrť Herribalda zlomyseľne zapríčinil sám Gienger, aby sa striasol jediného svedka, ktorý vedel, kde sú ukryté jeho poklady.

Ale div-divúci! Keď sa odvážni ľudia prekopali k Herribaldovi, na veľké prekvapenie nenašli zasypané poklady Giengerove. Dlhý čas koloval chýr, že čerti ich vzali, lebo boly kropené znojom a krvou chudobného ľudu.

*

Turecké vojny pominuly, ľudia si oddýchli, len na tvári Giengerovej nebolo vidieť úsmevu. Ako by ho čosi bolo tajne hrýzlo a hriešna farcha mu bola zaľahla na dušu. Vlasy mu predčasom obeľely a rovná postava sa mu schýlila k zemi. Štiavničania mu začali vyhýbať, lebo čím ďalej, tým väčšmi sa stával zádušným a mrzutým.

Čosi zvláštneho muselo sa diať v jeho duši, lebo sotva uplynulo pol roka, keď dal postaviť pekný drevený kríž nad prepadnutou šachtou s nápisom: Buď mu, Otče, milosrdný!

*

Giengerove poklady však predsa budú tam, lebo na výročitý deň tragickej smrti Herribaldovej, 16. júna, po polnoci vysoké plamene šlahajú zpod kríža, ale ho nepoškodia. Tento zjav trvá hodinu.

Mnohí ľudia ho videli, ale nemali smelosti sa priblížiť.

Podľa najstarších Štiavničanov ten sa zmocní pokladov, kto uhasí oheň slzami.

Ďurovi Ferko-Gogovi skoro sa to podarilo. Už len jeden plamienok plápolal, keď odbila jedna hodina, čaro prestalo a plamienok sa stratil.

Pobožní Štiavničania s času na čas obnovia tento pamätný kríž, aby ich upomínal na slová Kristove: Neshromažďujte poklady, ktoré hrdza zožerie a zlodeji ukradnú, ale ktoré ostanú na život večný!

O TRENČIANSKOM Hrade

Trenčiansky hrad vari je najstarší na celom Slovensku, lebo už v II. storočí po Kristu bola tu rímska pevnosť, ktorá sa menovala Laugaricio. Na mape Ptolemajovej v II. storočí po Kristu prichodí ono ako Leukaristos.

Podľa Anonyma, neznámeho notára kráľa Bélu III. (zomrel r. 1196), pri príchode Maďarov hrad sa menoval Trusun. Terajšie jeho meno Trenčín je čisto slovenského pôvodu a znamená tri razy tŕním obohnatú pevnosť — Tritýn, ako prichodí v XIII. storočí.

R. 1241 Tatári, ktorí pustošili celé Slovensko, hrad nemohli dobyť. Chránili ho udatne slovenskí zemani.

Najslávnejším pánom hradu bol Matúš Čák (1260—1321).

R. 1373 bola tu slávna kráľovská porada, na ktorej sa zúčastnili český kráľ Karol IV., poľský kráľ Kazimír, pápežský legát Volteira a ako hosti-

tel uhorský kráľ Ľudovít Veľký. Spor, ktorý hrozil vojnou, urovnali.

R. 1431 husiti vypálili Trenčín, ale hrad nemohli dobyť.

Jus gladii — právo meča Trenčina pochodí z roku 1454.

R. 1461 Dionýz, ostrihomský arcibiskup, v zástúpení kráľa Mateja privítal tu jeho verenicu Katarínu, dcéru českého kráľa Juraja z Poděbrad.

R. 1528 Katzianer, rakúsky generál, dobyl hrad ohňom.

Ján Zápoľský, ktorý bol r. 1526 korunovaný za uhorského kráľa, bol synom trenčianskeho hradu.

Dňa 2. októbra 1663 Turci napadli mesto, ktoré Trenčania hrdinsky bránili. V tomto boji za svoju rodnú zem padlo ich tristo.

Za kuruckých vojen, najmä v rokoch 1702—1710, kuruci hrad opätovne obliehali. Trenčín v týchto časoch veľa trpel od Rakúšanov, od hladu a moru.

Keď hrad 11. júna 1790 vyhorel, zapadla i jeho sláva, ako všetko, čo je ľudské a pomíjateľné.

Príslovia sú zhustené múdrosti, predstavujúce nám v krátkej forme smýšľanie storočí. Môžeme z nich posudzovať duševné položenie tak jednotlivca, ako národa, ba i celých vekov. Charakteristické sú nielen pre ten čas, keď vznikli, ale i kedy ich používali. V dávnych časoch boli veľmi obľúbené, lebo podporovali smer života, najmä morálneho. Hlavne ide o časy, keď tlačných kníh ešte nebolo, takže môžu nám byť vzácnym dokumentom na poznanie ducha, smýšľania a vyšších cieľov človeka toho alebo onoho veku, najmä však XIII.—XVI. storočia, keď nimi ozdobovali siene a chodby hradov.

S tohto hľadiska zaiste veľmi zaujímavé sú príslovia, ktoré okrašľovali treňčiansky hrad.

Čerpali sme ich z latinského rukopisu pod názvom: Najstaršie nápisy v paláci treňčianskeho hradu, zostavené z veľmi starého rukopisu dubnického archívu. Na sošite nie je rok, ale zaiste je viacstoročný.

O dubnickom archíve musíme vedieť, že bol bohatý na staré listiny a zápisky, lebo treňčianski hradní páni v druhej polovici XVII. storočia sa sem utiahli pred rakúskym vojskom, ktoré násilne zabralo treňčiansky hrad. (1670—1782.)

Niet pochybnosti, že niektoré príslovia pochádzajú z čias Matúša Čáka, ba že on sám si ich volil.

Ktoré?

Podľa jeho tvrdej päste, rozhodnosti, sebavedomia a neústupnosti v každom počínaní, zaiste tie, čo nedôverujú nikomu a spoliehajú sa iba na svoju silu a svoj um.

Takéto sú:

1. Najlepší je medzi nimi ako pichľavý krík, a spravodlivý ako trň na živom plote.
2. Čo chceš povedať o niekom, dobre uváž, komu.
3. Šťastlivý človek, ktorý je opatrný z nešťastia iného.
4. Kto ti je dnes priateľom, zajtra bude ti nepriateľom.
5. Niet svätého na zemi a spravodlivého medzi ľuďmi. Už v krvi sú všetci ľstiví. Brat prenasleduje na smrť svojho brata.

Pre Matúšovu pracovitosť, udatnosť a nezlomnosť ducha sú vzácné tieto:

6. Múdri majú si posilňovať život nádejou.
7. Nešťastníka posilňuje nádej.
8. Nádej majú živí, bez nádeje sú mŕtvi.
9. Lenivosť oslabuje telo, bezstarostnosť ducha.

Príslovia o viere v Boha sú plné dôvery v pomoc božiu. Tohto obsahu sú tieto:

10. Nesmierny je Boh a nekonečný vo svojej spravodlivosti, ako aj milosrdenstve. Veľký odpúšťať, veľký trestať, ale jeho milosrdenstvo pripisuje si vlastnosti odpúšťania.

11. Ty máš, Pane, moc nad životom a smrťou. Zavedieš nás k bráne smrti, ale i vyvedieš nás odtiaľ. (Vzkriesenie.)

12. Niet múdrosti, niet rady proti Pánovi.

13. Nebuď zarmútený a zlomený, lebo je, kto ťa môže stlačiť, ale i pozdvihnúť.

14. Kto pripraví havranovi stravu, keď pištia jeho mláďatá, utekajúce k nemu, že nemajú čo žrať?

15. Sver svoju starosť na Boha a On ťa nasýti.

16. Bol som mladší a zostarel som, ale nevidel som spravodlivého opusteného a jeho potomkov žobrať o chlieb.

17. Popierať mlčaním zjavenú pravdu, je hriech proti Duchu Svätému.

18. Pre človeka je námaha, u Boha výsledok.

19. Pomocou Boha a pravdy jeden spravodlivý premôže nekonečne veľa nespravodlivých.

Náhľad Matúšov na smrť hádam by kryly tieto príslovia:

20. Ktosi na otázku imperátora Hadriána, čo je smrť, odpovedal: Večný sen, rozklad tela, hrôza boháčov, neodvratný koniec, neistá púť, zlodej človeka, odchod zo života, rozchod živých, zánik každého.

21. Smrť je prístav každého smrteľníka.

22. Ako labute, ktoré predvídajú, čo je v smrti dobrého, umierajú so spevom a v rozkoši, tak majú robiť všetci, či dobrí, či učení.

23. Mladých skosí násilie, starých zrelosť. Medzitým zomrieť je lepšie ako žiť.

Ostatné citáty sú tieto:

24. Upozorňujem vás: Šťastlivý, kto sa učíš zo žiaľu iného, môžeš vyhnúť svojmu.

25. Nenájdeš človeka, čo by nebol niečo skúsil, alebo by nebol skúšaný.

26. Učiť sa z chudoby rozumného a vyrovnaného človeka je vlastnosťou múdreho a opatrného ducha.

27. Z nešťastia bližného sa neteš. Ťažko bojovať s osudom.

28. Keby som sa ako človek neprispôbil ľudským vrchnostiam, budú ma mať za blázna.

29. Nebuď veľmi prísny a tvrdý proti nešťastníkom. Keďže som človek, nikdy som sa neposmieval zlému osudu nešťastných ľudí, obávajúc sa, že i na mňa príde rad.

30. Nech ťa urazený duch nenúti nenávidieť hocikoho natoľko, žeby si šliapal po spravodlivosti.

31. Jeden spravodlivý premôže nekonečne veľa nespravodlivých pomocou Boha a pravdy.

32. Povedz mi, či by si chcel mať radšej priateľov, trpiacich samých, alebo chcel by si trpieť s nimi?

33. Lahšie je napomenúť iného ako seba samého.

34. Keď som bol mladý, naplnilo sa mi srdce sústrastou nad predčasnou smrťou ľudí. Ale teraz, keď vidím pohreb starca, plačem, lebo i mne hrozí tá istá cesta.

35. Vzdych je hryzenie bolesti.

36. Nesiahaj do výšky, ale obávaj sa jej.

37. Z veľkosti odpustenia posudzuj veľkosť trestu.

38. Šťastie ustupuje čnosti.

39. Aby si žil v bezpečnosti, neprezdaj tajnosti.

40. Ako plameň skúša hrnce v peci, tak skúša sužovanie dušu človeka.

41. Čnosť, bezúhonnosť a statočnosť človeka nie je obratnosť jazyka ani umenie alebo učenosť.

42. Stratíš priateľa nie je menšie zlo, ako keď ti ujde z rúk nepriateľ.

43. Nebuď prchký v hneve, lebo hnev odpočívá v lone hlúposti.

44. Nespravodlivé je podriaďiť sa nehodnej vláde, keby bola i kráľovská.

45. Prvá vec je: Správne sa starať o svoje zdravie, druhá: o životnú formu a na trefom mieste o bohatstvo. Vraví sa totiž: Najdrahšie a najlepšie je dobré zdravie, potom rozumná životná správa a na trefom mieste bohatstvo. Správne a múdro žiť: dva poklady života.

46. Sprievodcom čnosti je závišť.

47. I Jupiter raz sa smeje, raz plače.

48. Keď robíš dobré, rob to rýchle. Rýchla pomoc totiž je vzácna, pomalá urobí ňu nevďačným.

49. Sokrates povedal, že nenávišť je duševným vredom.

50. Nezarmucuj sa vo vedomí, že prežiješ ťažkosti a príde radosť. I zlo zrodí príčinu dobra.

OMATÚŠOVI ČÁKOVI

a) Charakter Matúšov.

Matúš Čák je najzaujímavejšia a najdramatickejšia osoba dejín nielen Slovenska, ale i Uhorska začiatkom XIV. storočia. Obávaný rytier s dobrými i zlými vlastnosťami. Neohrozený hrdina, pyšný a nekonečne sebavedomý veľmož, ktorý nepozná hranice vo svojom hneve.

Mnohohovoriaci je erb ich rodu: Strach budiaci lev stojí na zadných nohách. Dočítame sa o ňom v listine kráľa Ladislava IV. r. 1274, kde kráľ uznáva udatnosť Petra Čáka, otca Matúšovho. Kráľ píše, že tento Peter bojoval vo vojne »ako nebojazlivý lev«, obraz ktorého nosí na svojej zástave.

Taký bol aj jeho syn Matúš.

b) Rod Čákov.

Rod Čákov pochádzal zo Zadunajska. Kňaz učinil ich rod bohatým a vplyvným. Bol to Ugrin Čák (r. 1204), arcibiskup ostrihomský, ktorý celý svoj majetok zanechal svojmu bratovi.

Najväčšou ozdobou Čákovcov bol Móric, syn bána Demetra. Muž pobožného ducha, túžiaci po nebesách, preto ustúpil do kláštora dominikánov.

Ostatní Čákovci boli vojaci, dvorania a dôverníci kráľov.

Peter, otec Matúšov, za svoje služby stal sa čoskoro palatínom.

Udatnosť a pevnosť vôle Petrovej markantne sa zrkadlí v skutkoch Matúšových.

c) Verejný život Matúšov.

Prvý raz sa stretáme s Matúšom r. 1293. Dokazuje nám to listina z toho roku, kde sa Matúš spomína ako prešporský župan. Onedlho, koncom r. 1296, prichodí ako palatín.

Keď 14. jan. 1301 zomrel uhorský kráľ Ondrej III., posledný Árpádovec, Matúš Čák ešte väčšmi sa dostáva do popredia dejín Uhorska a Slovenska.

Veľmožovia krajiny boli rozdelení na dva tábory v otázke, kto má nastúpiť na trón. Jedni chceli Václava II., českého kráľa, iní Anjuovca Karola Róberta. Za Václava bol najmä Matúš Čák. Jeho zásluhou bolo, že syn českého kráľa Václav III. bol korunovaný za uhorského kráľa, od ktorého Matúš 1. marca 1302 dostal ako dedičný majetok trenčiansky hrad. Ale o uhorskú korunu hlásil sa aj Karol Róbert. Rastúce nepriateľstvo medzi Čákom a Karolom vyvrcholilo v boji pri Rozhanovciach (blízko Košíc) 15. júna 1312., ale nerozhodným výsledkom.

Matúš Čák vtedy mal v moci 12 žúp a 32 hradov, takmer celé Slovensko.

Toto nepriateľstvo trvalo až do Matúšovej smrti. (18. III. 1321.)

d) Čím bol Matúš Slovákom?

Bol nekorunovaným kráľom. Mužom železnej vôle, úhladným, ale i neústupným veľmožom. Gentilis, pápežský veľvyslanec, nazýva ho: Syn môj, a svoje priateľstvo spečatil bozkom.

Slovenský ľud, najmä nižšie zemianstvo, ktoré ho podporovalo svojou krvou, mal veľmi rád. Železnou rukou vládol nad nimi, ale poslušných primerane odmeňoval. Preto nezlomnou vernosťou lipnuli k nemu. O jeho udatných vojakoch zaznačil Peter, braslavský opát a vrstovník Matúšov: «Keď nechceš mať pohreb, nestretni sa s nimi. Nech ťa Boh ochraňuje od nich, a to čím skôr!»

Matúš podporoval i chudobný slovenský ľud, lebo zakladal dediny, takzvané Lehoty.

Vtedajšie listiny nazývajú ho panovníkom. Hoci výslovne nebol ním, moc mal neobmedzenú. Dosvedčuje to aj pomenovanie Slovenska: Zem Matúšova. (Terra Mathaei.)

Trenčanom, kým žil, dobre sa viedlo.

e) Bitka pri Rozhanovciach.

Bolo to 15. júna 1312.

Veľbné ticho širokého kraja blízko Košíc nič nevyrušovalo, iba šumot veselo poletujúceho hmyzu.

Toto posvätné ticho pri Rozhanovciach netrvalo do západu slnka, ktoré malo ešte kus cesty, keď zarýnčaly ostré meče, dlhé kopije a lietaly šípy.

Kapitán Demeter, veliteľ Matúšovho vojska, ohnivými slovami povzbudzuje husté šiky, aby mužne bojovaly, milosť neudeľovali, ani neprijímaly. Teraz

nadide spásonosná hodina, aby sa Matúš Čák stal jediným pánom celého Slovenska.

Mohly byť tri hodiny popoludní, keď sa vojsko Karolovo pohlo dopredu, aby obkľúčilo Matúšove rady. Keď to Demeter zbadal, rozkázal, aby zazneli trúby na útok.

Matúšovi jazdci sleteli s pahorka, kde stáli, v divom cvale, aby ukrutným úderom prerazili húfy, kryjúce kráľa Karola, ktorý sa zúčastnil boja. Chceli ho dostať živého alebo mŕtveho.

Nastal krvavý boj, akého nebolo na Slovensku od vpádu Tatárov (1241).

Krv tiekla potokom. Ľudia padali na obidvoch stranách ako listie na jeseň. Šipy lietaly ako ohnivé strely, meče sa ligotaly v jasnej žiare slnka ako blesky, kopije rachotom prerážaly panciere, prilby, hlavy a srdcia. Krvavá zem dunela pod ostrými kopytami zbesnených koní. Hrdinovia Matúšovi bystrým krokom si razili cestu k stredu nepriateľského vojska, kde viala kráľovská zástava.

Už padla i s Jurajom, ktorý ju niesol. Už zaznel radostný výkrik Matúšových bojovníkov, keď Filip Drugeth a magister Ivanka, neohrození ochrancovia kráľovej osoby, vrhli sa na Demetra a jeho sprievod.

Veliteľ Demeter mečom prerazil Ivankovi prilbu a rozsekol hlavu, ale meč sa mu zlomil pri rukoväti. Drugeth využil túto bezbrannú chvíľu a prebodol ho kopijou. Demeter padol bez slova medzi ostatných rytierov, čo vylialy krv za Matúša. Svojou obetou stal sa vzorom slovenskej statočnosti a ideálom slovenskej vernosti.

Živá hradba okolo Karola Róberta strácala najvýznamnejších bojovníkov, kým mnohi ťažko krvácali. Obrana začala kolisať pod údermi Matúšovho vojska. O víťazstve matúšovcov nik nepochyboval,

keď pricválali na pomoc Karolovi jazdci Štefana Görgeyho, pána spišského hradu.

Strhol sa boj nanovo. Matúšovci však i s nimi by si boli dali rady, keby ich nebola napadla s boku kráľovská stráž, prichodiaca z Košíc. Pred touto presilou museli ustupovať, aby nevykrvácal výkvet Slovenska.

K tejto múdrej opatrnosti donútila ich aj strata ďalších vynikajúcich mužov, ako »Krásneho« Abu, Jána, syna Ladislavovho, Petra Pethenu, Mikuláša a Dávida, synov Omodeových a stovák iných hrdinov. Ustupovali v stálom boji.

Keďže Karol Róbert nemal smelosti prenasledovať zrednuté rady Matúšovho vojska, vlastne nezvífazel tu nik, ani nebol porazený. Kráľ Karol mohol sa poučiť, že moc Matúšova vyrovná sa jeho moci.

Matúšovo vojsko uchýlilo sa na hrade Ľubovnianskom.

Každý cítil, že ešte príde, musí prísť konečné zúčtovanie s Karolom Róbertom.

f) Smrť Matúšova.

Matúš Čák čoskoro vybrúsil štrbinu na meči, utrpenú pri Rozhanouciach, keď o tri roky neskôr porazil českého kráľa pri Holiči. Posilnený mohol sa chystať na nové zúčtovanie s Karolom Róbertom.

Ale ani Karol Róbert nezaháľal. Tak prišiel rad na nový, neodvratný boj, keď Karol v októbri 1320 s veľkým vojskom obkľúčil trenčiansky hrad.

Matúš ho čakal. Hradného vojska mal na 2500 mužov, skúsených vojakov, najmä Slovákov. Na hrade bolo nadostač zbrani i stravy.

Obliehanie hradu trvalo už štyri mesiace, keď Matúšove telesné sily začaly upádať navidomoči.

Približovala sa jar a tuhá zima začala povoľovať, ale stav Matúšov sa stále zhoršoval.

V marci ožily Karolove útoky, ale hradné vojsko neohrozene riedilo husté rady karolovcov. Matúšove dni boli spočítané.

18. marca r. 1321 navštívil ho Štefan, skalský opát a jeho najvernejší priateľ. Matúš sedel na pohodlnej, operadlami vystrojenej a mäkkými kožušinami pokrytej stolici. Sedel vo svojej izbe na III. poschodí hradnej veže, ktorú on vystaval r. 1300.

Od juhu povievajúci vetrik prinášal ozveny rinčiacich zbraní.

Matúš zaradoval sa jeho návšteve a o chvíľu ho požiadal, aby svolal jeho rodinu a najvernejších bojovníkov.

Prišli.

— Moji drahí — začal Matúš slabým hlasom — ja už odchádzam a preto povzbudzujem vás, aby ste verne vytrvali i pri mojom synovi. Radšej voľte smrť, než by ste sklonili hlavu a koleno pred Karolom Róbertom. Prisahajte na tento meč — a pozdvihol ho, — že mu budete verní.

Oslovení pozdvihli pravicu, položili ju na Matúšov meč a silným hlasom odpovedali: Prisaháme!

Matúš potom sklonil hlavu a hlboko rozmýšľal. Tvár sa mu stala ešte vážnejšou. Prebehol svoj život, aby o chvíľku pozdvihol svoj zlomený zrak na opáta Štefana so slovami: Milý priateľ, chcem sa smieriť s Cirkvou.

Vzácný priateľ pristúpil bližšie, aby sa ho opýtal: — Matúš Čák, ľutuješ za svoje hriechy?

Matúš sklonil ťažkú hlavu, pomaly zdvihol pravicu, aby sa uderil do prs a kajúcne vyznal: Ľutujem!

Opát Štefan potom vystrel pravicu nad jeho sklonenou hlavou a povedal: — Rozhrešujem ťa od vše-

tkých tvojich hriechov v mene Otca i Syna i Ducha svätého. Amen — a urobil križ nad ním.

V ustavičných bojoch stvrdnutí bojovníci dojate stáli. Zvonku zaváňal svieži vzduch. Od juhu silnejšie sa ozval krik nepriateľov.

Keď to Matúš začul, zaraz ožil. Pozdvihol hlavu, oči mu zaiskrily zakaleným leskom a kľčovite pochytal meč, aby ho v nasledujúcej chvíľočke vypustil. Vypadol mu s ostrým zarinčaním. Hlava Matúšovi bezvládne klesla na prsia.

— Zomrel — poznamenal smutne opát Štefan a dodal: — Odpočinutie večné daj mu, Pane, a svetlo večné nech mu svieti.

— Amen — odpovedali rytieri so sklonenou hlavou, opierajúc sa o dlhé meče.

Žalostný plač Matúšovej ženy a dcéry naplňoval izbu.

g) Pohreb Matúšov.

Keď Matúš Čák vypustil svoju ušľachtilú dušu, zatlačili mu oči, obliekli ho do rytierskych šiat a položili na posteľ. Tvár veľkého mŕtveho prezradzovala vyrovnanosť duše a tichý pokoj.

Potom sa radili o pohrebe. Usniesli sa jednomyseľne, že ho pochovajú budúcu noc, aby sa vojaci nedozvedeli o jeho smrti. Sami mu vykopú hrob, kde uložia i jeho veľké poklady, aby neprišli do rúk Karolových, ak by sa zmocnil hradu.

Hradní kováči zhotovili železnú rakev. Pred polnocou boli hotoví. Dvaja rytieri ju zanesli do vežovej prízemnej miestnosti.

Polnoc sa približovala. Už prišiel opát Štefan i so štyrmi rehoľníkmi, aby odbavil cirkevné obrady. Matúšovo telo posledný raz leží v jeho izbe. Oči má zavreté, ústa trocha otvorené, ako by chcel prehovoriť. Na stole medzi dvoma horiacimi sviecami

stojí križ. Ťažké ticho nič nevyrušuje, len žalostný plač vdovin a dcérin. Pri nich stojí Ján, Katerínkin brat.

Opát pristúpi k mŕtvemu. Prežehná sa a smutným hlasom zaspieva: Modlime sa za verných zomrelých — načo zakukleni mnísi odpovedali: Odpočinutie večné daj im, Pane, a svetlo večné nech im svieti.

Potom zaznel cirkevný spev mohutným hlasom, ako zaznejú trúby pri poslednom súde. Mrazivý chlad prechádzal údmi otužilých bojovníkov. Duša sa v nich pohla, aby ich priblížila k Bohu, na ktorého zabúdali na drsnej ceste života, krvavými bojmi vyplneného.

Po skončení spevu sprievod sa pohlol dolu schodmi. Najprv šli štyria mnísi, za nimi opát Štefan, za ním dvaja rytieri niesli mŕtve telo Čákovu, aby ho vložili do rakvi, prichystanej v prízemnej, širšej miestnosti. S objemnou rakvou nemohli sa dostať do izby úzkymi schodmi a ešte užšími dverami. Za mŕtvou kráčala vdova s dcérou a synom. Nasledovali ostatní rytieri.

Zastavili sa pri rakvi, do ktorej vložili Matúšovo vychladnuté telo. K boku mŕtveho položili drahocenný meč, aby potom pripevnili veko na rakev.

Po novom žalostnom speve a modlitbe dvaja synovia Omodeovi, Ján a Ladislav, s pomocou ešte dvoch rytierov, pozdvihli rakev, aby ju tajnou chodbou sniesli do skrýše ešte tajnejšej.

Keď sa vrátili, Ján, syn Matúšov, zavrel tajnú chodbu, aby nik nikdy nevyrušil večný sen večného pána Váhu a Tatier, Matúša Čáka.

h) Kde nájdeme Matúšov hrob i s pokladmi?

Odpoveď môže byť len jedna: Na trenčianskom hrade. A kto ho nájde, stane sa zaraz slávnym, aby si vpísal meno do dejín slovenského národa.

Ako sme spomenuli, Matúš Čák zomrel 18. marca 1321 za obliehania hradu Karolom Róbertom. Ob-

lahol ho r. 1320. Vieme to z jeho listu zo dňa 2. februára 1321, v ktorom uznáva vernosť a udatnosť hrdinu Šimku, ktorý padol pred jeho očima pri obliehaní hradu, a preto daruje jeho synovi Churbovi dedinu Thosolu za Užhorodom.

Čo sa týka dňa jeho smrti, bez obavy môžeme prijať dátum, zaznamenaný Petrom, braslavským (Königsaal) opátom, českým dejepiscom a Matúšovým rovesníkom. Vo svojej knihe: Kronika kráľovského dvora, píše o Matúšových zájazdoch na Moravu, o jeho vojne s českým kráľom, a na konci spomína, že Matúš umrel 18. marca r. 1321.

Hoci Matúša už nebolo, hradné vojsko ďalej vzdorovalo kráľovskej moci a až v júni sa poddalo.

Keďže Matúš Čák skončil na hrade za obliehania, rozum nedovolí tvrdiť, že by ho boli pochovali na Skalke, ako nám to spomína jedna povest'. Karol Róbert natoľko nenávidel svojho urputného soka Matúša Čáka, že sotva by mu bol dožičil pokojného odpočinku na Skalke.

Keďže príbuzní a najvernejší hrdinovia Matúšovi nepochybovali o tom, že kráľovské vojsko vyhladovaním dobyje hrad, preto ukryli telo svojho pána tak dôkladne, že nenašli jeho pozostatky. Na to ukrytie mali dosť času. Veď posádka ešte vyše dvoch mesiacov vzdorovala obliehaniu. Najmä Matúšov zať Dežoh a hradný kapitán Lórand de Cassa (Košeca), Mikuláš, syn Martina, Michal a Imrich, synovia verného Denguleho, držali hradné vojsko pospolu. Tito tajne pochovali Matúša a tak dobre ukryli jeho telo, že nik nenašiel jeho hrob za 622 rokov.

Keďže záznamu o hrobe niet a rozsiahla skala, jediný pozostalý svedok toho nočného pohrebu, verne a večne mlčí, iste ani v budúcnosti nik nevyruší hrobový spánok Pána Váhu a Tatier.

Okolnosť, že sa hrob ešte nenašiel, nemá valného

významu. Napr. vieme o tajnej chodbe z hradu do susedných hôr a tiež sme ju ešte nenašli.

Je o tom historický záznam v trenčianskej mestskej zápisnici.

Stalo sa, že Štefan Illésházy, trenčiansky župan, musel utekať z Viedne do Poľska pred smrtonosným hnevom cisára Rudolfa II. Rudolf zaraz písal mestu, aby zabránili Illésházemu vstup do hradu. Išlo mu o jeho peniaze. Magistrát mesta 18. novembra 1603 odpovedal cisárovi, že bude strážiť brány mesta a hradu, ale zaiste nadarmo, lebo »Illésházy má zvláštny vchod i východ«.

Pod Matúšovou vežou má byť táto tajná chodba, o ktorej pvrávajú najstarší Trenčania.

Či by sme nemali tu hľadať Matúšov hrob i s jeho pokladmi?

Pisalo sa 15. júna r. Pána 1312.

Velebné ticho širokého kraja nič nevyrušovalo, ale pri Rozhanovciach netrvalo ono do západu slnka. Zarinčaly ostré meče i dlhé kopije a zahvízdaly okrídlené šípy. Srazil sa tu Matúš Čák s Karolom Róbertom. Červená krv tiekla s obidvoch strán hojným potokom. Už padla kráľovská zástava a slovenské panny vily vavrínový veniec na hlavu Matúša Čáka, keď pricválali jazdci Görgeyho, pána špišského hradu, aby dopomohli Karolovi k víťazstvu.

Medzi Matúšovými hrdinami vidíme i Henrika, kapitána tobojského hradu. Svoju ženu i s tromi dieťkami zanechal pod ochranou zbrojnoša Jozefa, ktorý už na druhý deň netrpezlivo pozeral k Rozhanovciach, či jeho pán neprichodí späť. Nikde nič. Až na tretí deň k večeru zazrel približujúce sa vojsko. Oči zaiskrily sa mu hnevom, keď zazrel kráľovskú zástavu.

Trúby zahučaly, aby ošarpané staré hradby ožily.

Magister Michal, veliteľ prichodiacích karolovcov, zaraz vyzval hradnú posádku, aby otvorili bránu, ináč neostane kameň na kameni.

Jozef však odkázal, že kým jeden Slovák bude na toboľskom hrade, brána ostane zavretá.

Nastalo obliehanie, ale Jozef a jeho udatní vojaci úspešne odrážali divé útoky.

Tak svitol štvrtý deň.

Údery kladív a sekier lietajú vzduchom, budiac bledý úžas. Strašná vec sa chystá: Karolovci stavajú šibenicu na vyvýšenom mieste, aby celá stráž i hradná pani dobre videli, koho budú vešať.

Hradná pani v trápnej tichosti pozoruje každý pohyb ukrutných ľudských rúk. O chvíľu nohy jej klesajú, oči meravejú a rúti sa na zem ako bezduchá.

Helenka, vychovávateľka detí, zaraz pribehla, priniesla studenej vody, aby vzkriesila zamdletú.

Čo sa stalo?

Šibenica ešte nebola hotová, keď štyria ozbrojení vojaci priviedli pod ňu kapitána Henrika. Ruky mal nazad sviazané. Keď ho zazrela, všetko sa zatmelo pred jej zrakom.

Tu jeden z kráľovských katov prišiel bližšie k hradu, aby vyhlásil plným hrdlom: Ak o štvrté hodiny neotvoríte hradnú bránu, obesíme vášho pána! — a ukázal na kapitána Henrika, stojacieho pod šibenicom.

Medzi hradnou strážou nastal postrach a skazonosná bezrádnosť. Jedni žiadali, aby zachránili život kapitánov i za cenu hradu. Jozef však i s väčšou čiastkou obrany nechcel o tom ani počuť.

— Radšej čestne umrieme — zdôraznil.

Ešte bolo päť minút.

— Kto je chlap na mieste, za mnou! — zareval Jozef chrapľavým hlasom, s vytasenou šablou v ruke. Nasledovali ho všetci.

Neboli ďaleko od brány, keď sa karolovci začali hrnúť dnu.

Kto im otvoril bránu zradnou rukou?

Jeden pohľad na šibenicu a pod ňou stojacieho kapitána, zaraz presvedčil hradnú paniu, že ide o život jej milovaného muža.

— Zachránim ta! — búšilo jej dušou a utekala k bráne. Závorové brvná posunula do dier, vybehla ako šialená a utekala k šibenici.

Keď ju karolovci zbadali, zaraz sa vrátili dnu, aby zaujali celý hrad. Bolo ich desaťnásobne viac, ako hradnej stráže.

Takouto lžou dostali sa karolovci na hrad. Nemali totiž v úmysle obesiť kapitána Henrika, len strachu nahnať jeho ženu.

Tak sa dostal Henrik do hlbokéj väznice svojho hradu, kým stráž odviedli na šarišský hrad. Jedine Jozefa ponechali pri hradnej panej.

Veselé dni zavítaly na toboľský hrad pre karolovcov. Oslavovali »víťazstvo«. Veselosť panovala na hradbách. Smútok, plač a žiaľ v osamelej izbe. Ešte väčší v hlbokéj podzemnej väznici.

Krásne ruže hradnej panej odkvitly cez noc nielen v záhrade, ale i na jej bielych lícach.

Jedine Jozef bol pevný. Zaumienil si vyslobodiť svojho pána, i keby ho prikovali k múru. Obetuje sa zaňho. Sám za celú jeho rodinu.

Hradnej panej len toľko prezradil zo svojho

plánu, aby o polnoci bola prichystaná na útek s defmi a s Helenkou.

Po deviatej hodine tajnou chodbou vykradol sa z hradu a zašiel do blízkej dedinky, kde bývali Slováci, verní poddaní Pána Váhu a Tatier. Nakrátko im nariadil, aby o polnoci mali pripravené štyri osedlané kone a dva pre seba. Ide o záchranu vznešenej rodiny, ktorú odpravadia na Ľubovniansky hrad.

Rýchle bol hotový s plánom, ako vyslobodiť pána kapitána. Z izby kapitánovej v skale vytesaná chodba viedla k schodom, ktoré sa končili pod väznicou. Nad nimi stála kapitánova posteľ zo silných dubových dosák a brván, kým dosková vložka dala sa vyzdvihnúť.

Jozef zaklopal na dubovom otvore. Kapitán zachytil znamenie a ako odpoveď zakašľal.

Keď strážnik pozrel dnu a zistil, že väzeň je tam, nadišla chvíľa Jozefova. Otočil železným sochorom, čosi zaprašťalo v posteli, zaškrípaly neznáme kolieska, zaskočily háky do očiek a dubová doska i s dlážkovými tehľami sa prepadla, kým posteľná vložka sa kolmo postavila. Otvor sa uvoľnil.

Jozef najprv odstránil okovy, potom šeptom rozpovedal pánu kapitánovi, čo má robiť. Všetko je prichystané na útek na Ľubovniansky hrad. Čakajú ho doma.

Potom on sa dal prikovať, aby nezbadali útek pána Henrika.

Kapitán zmizol v úzkej diere, kde otočil sochor nazpät, aby sa všetko vyrovnalo a úkryt sa zavrel.

Keď sa kapitán šťastlivo dostal z hradu i so ženou, vysadli na prichystané kone, aby sa po-

náhľali na Ľubovniansky hrad, ktorý bol v rukách Matúšových. Tam ich s radosťou prijali.

Na druhý deň 500 jazdcov pochodovalo nazpät na toboľský hrad pod vedením Henrikovým, aby vyslobodili »verného sluhu Jozefa«, ktorý svojou obeťou stal sa šľachetným vzorom slovenskej vernosti a statočnosti na všetky časy.

Boli na pol ceste, keď zpoza stromov a krikov vykročil na smrť bledý mladík s obviazanými rukami pri zápästiach.

Bol to Jozef.

Tažké chvíle zažil v tom dobrovoľnom žalári. Sotva sa mohol dočkať svitania.

O 8. hodine dozorca priniesol mu na raňajky kus čierneho chleba a krčah vody. Ale aké nesmierne prekvapenie čakalo naňho, keď namiesto kapitána Henrika našiel tam zbrojnoša Jozefa.

Hnev hradného kapitána vystupňoval sa na zúrivosť, keď mu priniesli chýr, že Henrika niet v žalári.

Keďže Jozef nechcel prezradiť, kde sa podel, čo sa stalo s ním, hradný kapitán rozkázal vo svojej malomocnosti, aby mu odľali v zápästí obe ruky a vyhnali ho von.

Jozef bez váhania vystrel ruky na katovu výzvu a bez žalobného slova pretrel zohavenie rúk, aby sa stal hrdinom slovenskej vernosti.

Keďže viacerí vojaci mali s ním súcit, aby nevykrvácal, stiahli mu ruky remeňom nad lakťom, priložili mu na rany repík a obviazali čistou handrou. Potom ho vypustili.

Jozef po dlhšom uvažovaní obrátil kroky na Ľubovniansky hrad. Tak sa stretol s Matúšovým vojskom, ktoré ho išlo vyslobodiť z väzenia.

Keď ho zazreli, umĺkla vrava všetkých a ľudstivo pozerali naňho.

A keď nakrátko porozprával, čo sa s ním stalo, posvätné ticho prerušil kapitán Henrik slovami: Postarám sa o teba na celý život!

— Sláva! Nech žije Jozef! — znelo hrmotným hlasom z 500 hrdiel.

Potom vysadili Jozefa na koňa, aby sa s ním vrátili na Ľubovniansky hrad.

Zaznely trúby, keď ich zazreli.

Kapitán Henrik splnil svoj sľub. Dokazuje to nažltnutá listina Spišskej kapituly zo dňa 26. júna r. 1315, ktorá dosvedčuje veľkodušnosť Henrikovu, ktorý daroval Jozefovi za jeho vyliatu krv veľkú roľu.

Vernosť je najkrajšia ozdoba Slováka.

OMAR A FATIME

Koncom XV. storočia Štefan Zápoľský, pán trenčianskeho hradu, mal víťazné boje s Turkami. Z jedného boja priviedol so sebou viac popredných tureckých zajatcov, medzi nimi i štíhle, mladé dievča Fatimu, dcéru popredného bašu. Daroval ju svojej žene Hedvige, tešínskej kňažnej. Mladá žena sa zaradovala zriedkavému daru, lebo Fatime bola nielen prekrásna, ale aj veľmi učená. Zaraz si ju obľúbila.

Čo sa však nestalo?

Po niekoľkých týždňoch prišlo do Trenčína veľké turecké posolstvo, ktoré viedol mladý baša Omar, snúbenec Fatimin. Keď sa dozvedel, čo sa stalo s jeho verenicou, kým on bojoval, posbieral všetky drahocennosti, aby ich ponúkol Zápoľskému za výmenu. Prišiel v sprievode 20 tiav, obťažných drahými hodvábnymi látkami, tureckými a perzskými kobercami, pestrými záclonami, zlatými krčahmi, misami, svietnikmi a rozličnými umeleckými vecami.

Sám Štefan Zápoľský vítal popredné posolstvo. Keď sa však dozvedel od Omara, že týmito neoceniteľnými darmi chce vykúpiť svoju mladuchu, záporne zatriasol hlavou a dôrazne odpovedal: — Čo Štefan Zápoľský daruje svojej žene, to nikdy nevezme nazpät!

— Srdce mi pukne od žiaľu, keď ju nedostanem — zakvílil Omar a zalomil rukami.

— Štefan Zápoľský nikdy neopakuje svoje slová. Vec je skončená!... — odvetil a chcel odísť.

— Žiadať, čo chceš, dostaneš — nedal sa odbyť Omar.

Tvár Zápoľského sa zamračila, ako keď za jasného dňa sa prihrnú čierne mračná, aby nepochytno zahalily oblohu. Páni, čo boli v jeho sprievode, začali sa obávať, že vybuchne jeho hnev v nevyberaných slovách, lebo nestrpel protivníka.

Nastalo trápne ticho, kým sa Zápoľský ponoril do hlbokých myšlienok, aby potom vážnym hlasom vypovedal prvú a poslednú podmienku: Keď vycedíš slzu z môjho oka alebo kvapku vody zo skaly, na ktorej stojíme, tvoja bude Fatime.

Omar pozdvihol ustarostenú hlavu, rozhlíadal sa po bielej, popráskej a slnkom vypálenej skale, aby potom pozrel do neúprosných očí hradného pána. Uvažoval, čo by bolo ľahšie: vynútiť slzu z jeho oka, alebo vydobýť kvapku vody zo skaly. O chvíľu rozhodne vrazil: Keďže tvrdšie je tvoje srdce, než táto skala, preto ju donútim, aby vydala kvapku vody!

! zaraz sa dali do práce, aby kopali studňu, kým nenarazia na vodu. Pod ostrými údermi kladív, dlát, čakánov len veľmi pomaly ubúdalo zo skaly, hoci pracovali vo dne a v noci. Viacerí z nich zahynuli, ale Omar do ostatných vždy naliehal sily, vyvierajúcej z pevnej dôvery, že úplný

zdar bude korunovať ich prácu. On sám dával dobrý príklad a pracoval, kým mu kladivo a dláto nevypadlo z mozolnatých a unavených rúk. Uplynulo už pol štvrtá roka, ale vody ešte nebolo. I sám Omar začal pochybovať o zdare, keď zrazu pod silným úderom kladiva vystriekla voda, čistá ako kryštál.

— Voda! Voda! — zaznelo na jeho vysušených perách a znelo hrmotom po dvore, odkiaľ sa radostný výkrik roznášal hradom, až do izby Zápoľského.

Sluhovia Omarovi zaraz priniesli zlatý pohár, aby načrel vody.

Omar osobne ho odovzdal Zápoľskému so slovami: Tu je voda z hradnej skaly!

— Tu je tvoja snúbenica — odpovedal Zápoľský, keď sa otvorily susedné dvere a v sprievode hradnej panej vstúpila Fatime.

Rozprestrela nežné ruky a s radostným výkrikom vletela do náručia Omarovho, kým sprievod volal na nich požehnanie Allahovo.

O mesiac bola svadba.

Na pamiatku tejto udalosti studňu nazvali studňou lásky a menuje sa tak i teraz.

ZÁVOJ

Červené ruže kvitly popri úzkej ceste z trenčianskeho hradu, odkiaľ Omar sprevádzal svoju mladuchu Fatimu.

Výkupné bolo veľké a ľudskou krvou zaľkané, kým skala vydala vody. Čakany padaly, kladivá ťkly na skalu a dláta ju lámaly tri a pol roka. A padali aj tureckí robotníci. Úmorná práca ich zabíjala.

Ale keď Omar zlatým kalichom načrel z nej, hradné dámy zaraz obliekali spanilú mladuchu do svadobných šiat. Na hlavu jej položily závoj, biely ako jej duša, jemný ako jej úsmev a ľahunký ako čistá myšlienka. Je zdobený lesknúcimi sa zlatými hviezdčkami ako klenba májovej noci.

Víťaz Omar zamení kladivo ostrým mečom a robotnícke šaty rytierskym dolománom. Na čižmách zlaté ostrohy, na čiapke ruža z perál s bielym perom. Vyhupnú na vrané kone.

— Allah s vami!

— Boh s vami!

Za Fatimou letí biely, jemný, ľahunký a zlatými hviezdčkami ozdobený závoj. Div, že neuleť s ňou do nekonečných výšin.

Pri bielom, k skale učupenom domčeku prekvitajúce červené ruže sladkým úsmevom vítajú spanilú nevestu.

Lesknúce sa motýle bozkávajú ich, ale ony túžia po úsmeve blaženej nevesty.

Žiaľ zaleje ich červené líčka, lebo si nevšíma ich holdu, ostrými pazúrkami zachytia sa do plápolajúceho závoja a strhnú jej ho s hlavy.

Omar tŕpne a vraví ustarostene: Soskočím!

— Nie! Čím skôr preč z tohto troj a polročného väzenia.

Podkovy bijú do bielej skaly, ale pomsta sa splní. Červené ruže nevypustia z ostrých dráпов drahocennú korisť. Pristane im dobre k červeným ružiam biely závoj...

A keď studený vietor začal povievať malebným Považím, červené ruže zvädly, ale nezvädla pamiatka ich pomsty, a nízky biely domček popri ceste z hradu odvtedy má meno: Závoj.

Hrad Beckov je prastarý a vystavaný na strmej skale. Prvú zprávu nachodíme o ňom u Anonymusa, neznámeho notára kráľa Bélu III. (kráľ zomrel r. 1196), ktorý píše, že Maďari v ťažkých bojoch dobyli i tento hrad. Menoval sa Blundus.

Bol kráľovským majetkom, čo vysvitá i z listiny Bélu IV., ktorý r. 1238 daruje rehoľníkom na Skalke pri Trenčíne desiatu čiastku beckovského vína. Hrad patril i Matúšovi Čákovi. Kráľ Žigmund r. 1388 daroval ho Ctiborovi, svojmu vernému dvoranovi a najmocnejšiemu dôverníkovi. Ctibor r. 1370 vstúpil do služieb Ludovíta Veľkého, keď bol korunovaný za poľského kráľa. Ctibor založil r. 1414 novomestské prepošstvo. Zomrel toho roku. Pochovaný je v Krakove.

Za ním nasledoval jeho syn Ctibor II., ktorý r. 1428 bol aj nitrianskym županom.

O dva roky neskôr udatne bojoval proti husitom. Zomrel r. 1434.

Keďže jeho dcéru Katarínu mal za ženu Pavol Bánffy, on dostal beckovský hrad s dedičným

právom. Jeho rod vymrel Krištofom r. 1646. Potom majetok beckovského hradu bol rozdelený medzi šiestimi nápadníkmi z príbuzenstva.

Hrad vyhorel r. 1729 a odvtedy slúži za domov sovám a iným nočným vtákom.

O CTIBOROVI

Malebné Považie je posiate krásnymi hradmi. Medzi nimi je Beckov na ľavej strane Váhu, neďaleko od Nového Mesta n/V. Ozrutné múry s oknami zívajúcimi do nekonečného prázdna mohutne pôsobia na človeka, že sa ich kontúry zaryjú hlboko do duše. A správne, lebo skrývajú v sebe kus slovenských dejín.

Podľa záznamu z konca XII. storočia Maďari hrad už tu našli. Mali oň tuhý boj so Slovákmi.

Ale čo nám hovorí o ňom povest?

Ctibor, najvernejší dvoran kráľa Žigmunda, tu die poľoval. Pri obede jeho i hostí výborne zabával dvorný blázon Becko.

Bol to veľkopanský zvyk, mať dvorného blázna. Treba poznamenať, že títo dvorní blázni neboli hlúpi ľudia. Naopak, veľmi múdri, aby v každej chvíli boli pohotoví zabávať a rozveseliť svojho pána. Odtiaľ ich pomenovanie: blázon, lebo všetko brali zábavne, nevážne a i z najväznejších vecí robili žarty, čo im bolo dovolené. Teda všetko obracali na bláznovstvo.

Tak sa stalo i pri vyššie spomenutom obede, keď sa ho Ctibor opýtal, čo činí teraz kráľ Žig-

mund, Becko veľmi výstižne odpovedal: Dľžoby. Treba vedieť, že kráľ Žigmund nikdy nemal dost peňazi, ale tým viac dľžôb. I vojvoda Ctibor neraz mu vypomohol vo finančnej tiesni.

Na vtipnú odpoveď Beckovu nastal ukrutný smiech, že mnohým padaly slzy.

— Dnes si výborný. Žiadaj si, čo chceš a ja ti splním tvoju žiadosť — odpovedal Ctibor Beckovi.

Becko po krátkom uvažovaní ukázal na vysokú, strmú skalu, vypínajúcu sa naproti nim na ľavej strane Váhu, so slovami: Žiadam, aby si mi do roka vystavil hrad na tej skale.

— Tak sa stane — osvedčil sa Ctibor.

Viacerí z hostí poznamenali, že je to nemožná vec. Ale Ctibor dostal svojmu slovu.

Aby práca pokračovala rýchlejšie, kde koho popadol, donútil ho pracovať na stavbe. Aj furmanov zastavoval, aby vozili kameň, čoho veľa treba na stavbu takého hradu.

S prácou boli práve o rok hotoví.

Keďže sa hrad Ctiborovi veľmi páčil, odkúpil ho od Becku za toľko zlata, koľko Becko vyvážil.

Ctibor sa potom presťahoval sem, kde žil dlhé roky v nádhere a bohatstve až do smrti, ktorá ho zastihla r. 1414.

Podľa povesti smutný a hrozný bol koniec jeho života.

Stalo sa, že akýsi žobrák v sebaobrane udrel palicou jedného zo psov Ctiborových a zlomil mu nohu. Ukrutného Ctibora natoľko pochytil hnev a rozrušila zlosť, že nešťastníka dal shodiť do priepasti s najvyššej hradnej skaly. Daromná bola jeho prosba o milosť.

Keď žobrák videl, že musí zomrieť, preklial Ctibora, aby ho do roka zastihol podobný osud.

Ctibor už dávno zabudol na túto kliatbu, keď si raz ľahol v záhrade. Bolo to po bohatej hostine.

Slnko ešte z vysoka bozkávalo horúcimi lúčmi matičku zem. Ctibor utiahol sa do chládku, kde zaspal. Bola to jeho nešťastná hodina, lebo pripazila sa k nemu vretenica a vyžrala mu obe oči. Ctibor sa zaraz prebudil od toľkej bolesti. Vyskočil a hnal sa záhradou rovno k tej skale, na ktorej bolo ešte vidieť krvavé škvvrny zpred roka. Ešte krok a zrútil sa do priepasti. Sluhovia tam ho našli s rozbitou hlavou. Tak sa splnila kľatba žobrákova.

Keď sa Dobrochna, žena Ctiborova, dozvedela o strašnej smrti svojho muža, v zúfalosti vrazila si dýku do srdca.

Na výročitý deň tejto krvavej udalosti v noci počuť na beckovskom hrade zúfale nariekanie. Prichodí sem duch Ctiborov, aby oplakával svoj ukrutný hriech a ťažký osud, ktorý si sám zapríčinil. Vtedy nik sa neodváži priblížiť k zrúcaninám. Aj rieka, ktorá niekedy tiekla tesne pod skalou, odtiahla sa od hradu a utvorila si nové koryto.

Iná povesť nám rozpráva o konci života Ctiborovho toto:

Je nedeľa. Ľud sa hnie do beckovského kostola, keď trúby rušivo zaznejú. Ctibor i so svojou družinou chystá sa na hon. Slovenský ľud, urazený vo svojich nábožných citoch, prosí hradného pána, aby dnes zanechal lov a nevyvolával hnev boží. Ale Ctibor surovo odmietne jeho žiadosť.

Lov trval celý deň. Uštvaná zver červenou krvou farbila biely sneh.

Keď zaznel hlas večerného zvona, aj družina ho prosila, aby učinil koniec lovu. V nedeľu sa nepoľuje. Ale Ctibor neposlúchol múdre slovo a velil ďalej: Na hon, hurrá, na hon!

Tu sa zablysne, hora sa ožiarí a vynori sa pred ním duch slovenských hôr a zahmí naňho:
Stoj! Mój kruh smrteľník neprekročí!

Ctibor však nevidí a nečuje. Pohýňa sa vpred, ale nie zo svojej vôle. Svorka psov ho ženie namiesto lane cez hory-doly, až do rána.

Nikdy ho viac nevideli. Duch majestátnych a tajomných slovenských hôr ho prekliat, aby ho vlastní psi naháňali od mraku do svitu. Od tých čias často počuť v beckovských horách štekot psův, naháňajúcich Ctibora.

Keďže Slováč každému dá úctu, ktorá mu patrí, zaiste učiní tak i so Ctiborom, keď sa presvedčí o jeho šľachetnom citení voči chudobnému slovenskému ľudu.

Máme dôkaz jeho vznešeného srdca, čo je ojedinelý prípad v tých bezcitných, vojnami pobúrených časoch, keď chudobný človek všeobecne mal len takú cenu, nakoľko mu stačila telesná sila.

Ako na dôkaz odvolávame sa na vyšetrujúce nariadenie Ctiborovo z roku 1389, keď bol prešporským županom.

V tomto nariadení vyzýva kapitolu prešporskú, aby vyšetrila smutný prípad Ladislavov.

Stalo sa, že tohto Ladislava, chudobného človeka, dal na dereš jeho pán, zbil ho do krvi a polomŕtveho ponechal na jeho osud. Preto úpenlivo prosí kapitolu, aby smutný prípad v prítomnosti jeho dôverníka a štyroch sudcov vypátrala i zistila čistú pravdu.

Ctibor nad neľudským zemanom dal vyniesť prísny, ale spravodlivý rozsudok.

Je to až podivná ochrana chudobného človeka v XIV. storočí. Či môžeme teda obviňovať Ctibora z neľudskosti a z nespravodlivosti? Či môžeme veriť, že tento statočný veľmož postriekal si ruky nevinnou slovenskou krvou?

Máme aj iné ospravedlňovacie dôkazy o jeho ľudomilnosti voči chudobným. Je to starobínec v Skalici a v Beckove.

Skalický starobínec založil pre šesť starých mužov a šesť žien. Podobne i v Beckove. Ústavy jestvujú i teraz.

Veľa nám povie o jeho šľachetnej a bohabojnej duši i nadpis nad bránou starobínca skalického.

Dočítame sa, že Ctibor prísne zakazoval rozkrádať majetok chudobných. Rovnako, že bol veľký vojak pre slávne meno Kristovo.

Tento, do tvrdého mramoru vtesaný dokument lásky rúca všetku hanbu a ohovárku, aby sme videli vo vojvodovi Ctiborovi veľkého ľudomila a priateľa chudobného ľudu.

Čo sa týka povestnej jeho bezbožnosti, stačí pripomenúť, že k úcte sv. Kataríny vybudoval oltár v beckovskom chráme, ktorý oltár je drahocennosťou kostola i teraz.

V Skalici postavil kláštor a kostol pre paulínov.

Jeho najkrajší skutok zbožnosti je založenie novomestského prepošstva r. 1414.

V listine hovorí, že ho zakladá k úcte Panny Márie, na večné spasenie svojej duše a svojich príbuzných.

Fundáciu obdaril veľkostatkom v Pobeďime a Bašovciach.

Prichodí sa nám spýtať, či sa bezbožný, neveriaci a nedeľu nezasväcujúci človek stará o večné blaho svojej duše a svojich najmilších?

Slovenská spravodlivosť vyžaduje, aby sme Ctibora oslobodili od viny neprávosti a neludskosti, vyliatej nevinnej krvi a bezbožnosti, aby sme ho mohli zaradiť medzi popredných dobrodincov slovenského ľudu.

Nech je spomienka naša naňho vďačná a večná jeho pamäť.

Veľká slávnosť bola na beckovskom hrade 1. januára roku 1409. Hinko, nitriansky biskup, ozdobil mocného pána beckovského hradu a sedmohradského vojvodu Ctibora novozaloženým dračím rádom. Stalo sa to z poverenia kráľa Zigmunda.

Bolo to veľké vyznamenanie, ale Ctibor si ho aj zaslúžil. Ký div, že hrad ozýval sa hudbou a spevom.

Aj Ctibor zacítil nevšednú radosť. Aby ten deň učinil pamätným aj svojej žene, daroval jej prekrásny plášť. Najchýrnejší majstri pracovali na ňom dva mesiace. Okraj vonkoncom bol lemovaný najjemnejším hermelínom. Pod hrdlom zapínal sa zlatou šnúrou.

Dobrochna, žena Ctiborová, bola blažená.

Na Tri krále roku Pána 1410 silný víchor dul Považím. V drieku lámali staršie stromy. Medzi vy-

sokými hradbami, komínmi syčal furióznou piesňou svoj hnev.

Deviata hodina, začiatok sv. omše vo farskom kostole, nebola ďaleko. Hoci na hrade bola kaplnka, pani Dobrochna rada počúvala krásny spev slovenského ľudu.

Muž ju starostlivo vystrihal, aby dnes nešla do farského kostola. Keď neustúpila od svojho rozhodnutia, sprevádzal ju sám s rytierom Ferkom, slovenským veliteľom svojej osobnej stráže. Za nimi išli ostatní rytieri a hradní dôstojníci.

Táto ochrana dobre sa osvedčila. Ale keď prišli na miesto, kde sa víchrica rútila na nich s troch strán, orkán prudko zaútočil na nich, ale najmä na Dobrochnu. Drahocenný plášť vytrhol z očiek zlatej zápinky, vyšľahol ho do výšky, aby ho potom unášal na neviditeľných krídlach k Novému Mestu.

Oči pani Dobrochny zaraz sa zalialy horkými slzami.

Ctibor hneď rozposlal všetkých rytierov za plášťom, učiniac verejne sľub, že kde ho nájdu, tam vystaví kostol k úcte Panny Márie.

Leteli s víchrom opreteký. Kone fíkaly, erdžaly, potriasaly hlavami, ale nepopustily z cvalu. Niektorí páni i s Ferkom prebehli cez most do Nového Mesta nad Váhom.

Honba trvala dlho. Prezímení jazdci nahnevane pozerali orlím zrakom na všetky strany, ale nikde nič. Až na Ferka sa usmialo šťastie. Zazrel plášť blízko cesty, vedúcej cez mesto, popri farskom, od staroby sa rozpadávajúcom kostole.

Už sa stmievalo, keď sa vrátili s plášťom. Môžeme si pomyslieť, akú nemalú radosť spôsobil hradnej panej.

Ctibor, vidiac v tejto náhode božiu vôľu, zaraz sa rozhodol stavať nový kostol.

Tak sa zrodila zakladajúca listina nového farského kostola 16. januára 1414, ktorú kráľ Žigmund o tri dni potvrdil.

Veľkolepá práca cirkevného stavebného umenia XV. storočia od tých čias hlása svätosť sľubu a vďačnosti ľudského srdca.

V malebnom Šariši vari najchýrenejšia bola už od pradávna obec Solivar s bohatými soľnými baňami. Ako by aj nie! Veď i príslovie hovorí: Soľ nad zlato.

Neďaleko od tejto obce v Solivarskom pohorí pyšne sa vypínal niekedy mohutný Solnohrad s mnohými vežami, odkiaľ ostrozrakí vojaci pozorovali, či sa nepribližuje nepriateľ.

Ziaľ, teraz už len machom zarastlé zrúcaniny upomínajú nás na jeho zašlú a zabudnutú slávu. Tak pomíne sláva sveta, ako tieň mimoidúceho posla, ako zdrap mračien, ktorý sa prehnal nad nami do neznáma.

Prvý záznam o Solnohrade nachodíme u Anonymusa, neznámeho notára kráľa Bélu III., pod menom Castrum Salis — po slovensky: Solnohrad.

Tatárske hordy zničily Solnohrad r. 1241.

Dlhé roky bol potom hrad majetkom Štefana, syna kráľa Bélu IV. R. 1261 prešiel do vlastníctva župana Echu. Roku 1285 dostal ho ako kráľov-

ský dar Juraj Bokša za svoju udatnosť, preukázanú vo vojnách po boku kráľa.

Onedlho smutné dni zavítaly naň, keď ho Wyck, pán šarišského hradu, spustošil.

Od začiatku XIV. storočia rod Soosovcov panuje na Solnohrade.

Po nešťastnej moháčskej bitke proti Turkom, v ktorej okrem kráľa Ladislava II. padlo päť biskupov, ostrihomský arcibiskup Tomáš, kaločský arcibiskup Tomori, Juraj Zápoľský a z 28.000 mužov 24.000, Uhorsko nemalo kráľa. No, onedlho malo dvoch. Národná strana zvolila si Jána Zápoľského, ktorého Štefan Podmanický, nitriansky biskup, ešte toho roku korunoval. Druhá strana korunovala si za kráľa Ferdinanda Habsburga.

Keďže Solnohrad pridŕžal sa verne Jána Zápoľského, rakúsky generál Lenard Fels dobyl pevnosť r. 1537 a dal ho do zálohy Prešovčanom za 5521 zl. Keď sa však Soosovci neskôr pridali k Habsburgovcom, dostali Solnohrad nazpät. R. 1592 prešiel do cisárskeho majetku a dobývanie soli stalo sa monopolom rakúskeho cisárskeho rodu.

R. 1715 na rozkaz krajinského snemu Solnohrad bol zrúcaný, čím sa končí slávna jeho história, na čo nás upomínajú iba skromné zrúcaniny niekedy tak pevného a chýrečného hradu.

BOH je Milosrdný

— Pre milosrdenstvo božie, prosím Vašu Milosť o almužnu pre svoje hladné dieťa — pozdvihla prosebný hlas bledá žobráčka k veľkomožnej panej Soľnohradu.

Ale jej ponížené slová padly na ušliapaný chodník, ak nie na skalú, lebo oslovená veľkomožná pani ju surovo odohnala.

Žobráčka horko zaplakala nad svojim ťažkým osudom, keď i psov nahuckala na ňu.

— Buď prekliata, bezcitná pani! Moja potupa, ako nazývaš moje dieťa, nech sedemnásobne padne na teba!

Kliatba Alžbety, chudobnej ženy, ujala sa a veľkomožnej panej o rok narodilo sa sedem synov, zdravých sedem chlapcov.

— Aká to hanba! Neprežijem ju! Nechcem sedem synov! Stačí jeden! Bezcitná pani vydala rozkaz služobnej, aby šiestich zmárnila.

Ale táto cudzia žena mala viac lásky k nebažiatkom ako vlastná matka. Deti vložila do zasmo-

leného košíka a pustila dolu vodou Sekčova. Vlny niesly košík nadol tichým kolísaním.

Zaprenie materskej lásky, obefou ktorého sa malo stať šesť utešených chlapcov, prerazilo tvrdú kôru necitného srdca hradnej panej, aby ne našla nikde pokoja pred hryzením svedomia.

Dobrotivý je Boh, ktorý nedá zahynúť spravodlivým a nevinným. Tak nedal ani týmto šiestim ratolestiam. Vlnky prihnaly košík k zákrute rieky, kde rybár Michal lovil ryby. Keď zazrel košík, vytiahol ho. Aké nesmierne bolo jeho prekvapenie, keď zazrel v ňom šesť buclatých, ani jamný kvet krásnych chlapčiek. Zaraz ich vylovil a zanesol domov.

Jeho žena, vidiac, že novonarodeniatka sú pod ochranou božou, ktorá nedala im zahynúť, vďačne ich prijala a vychovala z nich zdatných, poslušných mladíkov.

Uplynulo 16 rokov, ale nepokoj hriešneho svedomia hradnej panej neustával, ba čím ďalej, tým väčšími rástol, aby ju ostrými výčitkami trápil. I olutovala svoj ťažký hriech, svoje nerozmyslené prenáhlenie. Ale, kde hľadať a nájsť svoje zavrnuté deti, ak ešte žijú?

— Ó ja nešťastná! — skríkla nie jeden raz, ale desať ráz a každú chvíľu.

Tak jej prišla na um požehnaná myšlienka, že keď jej syn čoskoro bude mať 16 rokov, usporiada veľkú hostinu, na ktorú povolá všetkých chlapcov z blízkeho a ďalšieho okolia, ktorí toho času dovišia 16 rokov.

Aj tak učinila.

Prázdne, smutné soľnohradské izby a dlhé

chodby naplnily sa veselou mládežou, smiechom, hudbou a spevom.

I starý rybár vyobliekal tých šiestich chlapcov a prišiel s nimi na hrad. Veď práve majú 16 rokov.

Milostivá hradná pani s radosťou vítala všetkých, ostro skúmajúc každého, či nie je to jej dieťa. Ale nikde nič! Ani jedno sa jej nepozdávalo.

Keď trúby zazneli asi po dvadsiaty raz, oznamujúc príchod nových malých hostí, hradná pani zvedavo pozrela oknom k bráne, kto prichodí. A tu zazrie šesť jednako oblečených, jednako vysokých chlapcov, ako by ich bola mala jedna mať. Zaraz ich spoznala. Od nečakanej radosti zakrútil sa pred ňou svet a bezvládne klesla na zem. Zamdlela.

Len čo ju vzkriesili, jej prvá nedočkavá otázka bola: Kde sú moje deti? Dovedte mi ich sem! Chcem ich objasť, pohladkať a pobozkať! Tí šiesti rovnako oblečení chlapci sú moje deti! — volala neprestajne, netrpezlivo a radostné slzy jagaly jej vo vpadlých očiach.

Veru ani nevedela, ktorého má najprv objasť. Jej materinská láska, cez 16 rokov ututlaná hriechom svedomím, vybuchla elementárnou silou a nehatenou prudkosťou.

Keď predvolaný rybár rozpovedal, ako ich zachránil a na dôkaz pravdy ukázal košieľky, v ktorých boli oblečení, ani hradný pán, ich otec, viac nepochyboval, že sú to jeho vlastné deti. Nesmier-na bola i jeho radosť.

Dobrosrdečného rybára odmenil bohato a na hrade začal sa nový život, plný radosti, lebo dobrotivý Boh prinavrátil im, čo bolo stratené.

Kto zo srdca oplakáva svoj hriech, môže istotne rátať na milosrdenstvo božie.

Skalka pri Trenčíne je posvätným miestom Slovákov. Tým ju učinili sv. Ondrej a Beňadik svojím svätým životom a sv. Beňadik aj vyliatou svojou krvou r. 1012.

Slováci cez storočia chodievali sem čerpať v slabosti posilnenia, v zármutku potešenia a na mnohé rany života nebeský liek.

Šťastný je ten národ, ktorý má vznešené ideály, pravú cestu ukazujúce hviezdy. Medzi týchto patríme aj my, Slováci. Sv. Ondrej a Beňadik sú tieto ideály a žiariace hviezdy.

Ich najkrajšie vlastnosti: tichosť, duševný pokoj, čistá, nevinná radosť, vŕúcna modlitba a nekonečná dôvera v pomoc božiu staly sa vlastnosťou a ozdobou slovenského národa.

Skalky máme dve: Veľkú a Malú.

V ruinách ležiaci kláštor je Veľká Skalka a roku 1924 obnovený kostolík na strmej skale je Malá Skalka.

Toto rozdielne pomenovanie pochádza zo začiatku XVI. storočia.

a) O Veľkej Skalke

Veľká Skalka bola opátstvom. Založil ju Jakub I., nitriansky biskup, r. 1220 k úcte našich svätcov sv. Ondreja a Beňadika. Zároveň vystaval kláštor a kostolík pri jaskyni. Za duchovných otcov povolal sem benediktínov.

Kostolík Skalky stal sa v krátkom čase zbožným strediskom celého Považia.

Matúš Čák všemožne podporoval Skalku a jej nenáročných obyvateľov sv. života. Štefan, opát Skalky, bol mu najvernejším priateľom až do smrti.

Veľké nešťastie zastihlo Skalku, keď Katzianer, generál Ferdinanda Habsburga, r. 1528 dobyl trenčiansky hrad a rozohnal našich rehoľných bratov.

Od tohto smutného roku až po r. 1645 Skalka bola takmer bez kňazov.

Rokom 1645 začína sa nový život na tomto posvätnom mieste.

Prišli sem jezuiti, aby obnovili kráľovstvo Kristovo na Považí.

Obnovili aj Skalku r. 1667. Terajšie, v ruinách ležiace múry pôvodne sú ich prácou.

Po rozpustení rehole jezuitov r. 1773 posvätné miesto začalo pustnúť, aby sa stalo obľúbeným miestom nočnej zveri.

R. 1854 Ludovít Stárek, trenčiansky opát-farár, reštauroval kaplnku, do ktorej zadovážil aj nový oltár.

Po jeho smrti Skalka zasa ostala bez starostlivého patróna a od tých čias pustne až dodnes.

b) Božia milosť na Veľkej Skalke

Bolo to 17. júla r. 1664, na sviatok sv. Ondreja a Beňadika.

Veľká procesia prichodí na Skalku. Slovenský spev sa ozýva malebným údolím. Z očí pútnikov žiari nezlomná dôvera v pomoc božiu. Slnko praží nemilosrdne. Horúci vzduch obťažuje dych. Dusnota stúpa ešte väčšmi, keď sa obloha začne zafahovať malými mračnami. Zablysne sa. Silný hrmot odráža sa od skál. Začne pršať. Každý hľadá nejaký úkryt.

Kňazi, hradní páni, ich sprievod a niekoľko Trenčanov naplní malý kostolík. O chvíľu spustí sa ohromný lejak, sprevádzaný ostrým a častým hromobitím.

Keďže dážď neustával, rektor jezuitov v kaplnke chcel začať kázeň. Len čo však vystúpil na kazateľnicu a prežehnal sa, blesk udrel otvoreným oknom do kostolíka s hrozným rachotom. Zasiahol hlavný oltár a na ňom omšovú knihu so zlatými sponkami. Tiež na oltári šesť strieborných svietnikov.

Všetky tieto ozdoby zmizly zaraz. Opálené svietniky popadaly na zem, ale cibórium, skrývajúce sv. Telo Krista Pána, zostalo neporušené. Potom blesk obletel múry a chór, naplnený ľudom. Zničil všetky zlaté a strieborné ozdoby obrazov, križa a organa, aby sa potom vyrútil von ešte s väčším hromotom, až sa skaly triasly. Napokon udrel do najbližšieho stromu, ktorý roztrieskal na kusy. Z ľudu však nikomu sa nestalo nič.

Všetci stáli ohluchnutí a skamenelí od taknutia.

Najprv prišiel k sebe kazateľ a pokľakol, aby ďakoval Pánu Bohu, sv. Ondrejovi a Beňadikovi za túto ochranu: Bože! Ty nechceš, aby Tvoj ľud biedne zahynul, ale aby sa navrátil k Tebe a žil. K Tebe sa utiekame v každom trápení a Ty si nás zavše za-

chránil. Niet útechy, len u Teba, niet potešenia, len v Tebe, niet radosti a večného života, len s Tebou.

Dakujeme aj Vám, sv. Ondrej a Beňadik, naši slovenski patróni, že ste za nás orodovali v nebesách. Zastaňte nás všetkých, i slovenský národ pre večné spasenie!

— Amen — odpovedali zbožne prítomní veriaci.

c) O Malej Skalke

Malou Skalkou sa menoval kostolík, ktorý r. 1924 bol renovovaný. Stojí na strmej skale pri Váhu, odkiaľ podľa povesti zbojníci shodili do Váhu zákerne zavraždeného Beňadika.

Postavil ho Juraj Thurzo r. 1520 k úcte sv. Doroty.

Tento kostolík má svoju zaujímavú históriu.

Podľa ústneho podania Juraj Thurzo, pán Veľkej Bytče, bol náruživým pestovateľom koní. Z Veľkej Bytče dorazil do Trenčína bez zastávky na nádhernej štvorke. Kone letely ako šarkany.

Tak ho vidíme poháňať na Malú Skalku. I žena je s ním. Kone letia, sotva sa dotýkajú zeme.

Ale čo sa nestalo?

Keď prichádzali na najvyššie miesto, kde sa cesta zvrta na Veľkú Skalku, kone odrazily od cesty a hnaly sa rovno do ukrutnej priepasti, na okraji ktorej je postavený kostolík. Vtedy bola skala ešte prázdna.

Juraj Thurzo usiloval sa všetkou silou kone odvrátiť alebo zadržať, ale márne. Bol odsúdený i so ženou na smrť.

Jeho žena skríkla v poslednej chvíli: Sv. Dorota, zachráň nás!

A hľa, s nebies sostúpila svätica s mečom v ruke,

aby zastavila splašené kone na okraji priepasti. Ešte krok a obidvaja by boli zahynuli.

Keď Juraj Thurzo vrátil splašené kone na pravú cestu, nebeská ochrankyňa zmizla.

Juraj Thurzo z povďačnosti za zázračnú záchranu ešte toho roku vystavil kostolík na tejto skale k úcte sv. Doroty, na pamiatku milosrdenstva božieho.

d) Svätenie kvetov na Malej Skalke

Bolo to 15. augusta 1664, na sviatok Nanebevzatia Panny Márie, na výročný sviatok tohto kostolíka, medzi časom obnoveného k úcte Nanebevzatia Panny Márie.

Šlo sa tu na 20.000 veriacich Slovákov.

Pred kňazmi vo štvorrade išli panny a mládenci s krásnymi kvetmi. Mládenci mali za klobúkom alebo na kabáte steblo rozmarínu. Celá procesia v malebných krojoch podobala sa pestrej záhrade.

Keď prišli pred kostolík, začala sa slávnosť svätenia kvietkov.

Najprv procesiu vedúci kňaz prehovoril k mládeži:

— Starodávnym slovenským zvykom je, že dnes svätíme kvety.

Tie biele ruže znamenajú čistotu. Čistotu telesnú i duševnú. V čistom tele čistá duša bola vzorom našich predkov a musí byť vzorom i nám.

Zachovajte si, panny a mládenci, túto čistotu, najdrahší svoj poklad!

Tie červené ruže znázorňujú horiacu lásku k Matičke Božej, ku ktorej sme prišli. Vaši otcovia a matky vynikali najmä detinskou láskou k nebeskej Matke, buďte aj vy vernými dieťkami tejto Matky.

Ten zelený rozmarín znázorňuje našu nádej v lepšiu budúcnosť. Dosiahneme ju trpezlivosťou, láskou k práci a statočnosťou.

Milí mládenci a panny! Svätíme kvety, ale vy ste nám krajšie a drahšie kvety, naša radosť a šľachetná pýcha!

Po modlitbe kňaz pokropil kvety svätenou vodou, ktorými sa mládež ozdobila, aby sa po službách božích vrátila domov s pozdravom od Matky Božej.

Tieto kvety pestovala každá slovenská rodina.

Považie vtedy bolo kvetnou mariánskou záhradou.

e) Milosť božia na Malej Skalke

Keď sa na Malej Skalke skončilo svätenie kvetov, iná udalosť upútala pozornosť všetkých prítomných.

Cez nával ľudu razil si cestu Štefan Boleráz i so svojou rodinou. Chcel sa dostať bližšie ku kostolíku. Matka niesla za ním ťažko chorého sedemročného synka.

Hoci ich mali ešte päť, so zlomeným srdcom očakávali podľa náznakov neodvratnú smrť svojho Benjamína.

Keď počuli spev pútnikov, idúcich na Malú Skalku k Panne Márii, ožila v nich nová nádej nebeskej pomoci.

— Poďme na Skalku a obetujeme ho Panne Márii! — navrhla zlomená matka.

Deti dali do poriadku a pohli sa za procesiou.

Vošli do kostolíka a za nimi päť utešených chlapčiekov, jednako oblečených v sedliackom kroji z okolia Trenčína.

V kostolíku všetci sa vyspovedali. Po sv. prijímaní ostali kľačať pred oltárom, aby sa pomodlili za synka a bračeka.

Bol to utešený obraz, ako kľačali na najvyššom stupni oltára. A tá krásna modlitba, ktorú matka

predriekala a deti za ňou! Ako s neba padajúca rosa na zvädnuté kvety.

— Panna Mária, Matička božia, pozri na nás ubiedených — začala matka.

A deti za ňou: Panna Mária, Matička božia, pozri na nás ubiedených, žiaľom umorených a uzdrav nášho brata. Za túto milosť Ti obetujeme svoje čisté a nevinné duše. Sľubujeme, že vždy Ti budeme verne slúžiť. Shliadni milosrdne na nás a na našich rodičov! Zmiluj sa nad našim chorým bratom a vypočuj našu modlitbu: Zdravas Mária, milosti plná...

Modlitbu opakovali tri razy.

A Panna Mária vyslyšala ich horúcu prosbu. Chorý, umierajúci chlapček pri prvom Zdravas sa pohol a ťažko vzdychol. Pri druhom otvoril oči, rozprestrel ruky a pri treťom vstal, objal matku a prehovoril hlasite: Tá bola pekná!

— Kto, syn môj? — spýtala sa ho zadivene naradostená matka.

— Tá pani, ktorá pristúpila ku mne. Najprv mi pohladila tvár, potom oči, ruky, po tretí raz nohy a hovorila: Vstaň! — Vidíte, vstal som!

— A kto bola tá pani? Videl si ju už predtým? — spýtal sa páter rektor jezuitov uzdraveného.

— Ešte nikdy som ju nevidel. Bola oblečená v bielych šatách so svetlým pásom. Keby som sa s ňou stretol, zaiste by som ju poznal a poďakoval sa jej — odpovedal jasne a zreteľne, že každý trýpol.

Zrazu pozdvihol oči na oltárny obraz a radostne zavolať: — Tam je tá pani! Vidíte, má biele rúcho a svetlý pás!

— Zázrak! Zázrak! — ozývalo sa v kostole na jeho svedectvo. Ľudia od radosti plakali.

Za ten čas páter rektor jezuitov obliekol si ko-

stolné rúcho, pristúpil k oltáru a zaspieval chválospev »Te Deum laudamus!« ...

Lud s nevýslovnou vďačnosťou pokračoval:

Teba Boha chválime, Teba Boha vyznávame ...

Zmiluj sa nad nami, Pane, zmiluj sa nad nami! ...

Polnoc sa približuje. Všade ticho, len slabý vietor zahudie kedy-tedy svoju jednotvárnu nôtu. Vysoký sneh kryje role, vrchy, celé Považie. Ulice Trenčína sú vymreté, len slabé svetlá, prenikajúce oknami, prezradzujú, že mnohí ľudia ešte nespia. Chystajú sa na polnočnú sv. omšu.

Približuje sa dvanásta hodina. Strážnik na dolnej mestskej veži zaspieva milú pieseň:

Uderila dvanásta hodina,
Chvál každý duch Hospodina ...

Kaplnka na hrade je preplnená. Hradný pán s celým dvorom je prítomný.

Sotva sa tu začne sv. omša, keď oknami, obrátenými na Skalku, zažiarí silné svetlo.

Odkiaľ toto nádherné osvetlenie?

Historický záznam a ústne podanie hovorí nám toto:

Toho večera nebeskí občania mali veľa práce. Chystali sa na utiereň, ktorú sv. Beňadik bude

služif na starobylej Skalke. Chystajú biele omšové rúcho. Anjelské ruky vyšivaly ho zlatým lúčom ranného slniečka. Tam pripravujú kalich, paténu. Umelecké diela nebeských majstrov. Ani kráľ Šalamún neobetoval z takých krásnych. Jeden anjel nesie omšovú knihu. Tisíce Slovákov, našich otcov, sprevádza sv. Beňadika s horiacimi faklami, aby nezablúdili v hustej tme.

Keď sa približovali ku Skalke, zvonček kostolíka ich vítal prenikavým hlasom. Anjel zvonil. Druhý otvoril bránu, kým nebeská žiara obklúčila celý chrám boží.

Bola práve poľnoc, keď sv. Beňadik v sprievode anjelského sboru pristúpil k oltáru. Keďže títo boží poslovia naplnili kostolík, Slováci s faklami ostali vonku. Ešte zaživa privykli na tuhú zimu. No, ohrievala ich nekonečná láska božia a radosť, že znova môžu navštíviť predrahe pútnické miesto Skalku. Tá ich priviedla do nebeskej slávy, lebo tu oplakávali svoje hriechy vo sviatosti pokánia a tu pristupovali k anjelskej hostine.

Sv. Beňadik začne sv. omšu.

Ludské oko nevidelo, ucho neslyšalo, srdce necítilo tú radosť, ktorá zavládla srdcami všetkých, keď sv. Beňadik zaspieval: »Gloria in excelsis Deo...« a anjelský sbor, posilnený tisícami oslávených Slovákov, pokračoval: »a na zemi pokoj ľuďom dobrej vôle...«

Sv. Beňadik obetuje Otcu nebeskému chlieb a víno.

Na Sanktus každý sa skláňa až k zemi a sbor skrúšene spieva: »Svätý, svätý, svätý Pán Boh zástupov...«

Na prijímanie sv. Beňadik podal všetkým telo Pánovo. Predrahe perly sa skvejú v očiach tisícov Slovákov, že dnes narodený Ježiško na pamätnej

Skalke vstupuje do ich čistých sfíc. Šepkajú vrúcnu modlitbu povďačnosti a blízki bozkávajú rúcho sv. mučenika.

Po skončení služby božej pohl sa sprievod nazad do nebeských sfér, svetlo vo svätyni zhaslo, brána sa sama zavrela. Celý oslávený sprievod išiel za celebrantom. Cestou spievali: »Teba, Bože, chváľime, že si nás nehodných prijal do večnej radosti. Chváľime a velebíme, že požehnávaš našu drahú, rodnú slovenskú zem. Velebíme, že si prijal Slovákov za svoj vyvolený národ. Amen.«

Strmé bralo, na ktorom je postavený vršatecký hrad, razom sa vypína do zázračnej, 897 m výšky, odkiaľ očaruje nás nádherný pohľad na všetky strany, najmä pozdĺž Váhu. Táto strmá skala samotou prírodou je určená na nedobytný hrad.

Hoci prvú spomienku máme z roku 1244, keď rytier Bohumil bol jeho pánom, hrad je prastarý.

Patril i Matúšovi Čákovi. Po jeho smrti prešiel do kráľovského majetku. Kráľ Žigmund daroval ho kráľovnej Barbore. Hradným kapitánom bol vtedy Slováč Mikuláš Zoboňa.

R. 1439 kráľ Albert venuje hrad svojej žene Alžbete. Za časov Matejových zasa Slováč bol kapitánom na vršateckom hrade Matej Libiak z Radošoviec.

Po vymretí vršateckého rodu majiteľom hradu stal sa Ján Jakusith, ktorý r. 1647 v súboji zabil gr. Františka Forgáča.

Posledný potomok tohto rodu, Imrich Jakusith, zomrel 3. novembra 1692. Ako to čítame v súčas-

nom zázname, po svojej smrti dva razy sa zjavil hradnému kapitánovi Jurajovi Horváthovi a vrúčne ho prosil, aby sa modlil zaňho, lebo trpí neznesiteľné muky. Keďže Horváth, ktorý sa nezľakol jeho ducha, žiadal od neho nejaký dôkaz, Jakusith udrel rukou na skriňu. Zaraz vyrazil ostrý plameň a na skrini ostala hlboká vypálenina od jeho ruky.

Keď Horváth dal odslúžiť sv. omšu za jeho večný pokoj, nezjavil sa už vraj viac ráz.

Posledným majiteľom hradu bol grófsky rod Königs-Egg, ktorý ho dostal do daru od kráľa Leopolda r. 1698.

Berčení, vojvoda Rákócziho, pod týmto hradom porazil rakúskeho generála Breunera r. 1703. O štyri roky neskôr obsadili pevnosť Bočkayovci.

Po porážke Fr. Rákócziho II. pri Trenčíne (3. augusta 1708) Mikuláš Madočáni, hradný kapitán, odovzdal hrad cisárskemu vojsku, lebo nemali potraviny, ale prv ho vyhodil do povetria. Od tých čias pustne a zostáva z neho iba niekoľko múrov.

Oheň a trosky značily všade cestu divých Tatarov. Krvou bola zaliate každá ich cesta. Po spustošení Česka a Moravy vtrhli na Slovensko, aby v ruiny obrátili kvitnúce dediny a mestá. Bol to smutný rok 1241.

Kráľ Béla IV. povolal do zbrane všetkých svojich poddaných. Tak išiel posol s krvavým mečom aj na vršatecký hrad, vypínajúci sa na pravom brehu Váhu, vyše Trenčína.

Na rozkaz hradného pána Imricha zaraz zahučaly trúby, zaznelý bubny a šíky udatných Slovákov sa soshupovali pod hradom. Povievajúci vetrík veselo sa pohrával zástavami.

S Imrichom šiel aj Ondrej Budiač, kastelán hradu. Chlap v najkrajšom veku svojho života. Ešte neprekročil štyridsiaty rok.

Kráľovské vojsko pri Šajave sa stretlo s ukrutným, krvilačným nepriateľom. Proti nemu bojovali aj Imrichovi Slováci. Všetci sa vyznačili udatnosťou, ale najmä Ondrej Budiač. Kde zafal dvoj-

sečným mečom, tam sa lúčila pohanská duša od hriešneho tela. Slováci konali divy, ale veľkej presile konečne podľahlo celé kráľovské vojsko.

Veľká čiastka tohto vojska našla na bojišti predčasny hrob. Ale mnoho ich padlo do zajatia. Medzi nimi bol aj hradný pán Imrich so svojim verným kastelánom Budiačom.

Na druhý deň uväznili ich spoločne v ktoromsi slovenskom hrade. Aby nemohli utiecť, vbili ich do spoločných, silných okov. Prežívali smutné dni a ešte smutnejšie noci. Nepokojujúce myšlienky mali na Vršatci, kde zanechali svoje rodiny. Obávali sa o ich život.

Čo sa týka ich záchrany, iskierka nádeje nelen žila v nich, ale sa aj vzťahovala, keď zbadali, že stráže nedozierajú na nich bedlivo. Ba čím ďalej, tým menej si ich všímaly. Ale čo s refazou? Spútani ďaleko nezájdu.

Keďže Imrich mal väčšiu rodinu, v Budiačovi dozrelo rozhodnutie, že sa obetuje zaňho. Ale akým spôsobom?

Ako sa raz prechádzali v uzavretom dvore, Budiač v nestráženej chvíli z prichýlenej drevárne vzal sekeru a ukryl ju pod kabátom. Už vedel, čo bude robiť — rozrazi okovy.

Ale márne sa namáhal. Silná refaz nepopustila. Po dlhej, bezvýslednej úmornej námahe rozhodol sa k hrdinskému a šlachetnému činu, čo prezradil i svojmu pánovi: silným zafatím v členku odfal si nohu. Aby nevykrvácal, už vopred si ju stiahol remeňom nad kolenom.

Imrichovi sa aj podarilo utiecť z väzenia. Keď dozorca ráno priniesol raňajky, dva kusy chleba a krčah vody, zhrozil sa od strašného obrazu, ktorý zazrel. Budiač ležal v bezvedomí v kaluži krvi, kým jeho pána nebolo nikde. Keďže Budiačovi chýbala noha, zaraz sa dovtipil, čo sa tu stalo.

Keď sa veliteľ tohto hradu, akýsi tatársky baša, dozvedel, akým spôsobom sa podarilo Imrichovi utiecť z väzenia, nielen omilostil verného Budiača, ale ošetril mu i ranu a nepustil ho domov, kým sa úplne nevyliečil.

Budiač o dva mesiace o barlách vrátil sa na vršatecký hrad. Hradný pán Imrich privítal ho s nekonečnou radosťou a daroval mu dedinu Mikušovce s pekným kaštieľom.

Jeho skutok vernosti a sebaobetavosti čoskoro sa rozchýril po celej krajine. Keď počul o ňom kráľ Béla IV., Budiača povýšil do stavu zemianskeho, darujúc mu krásny erb, v ktorom lev drží refaz s odfatou nohou.

Potomci Budiačovi cez stáročia žili v Mikušovciach a boli ozdobou slovenského rodu.

Pravé orlie hniezdo. Bola to nadľudská práca, kým vystavali tento hrad, vari najmenší na celom Slovensku, ale vypínajúci sa na skale takmer neprístupnej.

Kedy ho stavali a kto, nevieme, iba toľko je isté, že v XIII. storočí už stál. Jeho staviteľom bol vraj Ján Kilian, bytčiansky hradný prokurátor.

R. 1240 kráľ Béla IV. daroval Hričov Tonusovi. Za ním nasledoval v majetku jeho syn Mikuláš. Kráľ Matej obdaril týmto hradom r. 1468 Blažejca Podmanického za udatnosť vo vojne. Kráľ Ladislav daroval ho r. 1500 Michalovi Imreffymu, ktorého nasledoval vo vlastníctve Ján Zápoľský, syn Štefana Zápoľského, majiteľa trenčianskeho hradu. Keďže Ján Zápoľský narodil sa na trenčianskom hrade, je on jediný Trenčan, ktorého ozdobovala kráľovská koruna. On daroval hrad r. 1536 Jánovi a Rafaelovi Podmanickému, zaiste z povďačnosti,

lebo nitriansky biskup Št. Podmanický ho korunoval r. 1526 za uhorského kráľa.

Onedlho hrad dostal sa do moci lúpežných rytierov Lehárovcov, ktorí ohrožovali svojimi zbojstvami i ďaleké okolie. R. 1568 stal sa majetkom Thurzovcov. R. 1621, po smrti Imricha Thurzu, prešlo vlastníctvo na jeho vdovu Kristínu Nyáry.

Hrad zničil hrom koncom XVII. storočia, aby viac nepovstal z ruín.

Nedaleko Žiliny vypínajú sa zrúcaniny hradu Hričova, ktorý bol sídlom rytiera Lahara a jeho potomkov cez dlhé storočia. Keď ich rod vymrel, po poslednom Laharovi ostala bezdetná, vyše 50-ročná vdova. •

Pánom susedného hradu Lietavy bol František Thurzo, človek lakomý a túžiaci stále po väčšom bohatstve.

Aby sa zmocnil veľkého majetku vdovy, začal sa jej líškať a uchádzať o jej ruku. Ale ona nesúhlasila s jeho žiadosťou. Prekážal jej v tom veľký vekový rozdiel. Veď Thurzo sotva mal 30 rokov. Aby ho však nepopudila a nenahnevala proti sebe, prijala ho za syna a učinila dedičom. Bola tej mienky, že bude mať v ňom spoľahlivého pomocníka a ochrancu.

Ale hrozne sa sklamala vo svojej nádeji, lebo Thurzo stával sa k nej čím ďalej, tým viac surovším, dávajúc najavo, že sa už nemôže dočkať jej smrti.

Keď ani to nepomohlo, zamaskovaný so svojimi hajduchmi napadol ju v noci, ako by zlodeji boli prišli, a uvrhol ju do hlbokého väzenia pod hradnou vežou, odkiaľ nebolo počuť jej plač a nárek.

O niekoľko dní ľudia začali pošepekávať o jeho hriechu, ale on im odpovedal, že sa zbláznila a stávala sa nebezpečnou.

Pominuly dva mesiace, keď prišiel na Hričov žobravý mních. Hľadal útulok, lebo Považím zúrili víchor a ukrutná búrka. Hrmelo, až sa skaly triasly a blýskalo sa, že po chvíľach bolo svetlo ani vo dne. Mních zabúchal na bránu a prosil, aby ho vpustili dnu. Ale nemilosrdný Thurzo nedovolil, aby mu otvorili. Ba vyrútil sa naňho surovými slovami a odohnal ho od hradu.

Keď sa brána neotvorila ani na opätovné prosebné slová mníchove, takto zahrozil hradnému pánovi: Za tvoju veľkú nevďačnosť a surovosť, že si okradol úbohú vdovu a sotil do tmavého žalára, nech ňa prenasleduje hriechne svedomie až do smrti!

Na túto hrozbu hnev Thurzov zmenil sa na besnosť a rozkázal svojim sluhom, aby odohnali od hradu toho opovážlivca a naničhodníka.

Sluhovia sa vyrojili na bezbranného mnicha a zbili ho. Aby si zachránil život, v tom ukrutnom počasi musel sa pobrať ďalej.

Ráno slnko rozprestrela svoje zlaté lúče po celom Považí. Onedlho vyšiel Thurzo a na svoje nesmierne prekvapenie zazrel pred bránou toho mnicha skamenelého. S hrôzou pozeral naňho a ozval sa v ňom hlas hriechneho svedomia. Ale zatvrdlejšie bolo jeho srdce, než by ho bol ten hlas obmäkčil. Rozkázal svojim poddaným, aby sochu rozbili kladivami.

Po poldňovej namáhavej práci tak sa stalo. Thurzo si oddýchol. Ale na druhý deň ráno skamenelý mních zasa stál na svojom mieste.

Len čo ho hradní ľudia zbadali, poľakaní utiekli. Jedine starý profós ostal tam, aby zvestoval svojmu pánovi, čo sa stalo.

Keď sa aj Thurzo presvedčil o pravdivosti podivného chýru, znepokojovaný hriechnym svedomím, rozkázal profósovi, aby prepustil na slobodu úbohú ženu. Ale táto milosť bola neskorá, lebo už len jej mŕtvolu našli v hlbokkej pivnici.

V tú hodinu opustil Thurzo hrad, aby ušiel pred tým skamenelým mnichom, ktorý v podobe skaly stojí tam i dnes.

Pred hriechnym svedomím človek neujde.

Na čachtickej fare, vzácnom dejišti slovenskej histórie, je stará, ošarpaná kniha s rozličnými zápiskami, zaznamenanými cez storočia. Na poslednej ošúchanej strane je vyobrazený starý čachtický kostol zpred 300 rokov s poznámkou, že obraz Matky Božej nad bočným vchodom je zázračný.

Z povestí o zázračnosti tohto obrazu uvádzame túto:

Na jeseň roku Pána 1671 zloději vyrabovali čachtický kostol, ukradli všetky zlaté nádoby a rozličné drahocennosti. Volili čas, im čo najpriaznivejší, keď práve zúriaci víchor hnal sa malebným Považím a pršalo, až sa lialo. Nie div, že nepozorovane previedli svoj diabolský skutok. Odniesli aj cibórium, z ktorého vonku vysypali malé hostie pri bočnej bráne, kde sa žobráci zdržujú, odkiaľ je meno tohto vchodu: žobráčňa. Vysypali ich bokom pod obrazom Matky Božej, namaľovanom na múre. Keď kostolník ráno išiel cez

tento bočný vchod otvárajúc kostol a podľa svojho starého zvyku pozdvihol oči k nebeskej Matke, zastal nesmierne prekvapený. Div neskamenel. Nebeská Matka nemala plášťa. A keď sa rozhlídal, zazrel ho bokom, pod obrazom. Pozdvihol ho s veľkou úctou a tu vidí pod ním kôpku malých bielych hostií. Zaraz si klakol a bil sa v prsia, šepkajúc slová vrúcnej modlitby.

Po krátkej adorácii prikryl nazpät sväté telo Kristovo a utekal k p. farárovi, aby mu oznámil prapodivnú udalosť.

Nie div, že p. farár sotva rozumel jeho ťrhavým slovám a kusým vetám...

Keď sa horko-fažko dozvedel, i to väčšmi z posunkov kostolníkových, o čo ide, pobral sa za ním.

Nesmierne bolo jeho prekvapenie, keď na spomenutom mieste skutočne našiel kôpku sv. hostií. Plášť však už tam nebol. Panna Mária mala ho znova na pleciach. Zaraz pokľakol aj on.

Keďže bol človek bystrého umu, ihneď si doplnil dej, čo sa tu mohlo stať. Keď zloději vysypali sv. hostie, nebeská Matka prikryla ich svojím plášťom, aby nezmokly a víchricou neboly roz-nosené.

Ináč nebolo možno vysvetliť, že boly suché do jednej. Krádež sa predsa stala za dažďa, lebo zloději v kostole zanechali zablatené stopy. Pršalo až do rána. Teda len tak to bolo možné, že víchor nerozniesol sv. hostie.

Veľká bola žalosť všetkých veriacich nad týmto rúhavým skutkom, ale potechou im bola zrejmá starostlivosť Matky Božej, že zachránila sv. Telo svojho Syna od ďalšieho zneuctenia.

Mestský dom v Bratislave, takzvaná radnica, pochádza z XV. storočia. Je gotického slohu. Na frontálnej čiasťke pri okne vidíme obraz ctihodného starca. Dlhé fúzy a hustá brada dodávajú mu patriarchálneho výrazu. I teraz bystré oči prezrádzajú vtípnosť a múdrosť.

Podľa starej povesti sám diabol namaľoval tento obraz, ktorý nám predstavuje Gustáva Mahlera, bohatého mešťana a člena ctihodnej mestskej rady.

Jeho bohatstvo však nebolo požehnané, lebo bolo kropené slzami vdov a sirot. Natoľko bol lakomý a hrabivý, že nepoznal milosrdenstva ani sľutovania. Miesto srdca varí mal kus skaly, i to z najtvrdšieho druhu kameňa. Verejne sa povrávalo o ňom, že zbohatol pomocou čerta, ktorému zapísal svoju hriešnu dušu.

Ale dni jeho hriešnej slávy boli spočítané, lebo mocnejší je Pán spravodlivosti, než všetky pre-

kliate márnosti hriechu, zloby, závidi a v nepravde nadobudnutého bohatstva.

Múdra mestská rada práve zasadala. Mali viacero bodov porokovať. Týkali sa pajmá chudobných občanov a rozkvetu slávneho mesta Prešporka. Medzi senátormi vidíme i Gustáva Mahlera, bezcitého občana a neohľadného násilníka, keď išlo o majetok.

Už vyše hodiny rokovali, keď sa pomaly otvorily krídlové vysoké dvere a ustarostená staršia žena bojzливо vstúpila dnu. Nesmelo sa poobzerala, ako by hľadala, koho má osloviť z toľkých veľkomožných pánov.

Rokovanie zaraz stíchlo.

— Veľkomožný pane — obrátila sa práve na starostu — fažký je môj kríž. Muž mi nedávno zomrel a mám päťoro malých detí. Mali sme kúsok role, obrábali sme ju usilovne a požehnanie božie bolo na našej práci, takže mali sme aspoň kúsok každodenného chleba. Teraz, žiaľ, už ho nemáme, lebo bezbožný človek pozbavil nás oň. Hľa, tam sedí — a ukázala na Gustáva Mahlera.

Všetci nesmierne prekvapene, ale i zvedavo obrátili sa na Mahlera, ako by sa ho pýtali, čo povie na toto fažké a verejné obvinenie.

Nastalo trápne ticho, ktoré o chvíľu prerušil Mahler naoko pokojne: Nie je pravda, generosi domini (urození páni), z čoho ma obviňuje táto žena. Pravda je, že jej mužovi za jeho vernú službu dal som kus poľa, ale len do jeho smrti. Keďže zomrel, roľa prislúcha mi nazpät. Hľa, mám o tom aj písmo — a vytiahol kus zažltlého pergamentu.

Listinu predložil ako dôkaz, že išlo len o doživotné užívanie toho kusa poľa. Listinu podpísal sám nebohý.

Sotva skončil svoje slová, rozhorčená žena smelo skríkla: Listina je falšovaná, lebo môj muž

nevedel ani čítať, ani písať. Ale pán senátor Mahler nech odprisahá, že je pravda, čo tvrdí!

Rozhorčený a do ktvri urazený senátor Mahler vstal medzi nadávkami, ľavú ruku položil na evanjelium a pravú na kríž, ktorý zavše ozdobil stred dlhého stola, pri ktorom sa rokovalo. Prisahu mu predpovedal mestský notár.

— Ja, Gustáv Mahler, prisahám na živého Boha, jeho Syna Ježiša Krista a Ducha Svätého, na nepoškvrnenú Pannu Máriu i všetkých svätých, že je číročistá pravda, čo tvrdím: Neukradol som roľu od tejto vdovy, čo dosvedčuje i vlastnoručný podpis jej muža na listine. Tak mi Pán Boh pomáhaj!

Sotva skončil bohorúhavé slová, ostrý blesk treskol do siene a ohlušujúci hmot zatriasol rozsiahlou budovou. Dusiaci sirkový zápach sa rozširoval po miestnosti. Na smrť poľakaní senátori sedeli nehybne ani prikovaní. Slovo neprišlo im na pery.

Keď sa dym rozptýlil, senátora Gustáva Mahlera už nikde nebolo. Belzebub, pán všetkých pekelných mocnárov, prišiel si sám preňho a pre jeho dušu.

Na pamiatku svojho víťazstva namaľoval obraz pri okne, ktorým vyniesol svoju obeť.

Obraz, hoci už storočia prebehly nad ním, je stále svieži a pekný.

Magistrát, pravda, zaraz a s radosťou uznal vlastnícke právo chudobnej vdovy na tú roľu. Boží súd bol jasný a neomylný.

Kto sa spolčuje s čertom, stane sa jeho krvavou korisťou, ale kto mu statočne odporuje, získa si večnú odmenu.

Rod Jakusithov, večitých pánov višateckého hradu, pochádzal z Chorvátska. Jeho členovia vyznačili sa udatnosťou v bojoch a vernosťou ku kráľovi.

Višatecký hrad, vyčnievajúci v 897 m výške na pravej strane Váhu, zadovážil svojmu rodu František Jakusith, ktorý pod kráľom Matejom opätovne statočne bojoval proti Turkom. Jeho majetkom sa stalo aj Pruské.

V najslávnejšej pamäti je Juraj Jakusith, jágerský biskup (1638), ktorý postavil v Pruskom pre pátrov františkánov kláštor a kostol.

Posledný potomok tohto rodu po meči bol Imrich Jakusith. Dňa 1. januára 1683 podpísal listinu, ktorou potvrdzuje a zabezpečuje práva slobodníkov a richtára krivoklátskeho.

Títo slobodníci i s richtárom podľa listiny »kdyby Personálna anebo partikulárna insurrectia byla, nejsou povinni s Pánem do vojny jít.«

Juraj Roháč už dlhé roky bol richtárom v Krivokláte. Ako slobodník mal možnosť nagazdovať si pekný majetok. Božie požehnanie sprevádzalo ho na každom kroku. Ale jeho šľachetnou pýchou bola 20-ročná dcéra Zuzka. Už mala aj vyvoleného, slobodníka Janka Garbiara. Jednohlasná mienka ľudu bola, že i Boh ich stvoril sebe.

No, zaľúbila sa ona aj nie menšiemu pánovi ako Imrichovi Jakusithovi, hoci bol vyše päťdesiatky. Nelutoval námahy ani času, aby sa v Krivokláte zastavil u nich. Dievča prekvitalo zriedkavou krásou a podobalo sa rozvíjajúcej ruži.

Pravda, Zuzka neprezradzovala ani najmenej radosti, že osvietený pán hradu vyznačuje ju láskavým slovom a prehovorí s ňou. Odfahovala sa od neho a vyhýbala mu.

Imrich Jakusith skúmaným okom zaraz zistil, kto je príčinou tejto jej zdržanlivosti. Janko Garbiar.

— Ako ho nenápadne odstrániť? — rodila sa mu v duši hriešna myšlienka.

Nové krvavé boje s Turkami prišli mu vhod, aby vzal so sebou i Janka, hoci bol slobodník a podľa spomenutej listiny nemusel ísť s ním do boja.

Vidíme ich pri Parkane 9. októbra 1683 po boku hlavného veliteľa slovenských vojsk Františka Illésházyho.

Víťazstvo spojených kresťanských vojsk bolo slávne. Zúčtovali s Turkom za vyliatu slovenskú krv roku 1663, keď prvý raz vtrhli na Považie.

Na tisíce tureckých mŕtvov krylo krvavé bojište. Ale mnoho hrdinov padlo i z vojska Karola Lotrinského a kráľa Jána Sobieského, kde bojovali i Slováci.

Padol aj Janko Garbiar.

Na vršateckom hrade a v Krivokláte dve verné srdcia vrúcne sa modlili každodenne za svojich najmilších. Na hrade žena Jakusithova a v Krivokláte Zuzka Roháčová. Hodiny kľáčaly pred obrazom nebeskej Matky, prosiac ju vo vrúcnych slzách o pomoc, aby ich najdrahší víťazne sa vrátili domov.

Keď sa Imrich Jakusith koncom novembra vrátil so svojou slávnou slovenskou družinou, vítali ich s veľkým nadšením a nekonečnou radosťou. Najmä hradná pani, rodená gr. Polyxéna Serény (Šerény), srdečne vítala svojho muža.

Kto však nenašiel svojich príbuzných medzi zredlými radami slovenských bojovníkov, poberal sa domov s krvácajúcim srdcom. Medzi nimi bola aj Zuzka Roháčová, ranená na smrť.

— Načo ste ma, mamička, vychovali? Na žiaľ a trápenie! — horekovala, vzdychala a slzy sa jej lialy potokom.

Nekonečná bola jej bolesť. Obliekla si čierne rúcho a oplakávala i sama seba. Žiadala si smrť.

Darmo ju tešila ustarostená, dobrotivá matka. Darmo ju privinula na svoju hruď, nič to nepomohlo. Chradla, upádala, odkvitala prv, než by bola rozkvitla. Kým kvetnatý máj obliekol Považie do nového nádherného rúcha, pochovali ju.

Nebesá zaiste si žiadaly o jedného anjela viac.

Zabolela duša Imricha Jakusitha, keď počul o jej skorej smrti a od toho dňa začalo ho trápiť svedomie, že on zapríčinil tragédiu obidvoch. Keby nebol donucoval Janka, aby išiel s ním do boja, obidvom bol by sa život zachránil.

Aby i utišil nepokojnú dušu, v dobročinnosti hľadal uľahčenie. Tak založil a postavil roku 1684 nemocnicu v Pruskom.

Ale jednako biele tiene snúbencov sprevádzaly ho dňom i nocou. Dával na sv. omše za ich večné spasenie, ale nenadobudol úplného utíšenia, nekonečne pobúrenej duše svojej.

Podľa záznamu História pruského kostola zomrel 3. novembra 1692 na vršateckom hrade. Tvár mu i po smrti prezradzovala nepokojnosť, že nevyrovnal všetky svoje dlžoby na tomto svete.

Pochovali ho v krypte františkánskeho kostola v Pruskom, kde odpočíva i teraz.

Po smrti Jakusithovej ožily povedačky o jeho vine za tie dva mladé životy, keď vzrušujúca udalosť zatrasla obyvateľmi Pruského: Na tretí deň po pohrebe o polnoci Imrich Jakusith zjavil sa Jurajovi Horváthovi, hradnému kapitánovi a svojmu príbuznému, nebojazlivému mužovi.

Hodiny práve odbily dvanásť, keď sa izba, kde Horváth ešte pracoval, ožiarila. Zaraz spoznal svojho nebohého pána. Ako udatný vojak nepoľakal sa, ale oslovil ho, čo si žiada.

— Veľmi sa trápim. Nevysloviteľné a neopísateľné sú moje muky. Vrucne ťa prosím, i svoju ženu, aby ste dali odslúžiť za mňa tri sv. omše.

— Za aký veľký hriech pykáš?

— Ja som zapríčinil smrť Jankovi Garbjarovi a jeho neveste Zuzke Roháčovej. Prosím vás na päť rán Kristových, modlite sa za mňa!

— Aký dôkaz môžeš mi dať, že si to ty a nie vidina? — opýtal sa ho znova kapitán Horváth.

Na to Imrich Jakusith pristúpil bližšie, pozdvihol ruku a udel na skriňu. Účinok bol postrašujúci. Otriasol sa celý hrad, že mnohí jeho obyvatelia sa prebudili. Na skrini ostal hlboko vpálený znak jeho ruky.

Skoro ráno zavolali gvardiána františkánov P. Imricha Terchoviča, aby sa presvedčil na svoje oči, čo sa tu stalo v noci. Potom nech odslúži za nebohého tri sv. omše.

Aj sa tak stalo. Kostol PP. františkánov v Pruskom bol prepínený po všetky tri razy. Hlasitá modlitba sa ozývala za večné spasenie nebohého.

Imrich Jakusith na štvrtú noc zasa sa zjavil. Postál pred kapitánom Horváthom v bielom rúchu a s ožiaranou tvárou mu zvestoval, že sa už vyslobodil z tých hrozných múk a je blahoslavený. Tie tri sv. omše ho vyslobodily z očí. Potom zmizol.

Historickú skriňu ako vzácnu pamiatku s vypáleným znakom ruky Jakusithovej, ktorý znak úplne sa shodoval s jeho rukou, vzala so sebou jeho dcéra, keď sa vydala za gr. Štefana Koháryho.

Takto nám obširne vypráva História pruského kostola o veľkom hriechu Imricha Jakusitha a jeho treste.

Každý človek musí zadosť urobiť za svoje hriechy tu na svete, alebo na druhom.

Základným rysom náboženstva u všetkých národov vo všetkých dobách bola viera v dobrých a zlých duchov. Dobří chránia človeka, pobádajú ho k čnostnému životu, kým zlí sú mu na skazu, vábia ho k hriechu a spôsobujú mu večný trest. Z vykrútenia týchto základných princípov vzniklo bosoráctvo a viera v bosorky. Vo vzniku bosoriek veľkú účasť mali chorobné predstavy duše, hlupáctvo a zlomyseľnosť. Viera v bosorky je dedičstvom pohanskej doby, ktorá prekyovala čarodejníctvom a strachom pred zlými duchmi.

Podľa ľudovej poverej je možno sa sdružiť so zlými duchmi. Kto oddá svoju dušu čertovi, dostane od neho nadprirodzenú moc a čudesné prípravky, pomocou ktorých môže vyvolať krupobitie, aby zničil zbožie, ovocie a vinohrady, môže škodiť ľuďom a zvieratám, môže si nadobudnúť bohatstva a premeniť sa v hocičo.

Zlí duchovia usilovali sa najmä dievčatá a

ženy dostať do svojej moci, aby učinili z nich bosorky.

Prijatie do čertovskej a bosoráckej spoločnosti nebolo jednoduché. Tak sa stalo, že katolícky prisahou zaprely Boha a Pannu Máriu, evanjeličky Boha a jeho desatoro prikázaní. Na to satan urobil znak na tele ženy, najviac raz v podobe šošovičky, podľa ktorého znaku ostatné bosorky ľahko ju poznaly.

Slávnostné uvedenie bolo na najbližšom valnom shromaždení, ktoré usporiadaly v noci na 1. mája.

Večer o 9. hodine každá bosorka sa potrela masťou, zhotovenou z detského sadla, zvieracej masti a rastlinnej šťavy, a hundrajúc tajnostné slová, vyšvihla sa na rúčku metly, ohrabla, prachára, lopaty, alebo na psa, sviňu, capa a otvoreným oknom alebo komínom vyletela. Schádzaly sa na určitom mieste, najmä na viškoch. Takéto višky boli v Nemecku Blogsberg, vo Švédsku Blokula, v Česku Babie Hory, kým v Trenčíne shromažďovali sa na brehu Váhu medzi dvoma mostami. Prilietajúce bosorky privítal satan. Mal briadku capa, konské kopytá a kravský chvost. Na čele dva rohy.

O 10. hodine shromaždenie sa začalo. Bosorky prichádzaly pred kráľa pekiel, vrhly sa pred ním na kolena, menujúc ho rúhajúcimi slovami svojim pánom. Potom mu bozkaly pravú ruku a pravú nohu. Na to priznaly sa, že neučinily toľko zlého, koľko mali a mohli urobiť. Potom im satan rozkázal, aby v budúcnosti páchaly viac zlého. Po sviatočnej hostine nastal tanec. Tanečnice a tanečníci pochytali sa do kruhu a s tvárou od kruhu odvrátenou tancovali. Na konci shromaždenia čert zhozel na popol, z ktorého, ako z najúčinnivejšieho

bosoráckeho prostriedku každá bosorka si vzala štipku. Slávnosť sa skončila pred polnocou.

Toto boli všeobecné predstavy o bosorkách.

Nie div, že proti týmto vymysleným netvorom ešte aj v XVI.—XVII. storočí každý prostriedok pokladali za dobrý. Bolo všeobecným presvedčením, že každý, kto pomôže kynožiť bosorky, činí Bohu milú a ľuďom užitočnú prácu.

Všeobecnosť tohto falošného presvedčenia dokazuje i tá okolnosť, že pri spaľovaní bosoriek nik sa neozval v záujme odsúdenej a hrozná poprava poskytovala viactisícovému zvedavému zástupu vždy spoločný smutný obraz.

Viera v bosorky bola presvedčením doby, trvajúcej storočia.

Za rozsudky smrti, ktoré boli najhroznejšou nespravodlivosťou, spáchanou na nevinných ľuďoch, najmä dievčatách a ženách, nemôžeme nikoho brať na zodpovednosť. Ani jedno náboženstvo, ani jeden stav, ani vedúci činitelia tej doby. Jeden učenec (de Maistre) hovorí: Povera v bosoráctvo patrí k obžalobám, ktoré musíme zazlievať celému ľudskému pokoleniu, alebo nikomu.

V Nemecku sudcovský sbor bol miešaný, pozostávajúci z polovice právnikov, z polovice teologov. Na Slovensku kňazi nemali nijakej činnej účasti pri bosoráckych súdoch. Magistrát mesta na čele so starostom tvoril sudcovský sbor a proti jeho výrokom nebolo odvolania. Nemilosrdných sudcov nebolo možno nakloniť k ústupkom.

Keď sa obžalovaný nechcel priznať, mučili ho, čo sa dialo verejne. Tak napr. r. 1653 v Trenčíne chceli istého mladíka prinútiť k priznaniu tým spôsobom, že údy mu viac a viac nafahovali a boky opekali horiacou ľakľou. Mladík v hrozných

mukách volal o pomoc meno Ježiša a Panny Márie, čím ďalej tým hlasitejšie.

Bosorku, ak sa priznala, odsúdili na spálenie. Ak sa nepriznala, mučili ju ďalej. Keď hrozné bolesti donútili ju priznať sa, zaraz sa dopytovali na jej spoločnice, ktoré očakával podobný osud. Na jednoduché udanie mena, nevinné ženy stali sa obeťou ohňa.

Stalo sa, ale len veľmi zriedka, že obžalovaného, ak prestál všetky muky bez výkriku, oslobodili.

V Trenčíne r. 1655 spálili viac bosoriek, o ktorej hroznej tragédii nevinných žien v súčasnej kronike čítame toto:

»Ako tretiu odsúdili istú ženu na spálenie. S neohrozenou smelosťou a vytrvanlivosťou podstúpila smrť. Pochádzala z Moravy z českej rodiny.

Zviedla ju istá bosorka, aby ju šesť rokov učila. Po uplynutí tohto času dostala od satana znamenie na ľavé rameno. Priznala sa k čudným veciam, napr., že čertovi, ktorý ju nosieval vo vzduchu, platila za mífu jeden halier. Prízvukovala však, že nikdy nikoho nepoškodila, ba na poslednom shromaždení, vydržiavanom v nočných hodinách medzi trenčianskymi mostami, kde ju pribrali za dvanástu bosorku, hodily ju do Váhu a za istý čas držaly pod vodou, lebo ona jediná nechcela prívoliť, aby bola znivočená úroda Trenčína a okolia. Keď ju potom vypustily zpod vody, predsedajúci satan z trestu zlomil jej dva prsty.

Po tomto shromaždení stala sa mocou svojej čarovnej sily čoskoro chýrnou. Keď ju pristihli pri čine, k všetkému sa dobrovoľne priznala a pomenovala ešte päť trenčianskych žien ako svoje spoločnice, ktoré tým činom vydala podobnému osudu spálenia.

Bola povďačná za tento trest, lebo radšej chcela zomrieť ako verejná kajúcnica, než by sa bola dala čertom zahrúsiť, čo na základe smluvy už nebolo ďaleko. Keď vzbudila vo svojom srdci vieru, nádej, lásku a iné zbožné city, asi pred 3000 divákmi, na hranici oddala dušu Bohu. I v blúčiacich plameňoch neustále až do posledného dychu s dôverou vzývala posvätné mená Ježiša a Panny Márie.*

Podobný osud zastihol štyri z piatich žien, ktoré udala. Boly evanjeličky. Boh by vedel povedať, či nie z hnevu a hrišnej pomsty udaly tieto ženy nešťastlivú Češku, a teraz aj nad nimi vypovedali podobný hrozný rozsudok.

V iný a iný deň po dve-dve ich viedli na popravišisko, sprevádzané štyrmi evanjelickými kňazmi. Ľud sa ani nechcel modliť za ne, lebo namiesto modlitby stále prízvukovali svoju nevinu. Keď cez bránu prišli k hraniciam, začaly odriekať Desatoro božích príkazaní.

Po modlitbe postavili ich na hranice, ruky im priviazali k stĺpu, vbitému do zeme, a kat za smrteľného ticha zapálil hromady dreva. Raždím miešané suché drevo rýchle vzplanulo a v hrobovom tichu bolo počuť len bolestné kričanie úbohých žien a praskot horiaceho dreva. Po šatách plaziace sa plamene siahaly vyššie a vyššie a klzaly sa ako hady až do ich vlasov. O chvíľu horely ako fakle uprostred davu divákov. Ich hlas už nebol ani ľudský, ale akési strašné chrčanie, ktoré dym ohňa dusil s časom na čas. A ľudia nemo, s rozličným pocitom v srdci dívali sa na strašné muky. Nenašiel sa medzi nimi nik, kto by bol zvolal: Ľudia, nevinných ľudí spaľujete! Bosoriek niet!

Nebolo takého človeka medzi tritisícovým zastupom, a keby aj bolo bývalo, jeho protest nič

by nebol osožil, lebo proti šialeným náhľadom, vybičováním v presvedčenie, nemožno jednotlivcovi nič poduť. I jeho by boli spálili.

Onedho nešťastnice s posledným napätím zvyšujúcich síl pozdvihly hlavu k nebesám, odporúčajúc svoju nevinnú dušu Stvoriteľovi.

Piatu ženu, keďže pretrpela všetky bolesti a trýznenia, pustili na slobodu.

Keď zemianka sa zamiešala medzi bosorky, vzhľadom na jej vznešený rod, spálili ju na hrade bez verejnosti.

Máme záznamy o podobných popravách, ktoré sa dialy pred verejnosťou, z rokov 1671, 1675, 1696, 1701, 1719.

Menej sa dočítame o bosorákoch, ale predsa. Tak v zápise z roku 1695, kde sa hovorí, že obesili troch bosorákov v Trenčíne.

V druhej polovici XVIII. storočia na Slovensku už netrestali bosorky upálením, lebo pomýlená mienka o nich sa zmiernila. Nevideli v nich natoľko nepriateľov mesta a ľudu ako nešťastlivé obeť satanove, ktoré chceli vyslobodiť z jeho moci.

R. 1757 už šesť rokov ležala chorá vo veľkých bolestiach akási dievka. Bosorka jej porobila. Nešťastné dievča už začalo pochybovať o svojej večnej spáse. Keď to zbadal satan, zjavil sa jej a sľúbil jej prinavrátiť predošlé zdravie, ak mu oddá svoju dušu. Aj by bola privolila, keby ju nebol odstrašil kňaz opisom hrôzy pekelných múk. Dievča sa vyspovedalo, prijímalo a od čerta malo pokoj.

Ľud veril v čertovské relikvie, amulety, ktorými dával satan svojim vyvoleným nadprirodzenú moc.

R. 1596 na smrť odsúdený vinník preto sa nemohol kajať, lebo skrýval u seba takýto pekelný

amulet. Zomrel bez najmenšieho znaku olutovania svojich hriechov, hoci duchovný otec na kolenách ho prosil, aby si uľavil na svojej hriešnej duši spoveďou.

Tak pospolitý ľud ako i vzdelaný jednotlivci verili ešte aj v druhej polovici XVIII. storočia, že čert sa môže zjaviť v ľudskej podobe, aby sa stýkal s ľuďmi. Verili, že s čertom možno uzavrieť zmluvu, od neho dostať peniaze a amulety.

R. 1700 istý mladík len tak sa oslobodil od prenasledovania čerta, že zmluvu, s ním uzavretú, hodil do Váhu a pristúpil k sviatosti pokánia.

Za toľto duševné poblúdenie našich predkov nemusíme sa hanbiť a od hanby hlavy skláňať, lebo táto povera bola rozšírená po všetkých krajinách a inde trvala oveľa dlhší čas, než u nás.

R. 1776 v Anglicku prinútili istého zverolekára na skúšku vo vode, či nie je bosorák, a r. 1823 v Holandsku istú starú ženu k podobnej skúške, či nie je bosorka.

V tejto skúške obžalovaného pustili na povrazech do vody. Ak sa neponoril, bol vinný, lebo podľa všeobecnej mienky voda neprijme nič nečistého. Ak sa ponoril, bol omilostený. Život obžalovaného úplne bol v rukách jeho sudcov.

Povera v bosorky rozširovala sa na Slovensku najmä pomocou kníh. Najchýrečnejšia takáto kniha bola Heinricha Krämera, ktorá vyšla r. 1489 pod názvom: *Malleus maleficarum* — Kladivo bosoriek, ktorým totiž majú sa pobíť. V troch kapitolách hovorí sa tu o podstate čarodejníctva, o bosorkách a o zákonitom zakročení proti nim.

Slováci časom sa dovtipili, že takáto a podobná kniha je veľkým nepriateľom ľudu, čistej viery, a preto r. 1684 napr. magistrát mesta Trenčína za asistencie kňazov na hlavnom námestí spálil množstvo podobných kníh, medzi nimi i takú, ktorá

»vyprávala o čertoch, o ich stupňoch, menách, povinnostiach a spôsoboch, ako možno privolať hociktorého«.

Aj r. 1713 u viacerých ľudí našli podobné knihy a zmluvy, uzavreté s čertom, ktoré tiež spálili. Podobne sa to dialo i v Trnave r. 1723.

Časom našli sa smelí a osvietení mužovia, ktorí verejne sa postavili proti povere v bosorky a čertov.

Takýmto neohrozeným bojovníkom bol Ulrich Molitor, ktorého kniha vyšla r. 1489 v Constanzi. Bol hodným druhom talianskeho Penziniho. Roku 1663 vystúpil oproti bosoráctvu Johann Weyer, lekár, a kňaz Loos. R. 1631 vyšiel chýrny spis jezuitu grófa Friedricha von Spee, ktorý dokázal, že obvyklým spôsobom súdenia bosoriek i najnevinnjší človek musí sa dostať na hranicu. Konečne r. 1691 holandský protestantský teolog Balthazar Becker svojím dielom »Die bezauberte Welt« jasne posvietil do zhubnej tmy povery.

Týmto smelým a učeným mužom podarilo sa aspoň inteligentnú vrstvu ľudstva presvedčiť, že povera v bosorky nemá reálneho základu a je výplodom chorobnej fantázie, ktorá si vyžiadala premnoho nevinnej krvi, doniesla mnoho hanby a smútku do dejín ľudstva, nešetiac ani vek, ani povolanie, ani urodzené panie, ani slúžky, ani remeselníkov, úradníkov, umelcov, ani dievčatá alebo staré ženy.*

V dnešnom osvietenom čase so sústrasťou čítame zápisky o pálení bosoriek, lebo vidíme v nich nevinné obeť ľudského poblúdenia a srdce naplňuje sa nám hlbokým súcitom k ich tragickému osudu.

DRAHÁ HOSTINA

NA TRENCIANSKOM HRADE R1683

Medzi rakúskymi generálmi, ktorí panovali na trencianskom hrade od r. 1670 po r. 1782, najpreffikanejší bol Strosser.

Keďže mesto ťažko mohlo splniť jeho nesmierne požiadavky, prišiel na »výbornú« myšlienku, ako si zadovážiť 5000 zlatých na opravu hradu. Na 1. septembra povolal na obed p. starostu a celý magistrát. Pána starostu posadil si zprava a pána notára zľava. Senátori nasledovali za nimi.

Pán starosta Štefan Demian veľmi dobre sa cítil po pravici J. E. p. generála. Tak aj páni senátori. Iba p. notárovi sa neľúbilo toto obrátenie sa Šavla na Pavla. Bude to vlk v ovčej koži. No, v nemalej miere bol zvedavý, čo sa skrýva pod týmto pohostinstvom. Bude na pozore.

Obed bol bohatý a chutný. I víno bolo výborné.

Rozjarenosť ducha sa zvyšovala, vrava sa stávala hlasitejšou. Iba p. notár mlčal.

Keď veselosť bola všeobecná, pán generál vstal a slušne osloviac prítomných, vravel toto:

— Keďže pravé priateľstvo má žiť v skutkoch, dávam vám príležitosť na takýto dôkaz. Ráďte obetovať na opravu hradu 5000 zl. Som presvedčený, že s radosťou vyhoviete mojej skromnej žiadosti.

Obraz sa menil. Teraz pán starosta a páni senátori začali skláňať hlavy, kým p. notár nadobudol úplnej duševnej rovnováhy.

Keď p. generál nedostával nijakej odpovede, ukázal na vyzdvihnuté padacie mosty, že nejde hádam o žart.

Keď sa p. starosta horko-ťažko prebudil z hlbokého sna, vysnenej veľkej počty, začal sa vyhovárať, že nemajú toľko peňazí.

— Uznám to — odvetil generál — a preto povoľujem odchod do mesta vám a pánu notárovi, aby ste sossbierali žiadaných 5000 zl. medzi obyvateľmi. Páni senátori zatiaľ, pravda, ostanú tu ako rukojemníci.

Bola to pre nich ťnístá cesta. Pán starosta ťackal sa ako obarený. Kde-tu zakašľal a utieral si čelo. Aká to hanba!

Keďže v mestskej pokladnici bolo sotva 250 zl., museli chodiť z domu do domu, aby nabierali z pôžičiek toľko peňazí. Štyri dni trvala táto žobrácka a žobravá cesta. Nie div, bola to veľká suma, v dnešných peniazoch asi 500.000 Ks.

Keď odovzdali peniaze p. generálovi, čo najsrdečnejšie sa im poďakoval, aby potom vypustil z väzenia p. senátorov.

Vtedy sa zrodilo príslovie farizejského blahoželanca, čo žilo v Trenčíne dlhé roky: Nech ťa pán generál povolá na hostinu!

Jánošík je náš najväčší hrdina a bojovník za práva slovenského poddaného ľudu, ovenčený vavrínom obdivu a hlbokoj úcty.

Narodil sa v Terchovej, blízko Varína v Trenčianskej stolici. Rodičia boli chudobní ľudia, pracujúci na panskom, aby mali nielen na seba, ale i pre synka kúsok chleba, hoci čierneho, predsa sladkého.

Keďže Ďurko bol mimoriadne nadaný chlapec, otec ho dal školovať do Kežmarku, aby voľakedy nemusel robotovať od rána do mrku ako on. Dvojnásobne je ťažká taká práca, kde robotí človek druhému a nemá z toho takmer nič.

Keďže nešťastie nechodí po horách, zavítalo ono i do domu Jánošíkových rodičov, kde dobrotivá matka ťažko ochorela.

Keď sa Ďurko o tom dozvedel, ako vďačný a matku nadovšetko milujúci syn, zanechal školu a prišiel domov, aby potešil trpiacu matku.

Zaradovala sa mu veľmi a lúče vďačnosti žiarily jej zo zlomených očí.

Ale len čo si prehovorili niekoľko radostných slov, dvaja hajdúsi vtrhli do izby. Hľadali starého Jánošíka, aby ho odviekli, hoci aj násilím, na robotu na panskom. Ako sa opovážil odísť?

Odtrhli ho od zomierajúcej ženy, nemajúc štipku milosrdenstva vo svojom kamennom srdci. Trhavý plač ťažkochorej miešal sa s ich drsnými nádvkami, ktorými sprevádzali otca i so synom. Ďurka preto, lebo sa opovážil brániť otca, hoci to bola jeho povinnosť.

Nemilosrdnému zemepánovi prišla vhod táto »vzbura«, lebo sa hneval na starého Jánošíka, že chce zo syna pána. Kto to kedy videl! Kto bude pracovať na poli?

Tak sa stalo, že na pánov rozkaz položili najprv na dereš Ďurka a potom otca, ktorý neprežil toto otrocké pohanenie ľudskej hodnosti. Zomrel na dereši.

Keď sa utrápená matka dozvedela, čo sa stalo s jej milovaným mužom a poslušným synom, zachvátila ju taká bolesť, že jej srdce puklo od nevýslovného žiaľu.

Ďurko mal dvoch mŕtvych, jemu najmilších, otca a matku.

Keď ich slušne pochoval, roniac nad ich spoločným rovom hojné slzy neutišiteľnej bolesti, už sa nevrátil domov, ale z cintorína pobral sa do blízkych hôr.

Roztrpčený do krajnosti v sršiacom hneve proti pánom, magnátom a iným utlačovateľom slovenského ľudu, namieril za zbojníkmi, o ktorých veľa počul, aby sa pridal k nim a pomstil sa na veľkomožných otročiteľoch chudobného ľudu. Mal nádej, že sa stretne s nimi, ktorí ho zaiste ochotne prijmú. Horel nezdolateľnou túžbou, aby pomstil smrť otcovu a matkinu a uľahčoval na utrpení svojich poddaných spolubratov. Nádej ho

nesklamala. Strelol sa s nimi pri moravských hraniciach. Privítali ho s radosťou, aby si ho zaraz zvolili za kapitána, uznávajúc nielen jeho telesnú zdatnosť, ale aj nevšednú učenosť. Veď chodil do škôl.

Neminulo veľa času, keď sa stala jeho družina chýrečnou široko-ďaleko, lebo sa rozniesol chýr, že bohatým odoberá a chudobným dáva. Slovenský ľud videl v ňom nielen dobrodincu, ale i svojho ochrancu, ktorý vyrovná všetky na ňom spáchané krivdy. Naši chlapi chodili po horách, lesoch a strážili cesty. Keď prichodil zeman, magnát alebo bohatý kupec, zastavili ho v ceste, aby im odovzdal drahocennosti a peniaze. Navštevovali aj kaštiele a kúrie bohatých zemepánov, odkiaľ poodnášali všetko cenné, tiež i zbrane, zásoby súkna, plátna, aby potom rozdávali z toho chudobnému ľudu od buka do buka, nemerane.

Kým prišli na miesto činu vyburcovaní drábi a pandúri, kde boli oni! Najčastejšie už na opačnej strane odaňovali veľkomožných pánov alebo habali cisárske zásielky z Kremnice.

Najradšej sa zdržovali v horách, na Kráľovej holi, v Nízkych Tatrách, ďaleko od ľudí, kde sa cítili v najväčšej bezpečnosti. Posadali si okolo vatry, aby sa príjemne zabávali spevom a vypravovaním rozličných dobrodružstiev. A keďže Gajdošík mal i gajdy, neraz si zaskočili obľúbený odzemok, ktorý tanec predpokladal najviac zdatnosti, pružnosti, vyžadoval i húževnatosti a vytrvalosti. Potom medzi veselým výskaním schytíli sa okolo krku, až zem dunela pod ich rytmickým skokom. Do úplnosti zábavy patrilo i preskakovanie ohňa. Pravda, predtým zi zajedli a zapili.

Keď sa zatúlal medzi nich nejaký študent, pohostili ho a bohato obdarovali, aby mu uľahčili

ďalšie školovanie. Nečítane mu dali z kremnických dukátov, ukrytých v sudoch.

Chránili sa prelievať ľudskú krv. Ani sám Jánošík nikdy nikoho nezabil.

No, pánom nijako nebolo po chuti toto šarapatenie Jánošíkovej družiny a podnikali proti nim výpravy. Naháňali ich najmä po Zvolenskej, Gemerskej a Liptovskej župe, kde im naši junáci dali najviac starostí.

Keďže išlo im najmä o hlavu Jánošíkovu, sledili za ním po horách, salašoch i dedinách, ale nadarmo. Ľud ho zbožňoval a nebol by vyzradil jeho úkryt ani za svet. Ba dobrovoľne ho skrýval pred prenikavým zrakom nahuckaných pandúrov.

Viac ráz mu boli na stope, najmä keď sa zabával po krčmách, ale zavše zmizol, keď už mysleli, že ho majú. Ako by ho bola zem pohltila.

Tento jeho zvyk, že si rád posedel v krčme medzi ľuďom, stal sa mu nakoniec osudným, lebo lapili ho v kokavskej krčme, neďaleko Liptovského Hrádku. Nenazdajky sa vrhli naňho i desiatí, takže ho premohli a spúťali.

Ale ťažko sa ho zmocnili, hoci boli vo veľkej presile. Až keď mu nasypali pod nohy hrachu, na ktorom sa pokľzol a padol. V Liptovskom Sv. Mikulášu uvrhli ho do žalára v ťažkých okovách.

Súd zasadal nad ním 14. marca 1713.

Keďže nechcel prezradiť svojich súdruhov, ani kde ukryl poklady, mučili ho. Naťahovali ho na škripci a opekali horiacimi fakľami. Ale bez výsledku. Ďuro zaťal zuby a mlčal.

Na druhý deň vyniesli nad ním tento rozsudok:

«Keďže obžalovaný Juro Jánošík opovrhol prikázaním božím a zemským, dal sa na zbojstvo pred dvoma rokmi a stal sa vodcom zbojníkov, aby mnohých ľudí pozbavil o majetok a popáchal aj iné zlé skutky, pre tieto hriechne činy bude za-

vesený na šibenici hákom na ľavom boku, aby slúžil za výstrahu podobným zločincom.*

Ortiel hroznej smrti vykonalí o dva dni, 16. marca 1713.

Jánošík nebál sa smrti, ba žartoval i v poslednej chvíli v ukrutných svojich bolestiach.

Už visel na háku, keď posol priniesol cisárske omilostenie, ale Jánošík ho neprijal a posmešne vykrikol: Keď ste si ma upiekli, tak ma i zjedzte!

Pochovali ho na mieste popravy pod šibenicou.

Po toľkom čase darmo by sme hľadali miesto jeho večného odpočinku. Vietor rozniesol jeho prach na všetky strany Slovenskej zeme, ale jeho pamiatka ako dobrodincu a ochrancu chudobného slovenského ľudu žije ďalej po slovenských dedinách a bude žiť naveky.

Máme krásny ľudový obraz na skle o Jánošíkovej družine. Obraz pochádza zo začiatku XIX. storočia. Vyobrazuje, ako sa zabáva Jánošíkova družina.

Hlavnou postavou je Surovec-Hrajnoha, ktorý tancuje takzvaný zbojnícky tanec. S mladistvou pružnosťou vznáša sa nad kotlom, v ľavej ruke s pištoľou, v pravej s valaškou.

Je to skúška, či sa nováčik hodí do družiny. V skoku nad kotlom alebo vatrou musel valaškou odŕať vrch bokom postaveného stromčeka a pištoľou odstreliť hrot stromčeka, ktorý vidíme na ľavej strane.

Jánošík je tu vyobrazený ako hospodár, stojaci pri plnom súdku, čapujúc z neho pijatyku pre súdruhov.

Prí ňom stojí Ilčík-Gajdošík, hudobník družiny, s dudami. Vyhráva skočné zbojnícke tanečné piesne.

Na strane zaujíma miesto Podstavčík. Podáva

naplnený kulač Garajovi, kým Srdomčík zvedavo pozerá na nich.

Obraz namaľoval Machovič, ľudový maliar zo Sielnice.

Všetci jednako sú oblečení a majú biele súkenné nohavice, len Jánošík, ako kapitán družiny, má červené. Na bokoch majú ich ozdobené šujtašom, kým na prednej čiastke vidíme symetrické farbisté viazania. Kabáty majú tmavofarbisté.

Rovnako zaujímajú nás ich čiapky, lebo Jánošíkovu máme uschovanú v Liptovskom múzeu v Ružomberku.

Jánošíkova čiapka je hajdúšska. Pôvodne ktorýsi hajdúch bol jej majiteľom. Je z vlny, valcovitá, 15 cm vysoká, s plstným okrajom.

Okraj čiapky siaha až k vrchu. Okrúhlu formu čiapky zaistuje lieskový kruh na vrchu čiapky. Je bohato vyzdobená. Pri vrchu a spodku vidíme zlaté a strieborné čipky, v prostriedku s pásikom z morských mušlí. Sú tam i štvorlístky a mosadzné gombíky. Je podšitá červeným súknom.

Hoci v tom čase (začiatkom XVIII. storočia) k slovenskému kroju patrily biele košele, Jánošíkova družina má zelené, ako to aj Botto popisuje: »Košielky zelené, striebrom obrúbené.« Táto farba totiž splývala zo zeleňou hory.

Opasok majú široký, remenný, horalský, vybiľaný mosadznou ozdobou.

S ramien do kríža cez opasok vidíme z remeňa prehodený preves, na ktorý vešali pištoľu a tanistru.

Za obuv im slúžia krpce s návlakmi, siahajúcimi nad členky.

Nechýba im valaška. Iba Ilčík nemá, lebo vyhráva na gajdách.

Aké boly ich valašky?

Poznáme Jánošíkovu valašku, uloženú v budapeštianskom múzeu. Porisko je vyrezané dvojitou závitnicou a okuté plechom. Sekera je plochá, ozdobená rastlinnou štylizáciou.

Veselá zábava deje sa na zelenom trávniku, obloženom svrčinkami, kým za úzadie slúžia majestátne horské hrebene.

Hľa, takto vyzerala a takto sa zabávala Jánošíkova družina.

Náš ľudový hrdina Jánošík, ktorý bohatým bral a chudobným dával, nashromaždil veľa zlata, striebra a peňazí, najmä z cisárskych zásielok, poslaných z Kremnice. Aby sa so svojou družinou ľahko mohol pohybovať, nebrali nič so sebou, ale ukryli ich v bezpečných skrýšach.

Keď po smrti Jánošíkovej i na družinu prišiel rad, zabudlo sa na tieto poklady. Časom však ožila túžba po nich medzi chudobným slovenským ľudom.

Ale ťažko sa ich zmocníť, lebo na jednom mieste stráži ich veľký čierny pes s ohnivými očami, na inom duch samého Jánošíka.

Jedna takáto skrýša je pri Klenovci v údolí rieky Rimavy pri úpätí vrchu Vepra. Je to rozsiahla jaskyňa. V priestrannej miestnosti silný dubový stôl čaká na svojich dávných hostí. Tu hodovali. Ale od ich smrti nik nemôže nájsť tento vchod. Vari sa sosypal.

Jeden raz v roku sa však otvára, a to o polnoci na sviatok sv. Jána Krstiteľa (24. júna). Kto by mal toľko smelosti, že by vstúpil dnu, môže si nabrat z pokladov podľa ľubovôle. Ale musí sa usilovať, aby sa dostal von pred jednou hodinou po polnoci, lebo skala sa zavrie s veľkým rachotom. Beda tomu, koho by dnu našla táto hodina. Viac by neuzrel svetla božieho.

Pod týmto vrchom pásaval stádo oviec Martin Buk. Statočný, svedomitý mládenec, ale chudobný ako kostolná myš. A veru potreboval by aspoň vrecko dukátov, lebo sa mu zapáčila Anička Bakošová, jediná dcéra najbohatšieho gazdu v dedine. No, aj ona sa mu rada pozrela do jasných očí, lebo takého švárneho mládenca nebolo viac ani na okolí.

Keď sa Aničkin otec dozvedel o ich láske, nechcel ani počuť, aby sa z nich stal pár.

— Kým mi nebudeš rovný, ani sa mi tu neukazuj! — vyriekol otec slová tvrdého srdca. Znel v ušiach Martinových ako pohrebná pieseň.

Ale Martin Buk sa nevzdal a veľa rozmýšľal, ako by zbohatol. Tak prišiel na myšlienku, že by mal pátrať po Jánošíkových pokladoch. Zaraz bude Bakošovi rovný.

Polnoc na sv. Jána Krstiteľa bola ešte ďaleko, keď Martin Buk už strežil skalu, či sa neotvorí. Mesiac na plnú, širokú tvár nádherne rozlieval striebro tajomného lesku. Všade ticho, len žbinkot neďalekého potôčika slabunko doliehal mu k ušiam.

Keď napätosť nervov vystupňovala sa v Martinovi na najvyšší stupeň v nesmiernej nedočkavosti, tajomná skala sa zrazu otvorila s ostrým praskotom, aby znútra vyrazilo prenikavé svetlo.

Martin Buk vošiel bez bojzlivosti. Čudný a

neuveriteľný obraz ho privítal: menšie-väčšie sudy a široké kade stály dookola, naplnené zlatými dukátmi a striebornými mincami.

Práve chcel siahnúť po ne, keď znútra pribehol veľký čierny pes. Oči mu žiarili ako oheň.

Martinovi začalo byť zle-nedobre, a dlho ne-
uvažujúc, obrátil kroky nazad. Ale nemohol utiecť,
lebo cestu mu zastal vysoký muž. Oči mu prenikavo
svietili, ale tvár mal bleďú ako smrť. Šaty
hajdúšske, ako zbojníci všeobecne, lebo veď od
nich si ich zadovážovali.

Zastavil sa pred Martinom, aby mu povedal
toto: Som duch Jánošíkov a strážca týchto pokladov.
Neboj sa, môžeš si nabrať z nich koľko len
chceš a unesieš! Ale nikdy nezabudni na chudobných
Slovákov, tvojich bratov! Na dobročinnosti
spočíva požehnanie božie! O rok zasa môžeš prísť,
ale len sám. Nikomu však neprezraď túto tajnosť.

Martin Buk na tieto priateľské slová pristúpil
bližšie ku kadiam, aby si naplnil hlboké vrecká
z najbližšieho suda. Potom poďakujúc sa duchu
Jánošíkovmu, vrátil sa na božie svetlo. Len čo
vystúpil, ostrý rachot zaznel za ním. Skala sa
zavrela.

Keď šťastlivo prišiel domov, srátal peniaze.
Bolo ich 999 zlatých dukátov.

Keďže teraz ľahko presvedčil bohatého gazdu,
že už nie je žobrákom, ale rovným mu občanom,
dostal Aničku za ženu.

Svadba trvala týždeň. Veselosť bola všeobecná.
Jedlo sa, pilo sa do sýtosti, tancovalo sa a
spievalo, že sa chalupa triasla.

Mladý pár žil blažene a šťastlivo.

Uplynul rok od toho dňa ako v pohádke, keď
sa Martin rozpamätal na svätobjánsku noc a svoje
zriedkavé šťastie. Preto išiel ta zasa, aby znova
priniesol veľa dukátov.

Keď ich Anička uzrela, nedala pokoja mužovi,
aby jej prezradil, odkiaľ sú. Pravda, on podľa
sľubu, daného duchovi Jánošíkovmu, nechcel
prezradiť hlboké tajomstvo. Ale keď jej naliehanie
stávalo sa častejším a ostrejším, ba nakoniec mu
pohrozila, že sa vráti k rodičom, poľakal sa, a aby
zachoval domáci pokoj, všetko jej porozprával.
Ale musela sa zaprisahať, že z toho nič nikomu
nikdy neprezradí.

Keď lúky zasa hýrili krásou leta a zbožie
začalo dozrievať, Martin sa poberal pre nový
poklad. Ale išla s ním aj Anička, hoci ju všemožne
vystríhal pred týmto krokom a jeho fažkými
následkami. No nedalo sa s ňou múdro hovoriť a ju
presvedčiť.

Išli mlčky. Polnoc svätobjánska nebola ďaleko,
keď prišli ku skale. Len čo odbilo 12 hodín v
dedine, skala sa otvorila. Vstúpili dnu. V oslepujúcej
žiare zaraz nevideli ničoho, najmä Anička. Až
o chvíľu, keď navykli na prenikavé svetlo, zazreli
tam nesmierne bohatstvo. Keď sa Anička prebrala
z prvého prekvapenia, siahla za zlatými dukátmi,
vábivo sa ligotajúcimi. Len čo sa ich dotkla, všetko
sa prepadlo i s kadmami a sudmi, a sýratý zá-
pach naplnil priestranú miestnosť.

Len-len že si zachránila život. Keď horko-fažko
vybehli von, skala sa zavrela s ohlušujúcim
rachotom, aby sa nikdy viac neotvorila.

JANOŠIKOVE

POKLADY V
DETVIANSKEJ
POLANE

Jánošík, kapitán hôrných chlapcov, na viacerých miestach mal ukryté poklady, aby nemusel ďaleko chodiť, keď ich potreboval. Tak ukryl niekoľko debien plných dukátmi i na detvianskej Polane.

Mnohí Detvania si lámali hlavu, ako ich nájsť, ako sa dostať k nim, ale daromná bola všetka ich námaha. Nepodarilo sa im to, až Jankovi Šumnému.

Ťažké boly podmienky pre toho, kto ich chcel nájsť a zmocniť sa ich. Strážil ich bielovlasý starček, konajúci svoju povinnosť verne a ostražite.

Len ten sa mohol dostať k nim, kto by mal 12 vlastných bratov. Ale musia byť natoľko podobní, že ich vlastná mať ťažko rozozná.

Janko Šumný bol človek bystrého, vynaliezavého umu. Mal čierneho kohútika a bielu sliepoč-

ku. Podsypal pod ňu 12 vajec, z ktorých, div divúci, vyliahlo sa 12 kohútikov, navlas jednakých. Hľa, už bolo pospolu 12 vlastných bračiekov.

Na sviatok sv. Jána Krstiteľa, keď sa približovala polnoc, uložil kohútiky do koša a namieril k Polane, aby ich odovzdal starčekovi do daru.

Verný strážca pokladov zaradoval sa nielen zriedkavému daru, ale i chytrosťou Jankovej. Mal zavše radosť, keď sa dozvedel o Slovákoch niečo zvláštneho a vtipného.

Keďže Janko Šumný splnil podmienky, starček pustil ho dnu do jaskyne, keď sa skala otvorila o polnoci. Bolo tam viac debien, plných zlatom a striebrom, dukátmi a zlatovkami. Veru ťažko prišiel k sebe z veľkého prekvapenia. Až na povzbudenie starčekovo, aby sa ponáhľal, kým neuplynie čas.

Poslúchol ho a nabral si toľko pokladov, koľko len uniesol.

Keďže bol človek usilovný a sporivý, dukáty mu nielen vystačili na celý život, ale ich aj zdvojnásobil, aby podporoval chudobných.

JÁNOSIKOVE *Príklady* V LIPTOVSKÉJ DOLINE

V malebnej Liptovskej doline neďaleko Bielej skaly žila chudobná vdova. Menovala sa Anna Hupková.

Jej muž bol drevorubačom. Hoci sa vraví, že nešťastie nechodí po horách, veru tam ho zastihla neúprosná smrť pri kácaní storočných bukov. Ostalo po ňom šesť nezaopatrených detí. Položenie úbohej matky a nadmieru ustarostenej vdovy nebolo závideniahodné. Ale nepoddala sa ťažkému osudu. Pracovala od rána do večera, najmä prala po zámožnejších rodinách. Ale sotva to stačilo na kúsok suchého chleba pre toľké duše.

Nie div, že od preťaženej práce ťažko ochorela.

Keďže na lekára nebolo groša, dobrotivé susedky ju liečily podľa storočného, osvedčeného zvyku, posvojsky, vývarmi rozličných bylín. Ale

u Anny Hupkovej neukazoval sa nijaký úspech, ba bola na tom so dňa na deň horšie a horšie.

Keď sa stará Kata Mokošová dozvedela o jej beznádejnom stave, nazrela k nej, aby jej dala dobrú radu.

Radostný záblesk osviežujúcej nádeje zaihral zakalenými očami ťažko chorej, keď ju zazrela.

— Iba svätotojárska bylina by ti pomohla — potešovala zlomenú matku. — Ale ťažko sa dostať k nej. Rastie na jedinom mieste v celej Liptovskej doline, na Bielej skale. Čudná rastlina. Za 12 rokov rozkvitne len raz, i to iba na jednu hodinu o svätotojárskej polnoci. Za tento krátky čas ju treba odtrhnúť. Ale tento šťastlivý človek práve o tejto polnoci musí mať 12 rokov. Ináč ona neúčinkuje.

Hojné slzy vďačnosti zaliali bledé líca utrápenej matky, keď sa stará Mokošová, opierajúc sa o bakaľu, vytackala z chudobnej izby.

— Kto by mi doniesol ten zázračný kvet? — zrodila sa myšlienka v ume Anny Hupkovej. Bola bezradná.

Ale Boh je milosrdný, dobrotivý a jeho cesty sú nevyspytateľné.

Počul radu Mokošovej Ďurko, najstarší syn nešťastnej matky, ktorý práve v tú polnoc mal mať 12 rokov. Bez dlhšieho uvažovania zaraz sa rozhodol, že stoj čo stoj, zadováži milovanej matke tú zázračnú bylinu.

Keď o dva dni prichodilo 24. júna, večer vydal sa na cestu k Bielej skale. Cesta bola obťažná a miestami strmá, ale čo by vďačný synček neprekonal za dobrú matku, ktorú nadovšetko miluje!

Mesiacik s plnou tvárou tichunko plával na čistučkej oblohe a lahodne sa usmieval na odvážneho chlapčeka. Keď Ďurko vystúpil na svah

skaly, sadol si na vyčnievajúci balvan, aby si oddýchol a utrel si čelo a tvár.

Dlhší čas odpočíval, keď sa skala práve za ním s veľkým rachotom otvorila. Od prenikavého svetla ožiarilo sa celé okolie oslepujúcou jasnosťou, vyrážajúcou z hĺbky skaly.

Durko sa sotva spamätal z prvého veľkého prekvapenia, keď nasledovalo ešte väčšie: Z vyjasnenej jaskyne vystúpil starček s dlhou bielou bradou, s palicou v ruke a takto prehovoril k nemu:

— Neboj sa, milý synku, chcem ti pomôcť. Dobré viem o tvojej obetavej láske k tvojej dobrotivej, ťažko chorej matke. Som strážcom Jánošíkových pokladov. Táto jaskyňa, ktorá ich skrýva, otvára sa však len raz za 12 rokov, a to na svätójánsku polnoc. Ale nik nemôže vstúpiť do nej, iba ten šťastlivý človek, ktorý práve v túto polnoc má 12 rokov. Ty si ten vyvolený.

Po krátkej chvíľočke pokračoval:

— Keďže máme hodinu času, zavediem ťa prv na miesto, kde rastie tá zázračná svätójánska bylina, rozkvitajúca dnes na hodinku od polnoci. Ona uzdraví tvoju trpiacu mať.

Durko bez najmenej obavy išiel za ním s veľkou ochotou a radosťou. Prenikavá žiara zo skaly svietila im bokom. Neišli ani na 200 krokov, keď v zelenej tráve uzreli čarokrásny kvet. Lupienky mal biele ako mlieko, ale okraj bol červený ako krv.

Durko na povzbudenie starčekovo bojazlivo odtrhol rozkvitajúcu bylinu a starostlivo ju ukryl pod košeľou.

Keď sa vrátili k jaskyni, ktorá ešte bola otvorená a nádherne osvetlená, na posmelenie starčekovo vstúpil dnu a do všetkých vreciek nabral si zlatých dukátov. Nakoniec i do čapice.

Len čo vyšiel i s pokladmi, podivné svetlo zhaslo a skala sa zavrela. Bola jedna hodina po polnoci.

Durko v nesmiernej radosťi, že nielen uzdraví nadovšetko milovanú matku, ale zaženie i núdzu a biedu z ich chalupy, skoro zabudol sa poďakovať dobrotivému starčekovi za otcovskú láskavosť a mimoriadnu dobroprajnosť.

Anna Hupková netrepežlivo, plná strachu a úzkosti, čakala na svojho synka, ktorý jej nič nepovedal. Nesmierne sa obávala oňho.

Tým väčšia bola jej radosť, keď sa okolo štvrtej hodiny vrátil i s veľkými pokladmi. Ale väčšmi sa radovala životvornej svätójánskej bylinke s čarokrásnym kvetom, ktorej vývarom sa uzdravila.

Milosrdný a dobrotivý Boh neopustí tých, ktorí dúfajú v neho.

Hranolovitý, napolo zbúraný don jon (hlavná veža) tematínskeho hradu zďaleka vyčnieva z rozsiahlych ruín a bohatého zeleného okolia.

Prvú písomnú zprávu o tomto hrade máme z roku 1270. Hrad často menil svojich majiteľov. R. 1368 Ľudovít Veľký daroval ho Vavrincovi Tóthovi. Kráľ Ľadislav vyznamenal ním r. 1453 Ujľakyovcov. Najznámejšími majiteľmi hradu boli Thurzovci.

Naposledy patril gr. Mikulášovi Berčénimu, generálovi Františka Rákócziho II.

Po nešťastnom boji pri Romháni 22. januára 1710, v ktorom Rákóczi stratil i nádej na víťazstvo, utiahol sa Berčéni na svoj tematínsky hrad, ale rakúske vojsko bolo mu v pätách, aby ho dostalo do moci živého alebo mŕtveho. Ale ušiel im do Poľska.

Rozzúrení rakúski vojaci na cisárov rozkaz hrad zbúrali, čo je zrejmé na prvý pohľad.

Od tých čias leží v smutných ruínach. Krásny je však obraz, ktorý sa rozprestiera do veľkej

vzdialenosti od týchto zrúcanín. Napravo tri horské pásma miznú v diaľke. Najnižšie je bielozele-né, ďalšie sa odráža tmavozeleným rúchom, kým najvyššie modrosvetlým zatičením spája sa s blankytným nebom. Všade vidíme štedrú božiu ruku. Iba keď sa obrátíme a pozrieme na hrad, jasne zrieme, kde vedie ľudská zloba, nenásyt-nosť a pomsta.

Zrúcaniny tematínskeho hradu vypínajú sa na ľavej strane Váhu, proti povestnému čachtickému hradu. S rozsiahlej, 953 m vysokej skaly, na ktorej je hrad vystavaný, očarí nás krásny obraz kvetnatej zelene. Belasá cesta klukate lemuje úpätie hôr.

Najmocnejším pánom bol tu gr. Mikuláš Bercsényi (Berčeni) pred viac ako 230 rokmi.

Ale keď labanci premohli kurucov, jedna čiastka Rakúšanov tiahla proti Tematínu, aby zajali jeho pána, ktorý medzitým ušiel do Poľska.

Dral sa horami, húštinami, údoliami, cez vrchy, potoky, až sa dostal k poľskej hranici.

Než by ju bol však prekročiť, stretol sa so svojim verným hájnikom. Jankom Sekerom. Zastavil ho a vravel mu: — Keďže v tebe som sa nikdy nesklamal, na teba sverujem tematínsky hrad.

— Verne budem ho strážiť až do konca svojho života, Ba, aj po smrti! — znela jeho rozhodná odpoveď.

Janko Sekera, aby sa presvedčil, čo sa deje na hrade, išiel ta.

Keď bol na hodinu cesty, s výšku zazrel hrad v plameňoch, ktoré vysoko ťahaly ako príšerné jazyky podzemných fúrií, aby pohlcovaly ťažkú prácu slovenských poddaných rúk. Iskra, jeho verný pes, bolestne kňučal a nespokojne sa túlil k nemu.

Hrad doháral. Duša Jankova zaplakala nad strašným obrazom. Brána bola vyvrátená, za ňou našiel mnoho mŕtvol, ale živého človeka ani jedného.

Čo sa stalo?

Len čo odišiel gr. Bercsényi, labanci už boli pod hradom, aby ho zasypali ohňom. Slovenská posádka sa však nepoddala, ale padla do chlapa.

Janko Sekera sotva stál na nohách od veľkej duševnej bolesti. Iskrin brechot ho zobudil z hlbokého žiaľu. Približovalo sa päť labancov. Sledili za korisťou.

Zaraz nastal medzi nimi a Sekerom boj, v ktorom Janko padol. Zabili aj jeho psa. Žalostným kňučaním sa zavlíkol k svojmu mŕtvemu gazdovi, kde dokončil svoj život.

Onedlho pritiahla sa noc a rozprestrela čierny plášť ako umrlčiu pokrývku nad horami, zrúcaninami, pobitými kurucmi a labancami. I nad Jankom Sekerom a jeho verným psom.

Polnoc nebola ďaleko, keď sa približovali dve postavy. Boli to rakúski vojaci, tí, ktorí zabili Sekeru. Idú po jeho flintu a kapsu. Ale len čo si prisvojili tieto veci, skríkli od hrôzy. Flinta, kapsa im vypadla a ruky, nohy im zmeravely. Pred nimi stál zabitý Janko Sekera, poboku so svojim psom.

Poľakmi, odhodiac korisť, obrátili sa a utekali

nazad do Nového Mesta, nakoľko im dych a nohy stačily. Keď sa pri zákrute obrátili, zazreli Janka Sekera na hradnom múre v ohnivej žiari poboku s Iskrou.

Janko Sekera splnil svoj sľub, že bude strážiť hrad i po svojej smrti.

Od tých čias každú noc sa zjavuje na zrúcaninách, obide ich, a keď na polozborenej veži odbije jedna hodina, zmizne i so psom.

Mnohí ho videli, tak aj Michal Vrabec, občan z Hrádku, keď išiel tadiaľ pred niekoľkými rokmi.

Najmä Štefan Slávik by vedel dosvedčiť pravdivosť tejto povesti, ktorý vzal odtiaľto niekoľko tehli na dom, ktorý staval v dedine.

Starí ľudia ho vystríhali, aby to nerobil, môže vraj zle pochodiť, ale on sa im vysmial.

Keď domček bol vystavaný, omietnutý a zabielený, presťahoval sa doň, kým jeho žena išla k rodičom.

Čoskoro zaspal. Tma bola ako v rohu. K polnoci však izba sa ožiarila a pred posteľou zastal Janko Sekera poboku s Iskrou a zavolať naňho: Vráť ukradnuté tehly!

Aby sa Štefan presvedčil o skutočnosti, či sa mu to nespáva, nasledujúcej noci vzal so sebou brata Petra, ktorému však nehovoril nič o minulo-nočnej návšteve.

Keď nadišla polnoc, Sekera zasa sa zjavil vo veľkej žiari a napomenul Slávika prísnejším hlasom, aby zanesol nazad ukradnuté tehly.

Na prenikavé svetlo a brechot psa prebudil sa i Peter a jasne počul hájnikove slová.

Čo mal robiť Štefan Slávik? Zanesol tehly, čo mu ostaly. Ale to nestačilo.

Janko Sekera po treťi raz sa mu zjavil o polnoci, aby teraz zakričal naňho hromovým hlasom, že sa dom zatriasol, aby vrátil všetky tehly.

Čo mal robiť? Štefan Slávik musel odtiec omietku, povyrážať ukradnuté tehly, aby ich zanesol nazpät na hrad. Lahko ich rozpoznal, lebo boly pálené, kým ostatné nepálené. Potom už mal pokoj. A majú pokoj i všetci Hradčania, lebo nik by sa neopovážil vziať odtiaľ čo len pol tehly. Stráži ich verne i po smrti hájnik Janko Sekera.

Slovák vždy splní svoj sľub.

V celom svojom živote zabíjal. No, nie ľudí, len kurence, sliepky, kačky, husi, na fašiangy prašiatka, na Velkú noc jahniatka a kedy čo mu prišlo pod nôž. Mal veľkú autoritu nielen pred týmito okrídlenými a štvornohými, ale i pred dôstojníkmi cisárskej posádky na trenčianskom hrade. Ký div, každý človek je citlivý na svoje centrum, o ktorom tak poučne nám rozpráva starý Menenius Agrippa.

Akýsi rakúsky generál ho poslal na trenčiansky hrad. Vari preto, aby zveľadil udatnosť hradnej posádky proti rebelantom-Slovákovi.

Gazdinky z Trenčína a okolia rady ho mali, lebo dobre platil. Čo len priniesli na rínok, všetko kúpil a zaplatil hotovými.

Po trhu chodil ako dajaký generál v bielom kuchárskom úbore, na hlave s vojenskou čiapkou, ozdobenou dvojhľavým orlom. Dvaja-traja sluhovia zavše ho sprevádzali.

Mal skvelú minulosť.

Nebol vždy Johann, ani Johannes coquus — kuchár Ján, ako prichodí v starých spisoch, ale bol i Janko.

Narodil sa v Terchovej. Pátri františkáni v Žiline zbadali jeho bystrý rozum, ktorý mu žiaril z očí, a prijali ho do kuchyne. O dva roky už varil a piekol samostatne. Zo Žiliny sa dostal do františkánskeho kláštora vo Viedni, kde sa dlhé roky zdokonaľoval vo svojom kuchárskom umení a dosiahol vysokého stupňa. Páter gvardián a spolubratia boli s ním úplne spokojní, ako aj on s nimi. A keby sa bol rád modlieval, zaiste až do smrti bol by tam ostal. Ale tá modlitba! Nikdy nebol ospanlivý, iba v čas spoločnej modlitby. Nedajbože sa zdržať! Jeho sused, fráter kostolník, koľko ráz mu musel pošepkať: — Es brennt an — prihára, aby zrazu bol svieži. No, o päť minút neškôr tým istým heslom ho musel prebúdzat.

Keď ho aj mimo modlitby začali štipkať priháraním, nahneval sa na celý personál, zavesil kamžu na klinec a odišiel bez slova. Pátri františkáni vo Viedni toho dňa nemali teplého obeda.

Keďže pravý talent sa nestratí, napochytr sa dostal za kuchára k vojsku do dôstojníckej kuchyne. Jeho sláva rástla so dňa na deň. I veľkí páni radi si ho vypožičiavali na veľké hostiny.

Z Viedne r. 1703 sa dostal do Trenčína. Potešili sa mu, lebo čo on prichystal, bolo nielen uvarené a upečené, ale malo i farbu a vôňu, že sa o tých pochúfkach snívalo najmä pánu generálovi rakúskej posádky Edmondovi Hurlymu. Johann bol na vrchole svojej slávy.

Ale neočakávane naraz sa všetko zmenilo, keď kuruci obliehali Trenčín. Čoskoro sa ukazoval nedostatok vo všetkom, ktorý sa vystupňoval v biedu. Veru, prišli na myseľ i pánu generálovi Mo-

rellimu, nástupcovi Hurlyho, časy, keď si mohol vyberať v najlepších jedlách, ktoré Johann vymajstroval.

Tak sa stalo, že ho dal volať, aby mu pripravil niečo dobrého a chutného. Môže to byť nadievaná kačka, huspeninové prasiatko alebo na červeno a chrupkavo upečená hus s ryžou.

— Ráno, pán generál — odpovedal dôverčivo Johann.

Keď svitol nasledujúci deň, kuchárske šaty zamienil civilnými, aby nevzbudil v kurucoch podozrenie, keby sa s nimi stretol.

Vošiel do hory Breziny, ktorá sa rozprestierala až po Soblahov, kde chcel ísť, lebo táto dedina nebola vypálená.

Cesta horou bola posiatá pestrými voňavými kvietkami. Horúcosť slnka zmierňoval občerstvujúci chládok vysokých stromov. Všade bolo ticho ako v kostole. Široká cesta, nad ktorou sa skláňali husté stromy, podobala sa majestátnemu chrámu božiemu.

Cez škáry medzi stromami už zazrel vežu soblahovského kostolíka, keď zrazu ktosi zareval naňho: Stoj! — a zazrel dvoch kurucov s flintami, namierenými naňho.

Zastal.

— Kde ideš, Rakúšan? — opýtal sa ho starší, nedôverivo ho premeriavajúc od päty až po hlavu.

— Do Soblahova nakúpim niečo stravy, lebo v Trenčíne mrieme hladom.

Neuverili mu to, lebo mal na hlave rakúsku vojenskú čiapku.

— Ty si špehún!

Všetky Johannove výhovorky a reči boli márne pre tú vojenskú čiapku, ktorú si zabudol na hlave. Zaraz mu bolo horúco i chladno.

Keď prišli s ním ku kapitánovi Bezeghovi, hlásili, že chytili špehúna Slováka. Dost dobre hovorí po slovensky.

— Slováka? — skríkol s veľkým roztrpčením a pohoršením. — Slováka Slováka bude udávať a nič? Zastreľte ho!

Páste, šable, flinty sa zdvíhaly do výšky proti Johannovi. Veľké rozhorčenie opanovalo všetkých nad touto zradou.

Johann stál bez slova. Zatieňovaly sa pred ním neďaleké, jasnou nebeskou žiarou zaliate role a len-len, že neklesol. Ale vidiac, že niet preňho milosti tu na zemi, viac sa neospravedľoval. Tá rakúska čiapka ho dostatočne obžalovala, až na smrť. Všetko protirečenie a vysvetľovanie pokladal za zbytočné. Keď zdôraznil, že nikdy nezrádza Slovákov, vysmiali sa mu.

— A tá čiapka? — dali mu otázku naraz i štyria.

Johann bez povedomia hriechu cítil sa vinným pre svoju neopatrnosť. Vžil sa do nezmeniteľných okolností a pokojne očakával trest, ktorý i tak nemohol odvrátiť.

Tu ktorýsi kuruc shodil mu s hlavy smrtonosnú čiapku. Ostatní ako na povel začali šliapať po nej, že neostalo z nej iba niekoľko franforcov. Potom ho odvedli na desať krokov a postavili k stromu. Ako splašené dieťa hľadel na tých dvoch, čo flintami namierili naňho. Pušky zarachotily a nešťastný Johann s prestrelenou hlavou a srdcom klesol bez slova na zem.

Na hrade darmo ho čakal pán generál.

Stalo sa to 30. júla 1708.

O štyri dni neskôr Slováci-kuruci srazili sa v krvavom boji s vojskom rakúskeho generála

Heistera pri Trenčíne medzi Turnou a Hámrami. Boj netrval dlho, ale bol tým krvavejší. František Rákóczi tu stratil nielen 3000 kurucov, najmä Slovákov, ale i vieru v konečné víťazstvo.

Na pochovanie padlých boli vyslaní chlapi zo susedných dedín, ktorí ich uložili vo veľkých spoločných hrobch, aké vidíme i teraz pri Hámroch a v Mníchovej Lehote.

Medzitým niekoľko hradných vojakov prekotalo horu, kde hľadali rozutekaných kurucov. Tých tam nebolo, ale našli Johanna s prestrelenou hlavou a srdcom. Hlbokou sústrasťou naplnil ich smutný nález, lebo všetci ho mali radi. Preto nevložili ho do spoločného hrobu, ale zanesli do Trenčína, kde ho pochoval Adam Győry, opát-farár, pri farskom kostole, kde odpočíva i teraz, ale bližšie miesto jeho večného odpočinku je už neznáme.

Rakúski hradní dôstojníci postavili mu i náhrobný kameň s nápisom: Hier ruhet Johann, unser lieber Koch.

Kto slúži nepriateľovi, musí znášať ťažké následky svojho zradného činu.

Máločo vieme o starých slovenských zemanoch, o ich každodennom živote, a i to málo je nežičlivé. Naše vedomosti o nich sa takmer vyčerpávajú v ich povestných zábavách, ktoré vraj nemaly konca-kraja. Všeobecná mienka predstavuje ich ako duševne prázdnych, naničhodných ľudí, ktorí bezstarostne žili a o zajtrajšok sa nestarali. A keď pozreli za svojimi poddanými, išli na nich s palicou. Nezabolela ich duša vraj ani vtedy, keď prácou vysilení, hladom umorení a žiaľom zlomení padali v bezvedomí.

Po archívoch našli sme veľa zaujímavého materiálu, z ktorého složíme mozaiku z minulosti slovenských zemanov, keď po najpoprednejších kúriach ozývala sa lahodná slovenská reč a šíril sa melodický slovenský spev.

Iste i medzi našimi zemanmi našli sa naničhodní ľudia, ako pri pšenici pleva, ale tento hriešny zjav nemôžeme urobiť všeobecným. Neboli oni du-

chaprázdni, leniví, vierolomní, neľudskí a duševne mŕtvi ľudia.

Nemusíme sa za nich hanbiť.

Naši zemaní nielen hovorili slovensky, ale aj cítili, čo dokazujú ich dôverné a súkromné listy, ktoré zaiste písali rečou im najmilšou.

Adresy boli dlhé a vycifrované. Napr. Jozef Vábelb, farár v Pruskom, r. 1731 píše Kataríne Borčickej: »Veľkomožnej panej, pani Borčickej Kataríne, jeho Veľkomožnosti Pána Horecky Istvána Pani Manželce z úprimnej úctovistí do Bohuslavíc.«

Oslovenie v liste bolo prívetivé. Zaujímavé je, že kým muž oslovoval svoju ženu »Ty«, ona svojho muža zavše »Vy«.

Napr. Borčický András 11. marca r. 1700 takto začínal svoj list: »Zdravíu dobrého Ti prajem, moja Dievka...« a končí: »Tvoj úprimný manžel až do smrti, Borčický András.«

Ona mu o týždeň odpovedá: »Zdravíu dobrého Vám viňšujem od Pána Boha, môj milý Pán...« a končí: »Dátum pri svieci cez okuliare, Bolešov. Vaša vždy úprimná manželka až do smrti, Ordódy Therezia.«

Zaujímavé je, že rodené Maďarky, vydaté za slovenských zemanov, sa poslovenčily.

Hidvéghy Anna, žena Ferdinanda Nágdyho, slovensky píše vdove Jána Borčického, rodenej Julianne Bathányiovej. Anna Endrődy, vdova po nebohom Karolovi Kardoššovi, slovensky píše svoj testament v Zemianskych Kočovciach.

Naši zemaní slovensky písali aj úradné spisy. Tak slúžnodvorský Nagdy Adam a Prileský András r. 1721 na známosť dávajú slávnej stolici trencianskej, ako sa rozhodli v istom predaji.

Mária Kardoššová, žena pána Bognáč Jánoša, r. 1758 takto sa podpisuje na úradnej slovenskej listine: Kardošš Mária.

Keď Ferdiš Nagdy, švager spravodlivý, písal svojej vysokourodzenej panej švagrínej, zalichotil sa jej týmto oslovením: »Veľkomožná švagrínka! Na konci listu s pánom zaťom Kvaššaym dáva ruky bozkávať a zakončuje: »Ja tiež sa rekomendujem do Vašej grácie i švagrínej Ferkovej, aj ich frajlinke.«

Deti, i dospelé a samostatné, vždy s najväčšou úctou a láskou oslovovaly svojich rodičov.

Anton a Jani Kvaššay de Kvašó, samostatní zemaní, takto píšu matke: »Mamušenka naša drahá...« a končia: »Všecko dobré srdečne Vám viňšujeme a sa i ďalej do skúsenej rodičovskej grácie ponížene rekomendujeme, ruky bozkávame a do smrti zostávame najposlušnejšie deti Anton a Jani Kvaššay de Kvašó. V Kvašove 14. februára r. 1837.«

Deti, ani dospelé a samostatné, nikdy netykali svojim rodičom, ale vykaly. Rodičom tykať nie je slovenské.

Titul slovenského zemaná i zemianky bol: Vaša Milosť.

Bratia sa oslovovali Janičkom, Jankom, Štefanom, Jožkom.

Keď sa slovenskí zemaní podpisovali, udávali celé svoje meno: Kvaššay András, Nozdrovický István, Barošš Ferenc. Krsiné mená používali väčšmi v maďarskej forme, lebo Ďuro, Jano, Mišo bolo pre poddaných. Bol to zvyk na rozlišovanie rodu a zemeštnania.

Mnohí katolíci začínali svoj list najkrajším pozdravom: Pochválen buď Pán Ježiš, čo svedčí o ich pobožnom duchu.

O čom písali?

Digitalizácia Ing. Vojtech Brabenec, Trenčín, 2014

O všetkom, čo sa okolo nich dialo, čo ich zaujímal, čím sa zamestnávali a čo robili cez celý svoj život. Tieto listy sú spoľahlivým prameňom o ich živote, ktorý bol pretkaný radosťami, bolesťami, ako aj náš.

Najmilšia téma mužov je hospodárstvo a čo s ním súvisí: jar, žatva, zima, čo a kedy sadiť, siať, kosiť, ako sa postarať o dobré krmivo, odkiaľ kupovať ovce, aby občerstvili svoje čriedy, ako pestovať včely, chrániť stromčeky atď. Opatrnosť, sporivosť vane z každého ich riadku.

Anton Kvaššay píše svojej žene do Kvašova z Terchovej, kde mal hospodárstvo, čo má robiť: »Ponevác doma som nemal toľko času, aby som ti dal direktívy, čo sa má do môjho príchodu robiť, tak včulkom Ťa prosím, aby si mala všemožnú bedlivosť na všetky veci. Nadovšetko sa usiluj, aby sa tento týždeň nielen posadili zemiaky, ale všetko za zasialo. Koľko, kde a kedy sa vyseje, koľko sa zemiakov a kde vysadí, to mi akurátne popíš.« Potom ju poučuje, ako má močiť jačmeň, aby čím skôr vyšiel. Musí ho však hustejšie rozsievať.

Starí slovenskí zemaní boli opatrní gazdovia.

Datelinu miešali so senom, čo delili po 10 funtov na porcie, ktoré sviazali, spočítali a zapísali do hospodárskej knihy. Každý deň dávali po jednej, po dvoch porciach koňom a volom, zakaiaľ bola práca.

Sluhovia nesmeli postávať. Keď nebolo inej práce, v jeseni išli na lútie, ktoré uložili nad maštáľou, aby bolo čo stlať cez leto. Opravovali plot okolo záhrady.

Čo museli kupovať, s tým veľmi sporili. Tak napr. so soľou, lebo dovážali ju až z Komárna. Štefan Kvaššay v Žiline kúpil 100 funtov soli a píše

svojej žene: »Preboha, gazduj s tou soľou a na slobode ju nenechávaj!«

Čo všetko pestovali na roliach?

Raž, jačmeň, pšenicu, ovos, viku, konopné semeno, proso, riadne žito, semenec, chmeľ, hrach, šošovicu, kapustu, zemiaky a repu. Pre krmivo datelinu, seno, viku s jačmeňom.

Zambokrétly András v Zabokrekoch r. 1723 toto zbožie mal v škrychách: 78 meríc raži, 109 meríc jačmeňa, 85 meríc ovsa, 3 merice šošovice a 5 meríc hrachu. Na varenie piva 15 vriec chmeľu. Kapusty mal 6 sudov, ktorú nejedol bez mäsa. Každoročne kímil a zabíjal 15—20 bravov pre potrebu svojho domu.

Slovenskí zemaní bez plnej komory, pivnice a maštale s ovislou hlavou by boli chodili — od hanby. Plné škrychy, nabité povale, stodoly, čím väčšie a krajšie čriedy oviec, rad dobrých kráv, množstvo mladých koní, záprahy ťažkých volov dodaly im autority pred čeladou i pred zemanmi. Niekoľko kôz tiež nemohlo chýbať zo vzorného gazdovstva, tak isto ani somár.

Ako zaobchádzali so sluhami a poddanými?

Boli k nim prísni, ale spravodliví, slušne starajúci sa o nich. Anton Kvaššay z Kvašova išiel do Nitry pre ovce. Aj tam kúpil sto kusov. Odtiaľ píše svojej žene, aby 8. júna (1839) vystrojila paholka Imra za ním. Píše jej: »Daj mu na cestu veľký pagáč, kus syra alebo slaniny a jeden zlatý.« Potom opisuje cestu, kade má ísť: Do Motešíc, na Bobot, cez Dežerice na Bánovce, odtiaľ do Rybčan, kde nech sa stavi na fare u veľkomožného pána abasafára a dostane tam dobrý obed. Odtiaľ cez Topoľčany uhádne do Nitry. Za dva dni môže byť tam.

Digitalizácia Ing. Vojtech Brabenec, Trenčín, 2014

V inom liste poučuje svoju ženu, ako má sluha Samuhel čistiť malé stromčeky od húseníc a mravcov. Každý stromček najprv nech omaže blatom a potom oľíči vápnom. »A to nech mi nezamešká, lebo jestli štiepky skrz húsenice alebo mravcov budú obožrané, nech sa ma potom chráni.«

Imrich Kvaššay karhá a poučuje Jej Milosť Júliu Horovskú, vdovu po Baroššovi, aká má byť k svojim sluhom a poddaným: »Nesmie im krivdiť a polovinu dávať namiesto čistého zrna.« Paholok, ktorý svoju službu verne koná, nemôže sa vyplácať smefami.

Na svoju česť boli veľmi citliví.

Vyššie spomenutý Imrich Kvaššay cez šesť rokov dozeral na majetok Júlie Horovskej, bývajúcej v Považskej Bystrici, kým majetok mala v Klobušiciach. Dozeral naň »zadarmo s veľkým ustávaním« — ako to sám píše. A ako sa mu odmenila? Na siedmy rok poslala k nemu paholka s otelenou kravou, aby ju dojili, dokiaľ nenashierajú od nej dve holby masla.

Imrich Kvaššay nesmierne sa nahneval za túto ponižujúcu odmenu. Kravu zaraz poslal nazpät a odpísal pani veľkomožnej: »Na dve holby masla utisnutý nie som, ani na nijakú vec Vašej Milosti.«

Bola to verejná hanba pred celou dedinou a cítil sa byť veľmi pohaneným potupnou odmenou. Medziiným píše jej ďalej: »Srdcovú bolesť mám za takú potupu, hanbu a poníženie v celej dedine. Prinútený som rezignovať. Včul s hanbou musím očúvať, čo svet a ľudia mlúvia. O opatrnosti Vašej Milosti nežiadam viac vedieť, vidieť a slyšeť. Ponížený služebník, Kvaššay Imre.«

O čom si píšete naše zemianky?

Dozvieme sa z ich listov najviac o radostných a smutných prípadoch v ich rodine a rozličných

zaujímavých drobnostiach. Maly na to viac času a viac sa toho i dozvedely ako ich mužovia. Dlhej chvíle síce nemaly, lebo, keď byly s domácou prácou hotové, priadly alebo šily.

Pri týchto robotách maly dost času i na drobné chýry, ktoré potom opisovaly svojim priateľkám v dlhých listoch. Väčšmi sa však ozýva v nich starosť o domácnosť a deti.

Terézia Kubinyi dáva radu svojej priateľke, odkiaľ si má zadovážiť nemeckú »frajlinku« k defom. Keby nenašla, prepustí jej svoju, ktorá ich bude učiť aj na kytare. »Za to ti stojím, že dievčence sa od nej naučia mnohému.«

Inú svoju dobrú známú vystríha pred zlými a utrhačnými jazykmi. Teraz je svet vraj veľmi klebetný. O každého sa stará, ale nikomu nič nedá.

Pozrime do kúrie niektorého starého slovenského zemana.

Gašpar Barošš patril medzi popredných slovenských zemanov. Ich zemianstvo pochádza z roku 1578. Dostal ho Peter Barošš, učiteľ v Trenčíne. Keďže mal len dcéry, cisár Rudolf II. rozšíril zemianstvo aj na jeho brata Jakuba, ktorý mal štyroch synov a jednu dcéru.

V erbe Baroššov je zelená halúzka, rozkvitajúca napravo červenými, naľavo bielymi ružami. V prostriedku je Italia. Dňa 6. októbra r. 1579 vyhlásili ich zemianstvo na stoličnej kongregácii v Trenčíne.

Po smrti Gašpara Barošša († 1743) sa dozvieme, aký pán a gazda bol on v živote. Rozpráva nám o ňom jeho slovensky písaný testament a »Seznam povrchných vecí, které pozustaly« po ňom.

Bol vzorným gazdom.

Zo spomenutého soznamu sa dozvieme, že ostaly po ňom: vozy, pluhy, brány, refaze, sekery,

motyky, rýle, korby, železné koly a iné hospodárske veci.

Po izbách nájdeme stoličky, obtiahnuté zeleným alebo inofarebným súknom. Vidíme tam skrine, stoly, zrkadlá, na stenách obrazy v drevenom alebo mosadznom ráme a na ňom filigranskú robotu, do ktorej sú zasadené drahokamy.

Kuchynský príbor bol dvojaký: nože, vidličky, lyžice na každodennú potrebu, ktorých sa nevie počet, a príbor strieborný, ktorý sa upotreboval pri hostinách. Pozlátané soľničky, rozličné strieborné škatule, navrchu so zapasovanými kamienkami, tiež nemohly chýbať.

V kuchyni vidíme mosadzné mažiare, kotly, medené cedáky, sitá, misy, ráfované taniere, ozubené kuchynské nože a iné potrebné náradie.

V komore: malý kotlík na vodku, veľké koryto na presušanie múky, škrychy pre zbožie, nože na drobenie kapusty do sudov, ščety a počiesky na česanie konôp, kapustné sudy, sudy na zaparovanie v pálenici, plechovne na zváranie šiat. Riečice na cúdenie zbožia. Železné vidlice, potrebné pri svážaní podávať snopy na voz. Plachty po piatich rífoch zdĺža pre čas umývania zbožia, potrebné do mlyna. Tiež tohoročná úroda zbožia, ktorú Pán Boh hojne požehnal.

V maštaliach vidíme štyri páry pekných koní, desať kráv, čriedu oviec, štyri jalovice, osmoro teliec, štyri kozy, štyri ošípané a jedného somára.

Pod šopou nájdeme tri koče: poštovný, polkrytý a krytý.

Niečo o ženských šatách a ozdobách.

Postačí soznam, určený Márii, sestre zosnulého Gašpara Barošša. Tento soznam obsahuje: partu so siedmimi boglármi, osem riadkov perál drob-

ných a jeden strieborný pás. Sukne červené, hodvábne, s červeným aksamietovým živôtikom so striebornými karikami. Dva živôtiky šelempostové so striebornými čipôčkami. Item (tiež) zlatý prsteň a striebornú retiazku, barchanovú sukňu. Item živôtik so strešičkami kamotovými. Jeden čepiec so zlatou sieťou. Dva rukávce pažalátové a jednu furtušku. Tri iné furtušky. Z domáceho, bieleného plátna tri nové a dve staré plachty, z hrubšieho nebieleného plátna jeden sovček na spodnú duchnu a jeden plátený, tiež na duchnu. Päť plátených uterákov z domáceho plátna. Item dve furtušky z bieleho plátna domáceho. Item plátno na päť veľkých obrusov, jeden hotový domáci obrus. Item na päť servítkov a dvadsať rífov domácej činuvaty. Item na plachty jedno šitie. Item jeden spodný sovček a desať rífov činuvaty. Hodvábne ručníčky atď.

A čo o slovenských zemiankach?

K striebornému náčinu prestrely konopné plachty, vyrobené doma pod ich dozorom a za ich spolupráce. Aj najprednejšie zemianky priadly a veľkomožné panie opásaly si konopnú zásteru. Na spodnú duchnu navliekli sovky z domáceho plátna.

Všetko domáce! Slovenský ráz bol ozdobený zlatom a striebrom.

A keď Jej Milosť veľkomožná pani zemianka išla v nedeľu do kostola, mala partu so siedmimi boglármi a na krku osem radov perál. Sukňu hodvábnu s aksamietovým živôtikom so striebornými karikami, na drieku strieborný pás. Čižmičky červené, žlté alebo čierne z karmážinu. Na prstoch zlaté prstene, v ruke modlitebnú knižku so striebornou zápinkou, na ústach úsmev, v očiach jasnosť, v duši bohobojnosť a v srdci úprimnosť.

Hlavnou požiadavkou bolo, aby pacient pri strave zdržiaval sa soli, korenia, kyslých vecí, zelenín a vína, lebo tieto dráždia žalúdok a srdce. Za jedlá »ťažko sa premieňajúce na krv« pokladali údené, pacované, tučné mäso, slaninu a ryby, rovnako husí, kačky, fazuľu a vajcia. Za ľahké jedlá cestu, mlieko a varené ovocie. Chorý mal byť mierny a veselého, pokojného ducha.

Pri zlomenine najprv treba bolo ustáliť jej charakter, či je jednoduchá a či komplikovaná. Za jednoduchú zlomeninu pokladali prípad, keď kosť bola zlomená po dĺžke, za komplikovanú, keď bola rozkúskovaná alebo na viacerých miestach zlomená. Podľa smeru rozoznávali priečnu, šikmú a podlhovastú zlomeninu.

Zlomenú kosť najprv bolo treba položiť do pôvodného stavu. Roztiahnutie zlomenej kosti dialo sa takto: »Obidve časti zlomeniny chytíš pevne a rozfahuješ ich pomaly a pokojne. Chorý musí

byť v prirodzenej polohe. Keď sila ruky ti nestačí, použiješ prístrojov. Táto náprava, pravda, nemôže sa stať bez násilia a bolesti. Keby bola táto čiastka tela zapálená, najprv vyliečiš toto zapálenie. V opačnom prípade nastane otrava a chorý zomrie.

Keď zlomenina je natoľko komplikovaná, že sa nedá v jedno složiť, nemeškaj s amputáciou.

Napravenú kosť upevní obväzkami a nariaď chorému, aby ležal nehybne a pokojne. Obväzky stiahni slabu, lebo v opačnom prípade zapríčiňš opuchnutie tej čiastky tela a otravu krvi.

Uzdravenie nastane skôr-neskôr, podľa veku chorého, objemu zlomenej kosti a času roku, ale iste medzi 20—70 dňami.»

Pri bolení hrdla na vyplakovanie užívali vývar suchých bylín. Dobrými sa osvedčily devätsil (tus-silago), bederník (pimpinella), vítod (polygala), kôra duba.

Čaj varili zo šalvie (salvia off.), máty (mentha crispa) alebo lipového kvetu (tilia grandiflora).

Štikútku zastavili jednoduchým spôsobom: Pacient si zastavil dych, zapchal uši, chytí mu nos, aby nemohol dýchať, a podal mu vody. Štikútku iste prestala. Tento spôsob náš ľud užíva i teraz.

Proti boľeniu zubov mali radikálne prostriedky: Ak je zub truchnatý, vypál ho horúcim železom a zapchaj olovom. Dobré a istočne účinkuje aj vitriolové pálené, ale treba dávať veľký pozor pri práci. Kto by sa bál týchto prostriedkov, nech položí na boľavý zub bavlnu, namočenú v hrebíčkovej esencii. Užitočné je natrieť tvár chorého medom. Keď líca predsa zapuchnú, je to znakom, že sa bolesť rozširuje. Pri mnohokrvných ľuďoch uľavuje bolesť seknutie žily. Keď sa tí časná od zubov zbierajú, ustavične drž v ústach teplé mlieko alebo v mlieku varené figy. Pravda, bez seknutia žily

všetky tieto prostriedky neosožia. Vystríhaj sa vína, najmä večer. Niekedy do zubov vrazí podagra a spôsobí neznesiteľnú bolesť. Na takýto zub osožné je priložiť flajster z múky, vajcového bielku a páleného. Tento obklad je dobrý aj proti boleniu hlavy, keď ho priložíš na sluchy.

Porazenie, čiže šľak, mohol mať dve príčiny: Veľa krvi a vodnatosť krvi. V oboch prípadoch zapchá sa žilka v mozgoch. Prvšia porážka zastihne najmä tučných ľudí, majúcich veľa ťažkej a hustej krvi. V druhom prípade žilky sa naplnia mnohými vlhkosťami. V prvom prípade niet pomoci a smrť nastane rýchle, kým v druhom prípade môže sa pomôcť nemocnému.

Čo treba robiť s pacientom?

Hlavu nech má vysoko a nohy nech mu visia. Na ruke mu otvor žilu a vypustí 12—16 uncí krvi, čo opakuj v troch hodinách tri razy. Piť mu daj srvátku. Vína nie, lebo by napomohlo novej porážke. Nohy chorého zaviaž pod kolenami, aby krv nemohla sa vrátiť z nôh do hlavy.

Porážka sa veľa ráz opakuje a druhý prípad býva horší a nebezpečnejší. Zachovaj triezvy a mierny život. Nikdy nevečeraj. Zdržuj sa korených jedál, páleného a kávy. Vôbec nejedz zverinu. Večer zavčasu choď spať, ráno skoro vstávaj. Vyše osem hodín neodpočívaj. Keď zbadáš, že sa ti krv rozmnožuje, bez meškania pusti z nej. Nerozčuľuj sa.

Na popáleniny prilož miešatinu z vajcového žltku, dvoch lyžíc dreveného oleja a roztopeného vosku.

Ako treba hojiť ranu?

Ranu vymy, natri dreveným olejom a zaviaž voskovým plátnom. Keď je väčšia, prilož na ňu obal z chlebovej striedky, varenej v mlieku, do ktorého zamiešaj trocha oleja, aby sa neprilepil

na ranu. Každodenne treba ho obnoviť 3—4 razy. Treba dbať, aby si sa nedotkol rany prstami. Užitočné je priložiť na ranu dubovú hubu, ktorú by mali mať pohotove v každej domácnosti. Nezapudni predovšetkým odstrániť z rany kústik dreva, olova, skla alebo železa, čo v nej ostalo pri zranení. Vystríhaj sa rozličných masťí, ktoré viac škodia, než osožia.

Mnoho sa používala kniha Antona Mizaldu, ktorý r. 1566 vydal vo Frankfurte knižne svoje lekárske skúsenosti. Podľa nej týmto spôsobom hojili rany: Vezmi gréckej soli, síru, na prach ich roztlč a zamiešaj s bielkom vajca. Túto miešatinu prilož na ranu. Za niekoľko dní rana sa iste zahojí.

Proti vodnatličke najlepší liek nepiť vodu. Poznal som istého muža, zaznamenal Mizalda, ktorý na radu viacerých lekárov tak učinil a vyhojil si túto chorobu.

Spomeňme ešte rozličné recepty a rady.

Bielou, sviežou učiníš svoju tvár, keď na prach zomletý biely liadok zamiešaš s bielkom vajca, čo dáš k ohňu, aby z toho vznikla masť, ktorou cez tri dni ráno a večer natri si tvár. Budeš ju mať bez škvrny, lesklú a slabočervenú. Vyrážky, flaky s tváre odstrániš, keď ju často natrieš masťou z mandľového oleja, medu, korenia Talie a vosku.

Keď sa nemôžeš striasť myši, zamiešaj do jedla, nimi obľúbeného, živého striebra. O niekoľko dní nebude ani jednej.

Melanchóliu vyliečiš, keď si pochutnáš na žabacej paštétke. Ale len z tých, ktoré skáču; ktoré sa plazia, tých sa chráň, lebo sú jedovaté.

Keď chceš mať šťastie v hre, maj pri sebe vlčí zub, hadie oko a hrdličkino srdce.

Aby tvoj kôň bol čo najrýchlejší, dávaj mu do vína namočeného chleba.

Z tvojej ženy bude dobrá gazdiná, keď nebude mať na sebe viac zlata, než snubný prsteň a vína nikdy neokúsi.

Niečo o liekoch.

Lieky boli veľmi rozličné a podľa terajšieho náhľadu často smiešne. Dnes málokto by sa odvážil, aby užil z nich niektoré. Takým menej chutným liekom bol pulvis millepedum — prach zo stonožiek proti boleniu žalúdka, cineres bufonum — popol z ropuchy, oleum ranarum — žabací olej, aqua lumbricorum — voda z červov, pulvis vipera-
rarum — prach z usušených vreteníc.

V mastiach mali veľký výber. Také boli: axungia canis, leporis, serpentis, ursi, vulpis, vipera-
rum — masť psia, zajačia, hadia, medvedia, z lišky, z vretenice.

Najviac liekov vyrábali z listov a ovocia rozličných stromov a z poľnej trávy. Okrem týchto liekov v lepšej lekárni nechýbal prach zo škrupiny sepie, zo smoly stromu kvajaku, z dubovej kôry, račí kameň k očným chorobám, smola z jelenieho parohu, sadze, gutnove semeno, prach z kôry bielej víby, ricínové semeno, biely mak, náplast z boľehlavu, olovený cukor, kysličník železitý, balzam proti bosoráctvu a prach proti porobeniu, ktorý sa sypal na oheň, nad ktorým nešťastník mal sa nahýnať.

Cechy boli veľkolepé organizácie remeselníkov, ktoré zabezpečili svojim členom blahobyť, lebo sa starali aj o dostatočnú prácu. Cechy zaisťovali robote česť a úctu. Bdely nielen nad hmotným, ale i nad duševným a morálnym životom svojich členov. Cech ich sprevádzal cestou života až k rakvi, o ktorú sa tiež postaral.

Hlavné pravidlá každého cechu boli, aby nimi každému remeselníkovi zabezpečili každodenný chlieb, vypestujúc medzi členmi neskalené bratstvo na základe bohabojnosti a lásky. Cechy nedopustili nedovolenú konkurenciu a dbali, aby výrobky boli prvotriedne.

Keďže cechy statočne zachovali tieto základné princípy, ľud mal v nich nezlomnú dôveru, že za svoje groše dostane poctivý tovar. Cechy bedlivo chránili prácu, preto nedovolili, aby vonkajší majstri hotovým tovarom, prípadne menej dobrým, robili im kalnú súťaž. Kupujúci ľud nesklamal sa v nich nikdy, lebo všetci členovia boli zodpovední za prácu hociktorého. Majstrovstvo nebolo možné

si zadovážiť povrchnou prácou a nedostatočnými praktickými znalosťami.

Prijatie do cechu malo viacero podmienok. Tak tovariš, ktorý sa chcel stať majstrom, musel byť morálne bezúhonného života a prísnu skúšku musel zdarne složiť. Táto skúška bola svedomite kontrolovaná podľa cechovních predpisov a trvala viac dní.

Tak napr. kto sa chcel stať klobučnickým majstrom, pred dvoma majstrami musel zhotoviť tri klopované klobúky, každý z funta vlny. Jeden na postriž, druhý na polvlas a tretí na dlhý vlas. S každým musel byť za deň hotový. Kto skúšku nesložil, platil pokutu 8 zlatých a štyri funty vosku.

Veľmi zaujímavé je, čo žiadali od kandidáta hrnčiarskeho remesla. Piata kapitola artikúl z roku 1658 znie takto: »Čo sa týka majsterštúka v našom hrnčiarskom remesle, žiada sa, aby tovariš urobil najprvnejšie hrniec, veľký na tri piade a tri prsty z jedného tolika kusu hlíny. Druhý majsterštúk nech je džbán alebo krčah, tiež na tri piade a tri prsty z jedného kusu hlíny. Tretí majsterštúk je dojnica tak vysoká, aký je kruh široký, urobená z jedného kusu hlíny. Štvrtý majsterštúk je veľká misa, vrch jej na lakeť široký, urobená z jedného kusu hlíny. Pri robote týchto majsterštúkov musí byť prítomný jeden starší a jeden mladší majster, ktorí musia dohliadať, aby sa to nerobilo fortilne a falošne.«

Vyučil sa bolo možné u ktoréhokoľvek majstra toho cechu. Po troch učňovských rokoch nasledoval stupeň tovarišský. Podľa predpisu každý tovariš musel ísť »vandrovať«, svet skúsiť a nadobudnúť zručnosti, šikovnosti, obratnosti. Toto vandrovanie trvalo najmenej dva roky.

Keď majster-kandidát úspešne složil žiadanú skúšku, prisahou sa zaviazal, že zachová cechov-

né stanovy. Ale prv musel zaplatiť do cechovnej pokladnice dva zlaté a dva funty vosku.

Každý cech bol samostatný vo svojich spoločných veciach natoľko, že vinného tovariša mohol zavrieť do mestského karcera, a majstra, ktorý sa previnil proti predpisom, potrestať peňažitou pokutou. Keď majster zle zaobchádzal s učňom, čo sa dokázalo, učňa dali k druhému majstrovi a predošlý majster musel zaplatiť dva zlaté pokuty.

Cechy boli založené na náboženskom základe. Povinnosťou každého majstra bolo, aby v nedeľu a vo sviatok so všetkými zamestnancami išiel do kostola. V artikulách čítame o tejto povinnosti toto: »Ponevác podľa učenia Kristovho najprvejšie sluší sa hľadať kráľovstvo božie a spravodlivosť jeho, lebo tak všetky iné veci budú mám pridané, preto slovo božie jedenkaždý má mať vo veľkej povážnosti. Koho by sme v nedeľu alebo iný deň sviatočný nemohli nájsť v chráme božom, má dať pokutu jeden funt vosku bez výmluvy.«

No, nielen modlitba bola spoločná, ale i zábava. Boli bratia v práci, bratia vo veselosti. Majstri boli zodpovední za duševný život svojej rodiny, ku ktorej patrili aj tovariši a učni. V čase veľkonočnom všetci katolíci pristúpili k sviatostiam, kým evanjelici zasa podľa svojich predpisov starali sa o duševný život svojej čeliadky.

Prísne bolo zakázané pracovať v nedeľu, vo sviatok a predvečer týchto dní. Ako zaznel zvon farského kostola v sobotu alebo pred sviatkom o 6. hodine, majster položil kladivo alebo iný nástroj a od tej chvíle voľní boli všetci jeho zamestnanci.

Zachovali pôstne dni adventné, veľkého pôstu, kantry a vigílie. Hrešiť bolo čo najprísnejšie zakázané. Nestrpeli »špatných slov, nepobožných a všetkých zlých skutkov«.

Pondelok bol voľný deň, kedy sa nepracovalo. (Blaumontag.)

Keď tovariš viac zaháľal, než v pondelok, zavreli ho do mestského žalára.

Na pomínutelnosť ich upomínala kapitola, ktorá vraví: »Každý tovariš nech položí jeden krajciar do cechu každé Suché dni, a to preto, ak by Pán Boh dopustil na neho smrť, aby bol slušne pochovaný ako hociktorý majster.«

Na pohreb zosnulého majstra musel ísť každý člen toho cechu. Ináč ho zastihla pokuta funta vosku.

Cechy určily cenu tovaru spoločne s mestským magistrátom. Prísne trestaly falšovateľov výrobkov alebo podvodníkov. V mimoriadnych časoch však mestská rada mala právo snížiť ceny výrobkov a potrestať cech alebo jednotlivca za zdražovanie. Trest činil až 12 zlatých.

V ťažkých časoch zakázaly hudbu po hostincoch a krémách. A kto predsa prestúpil tento zákaz, toho priviazali k stĺpu hanby uprostred mesta.

Každý cech mal svoju pečať a cechovnú truhlu, »cechu anebo ládu«. Tiež mal svoju zástavu, pod ktorou sa zúčastnil na cirkevných procesiách.

O akosť výrobkov sa cechy veľmi starali. Povinnosťou majstrov bolo, aby dozerali po dielňach a kontrolovali robotu.

Konkurenciu medzi majstrami toho istého cechu nestrpely. Závist, nenávisť trestaly.

Vonkajší majstri len so súhlasom cechu mohli prísť do mesta, aby podujali nejakú prácu, alebo predávali svoje výrobky.

Jeden majster nemohol mať dva krámy na jarmoku. Kupcov si nesmeli odvolávať pod pokutou dvoch funtov vosku. Prekupovať, nadhadzovať a tak zdražovať surový materiál, bolo prísne zakázané.

Právomoc cechov sústredila sa vo valnom shromaždení, ktorého členmi boli všetci majstri toho cechu. Za funkcionárov zvolili si starších, skúsených majstrov, v ktorých mali najväčšiu dôveru. Títo mali širokú moc, ale boli aj zodpovední za morálny, hmotný život a rozkvet cechu.

Hlavou cechu bol cechmajster, ktorý svolával a riadil schôdzky, cechovný život a navonok zastupoval cech. Predsedal výboru, ktorý rozhodoval v sporných veciach, posudzoval priestupky jednotlivcov a vyruboval na nich pokutu. Prvá artikula hrnčiarskeho cechu v Trenčíne napomína svojich členov, aby pri voľbe svojho cechmajstra »boli v bázni božej, vo svornosti, jednotajnosti a zvolili si muža poctivého, dobrú radu dávajúceho, v remesle zbehlého, ktorý by vedel riadiť spolu-majstrov«.

Zvoleného majstra cech musel ctíť, vážiť a poslúchať.

Novozvolený cechmajster složil prísahu, že vo svojom úrade bude nestranný, obozretný, verný, úprimný, česť a práva cechu bude hájiť, nikomu nevyzradí úradné veci, vinných bude trestať bez rozdielu osôb a bude sa usilovať, aby dopomohol každému majstrovi svojho cechu k blahobytu.

Ostatní funkcionári tiež sa zaviazali prísahou, že budú poctiví a spravodliví vo svojom remesle.

Styk medzi členmi cechu a v spoločenskom živote bol vzorný, založený na úcte, ktorou mladší boli povinní starším. Svornosť musela byť nielen medzi členmi cechu, ale aj medzi ich príbuznými. Kto niečo prezradil, v čom sa majstri usniesli, musel platiť 10 groší pokuty. Mladší majster musel poslúchať staršieho. Nik nesmel »iného predstíhať, než komu cechmajster kázal, aby vtedy povedal svoju mienku«.

Podľa príkladu majstrov i pani majstrové mu-

sely prísne dbať, aby sa na cti neurážaly »žiadnym hanením, ani doma, ani kdekoľvek inde pod pokutou, ako to majstri nariadia«.

Vrúcny spoločenský život cechovní môže-
me ilustrovať hlavne zábavami, ktorých sa zúčast-
nilo celé mesto. Okrem niekoľkých starých maj-
strov, popíjajúcich v priateľskom rozhovore, vše-
tko bolo na nohách. Veru dlho sa spomínalo na
tieto ušľachtilé zábavy.

Keďže cechy boli zriadené na náboženskom
a mravnom živote, na statočnosti v práci, úprim-
nosti vo verejnom živote, úcte a poslušnosti k star-
ším, na zdvorilosti k ženám, prísnej kontrole svo-
jich slov a skutkov, rozkvitaly a remeselníci mali
sa dobre. Ich život bol pokojný, lebo nemuseli sa
obávať o zajtraší kúsok chleba.

V XVIII. storočí v Leopoldove vo ľarskom ko-
stole Sedmobolestnej horely každú nedeľu a kaž-
dý mariánsky sviatok dve veľké sviece. Celý deň
až do tmavej noci bol ožiarený tento bočný oltár.
Sedem pozlátených mečov, vrazených do srdca
Matky bolesti, skvelo sa v tejto žiare.

Obráz bol zázračný a mestečko r. 1723 sláv-
nosne sa zaviazalo na spomenuté osvetlenie.

Čo sa tam stalo?

Štefan Táboorský, popredný občan Leopoldova,
mal 8-ročného synka. Najlepší žiak celej školy.
Jezuiti, ktorí tam vyučovali, nestačili chválou.
Krstné meno mal Adam. Plavovlasý, milý chlap-
ček, radosť rodičov.

Keď rodičia 15. augusta toho roku išli do
Trnavy, Adamka nechali v opatere starej matky.
Predpoludním bola s ním v kostolíku na sv. omši
a kázni. Ale popoludní Adamko popustil z horlí-

vosti a v nestráženej chvíli utiekol k Váhu za svojím priateľom a spolužiakom Ferkom Minarovichom. Chytré sa sobliekli a skočili do občerstvujúcej vody. Adam sa hneď pohrúžil, ale viac sa neukázal. Zmizol pod vodou. Kým ho ľudia, ktorí sa neďaleko kúpali, vytiahli, už bol mŕtvý. Oči mal zavreté, ústa otvorené a srdce neprezradzovalo nijakej činnosti.

Čo mali robiť? Zaniesli ho domov.

Rodičia práve prichádzali. Keď ho matka zazrela, skríkla bolestne, ako by jej boli vrazili meč do srdca.

Prichodiaci páter jezuita usiloval sa vzkriesiť chlapčeka umelým dýchaním, ale márna bola všetka jeho námaha. Adamko bol mŕtvý.

Každý ľutoval nešťastných rodičov.

Kým zlomený otec išiel pre rakev, horekujúca matka pobrala sa do tichého kostolíka, kde sa vrhla na kolena pred Sedmobolestnou. Složila ruky a taktó vzdychala k Patrónke nešťastných matiek: Ty vieš, aká to bolesť stratíš jediného syna! I ja som stratila svojho. Padám pod farchou tohto nešťastia. Sedmobolestná Matka, vrúcne Ťa prosím, vráť mi ho! Zmiluj sa nado mnou, klesajúcou pod týmto ťažkým krížom!

Sklonila hlavu a len jej trhavý plač prerušoval posvätné ticho kostola.

Ale, hľa, nebeská Matka ožila a sladko znejú jej slová: Tvoj syn žije!

Posilnená matka vyskočila a ako smyslov zbavená utekala domov. Rozpadnuté vlasy plápolaly za ňou.

Ľudia sa jej vyhlí a so sústrasťou pozerali za ňou.

Keď príbehla k domu, muž práve prichodil s bielou rakovou.

— On žije! — skríkla proti nemu radostne a

vbehla dnu, kde uzrela svojho synka — živého a zdravého. Schytila ho do náručia, hladkala, bozkávala a utekala s ním v ústrety otcovi.

Len čo ich uzrel, od prekvapenia vypadla mu biela rakev a vrele objal ženu i so synom.

Keď starosta mestečka počul o zázračnom prípade, svolal predstavenstvo obce, aby sa osvedčili o tejto udalosti. Vyšetřili celú vec, vypočuli svedkov, ktorí videli chlapčeka mŕtveho.

Keďže toto vzkriesenie nemohli rozlúštiť ľudským umom, úradne uznali jeho nadprirodzenosť. Za túto milosť sľúbili dve sviece na farchu obecnej pokladnice, aby horely pred obrazom Sedmobolestnej každú nedeľu a každý mariánsky sviatok.

Pobožní občania Leopoldova plnili sľub svojich predkov dlhé časy. Do zrušenia rehole jezuitov, do r. 1773 zaiste. Či i teraz obetujú tie dve sviece Sedmobolestnej, Patrónke Slovenskej republiky, nevieme. Ak nie, bohumilý skutok by učinili, keby obnovili ten sľub, učinенý ich zbožnými predkami.

O SLOVÁKŮCH KURUCOCH

Každý národ, ktorý žil, alebo žije, má minulosť, má dejiny. Tak máme aj my Slováci. A nemusíme sa hanbiť za ne. Sú pretkané statočnosťou v boji o skyvu chleba, láskou k rodnej hrude, hrdosťou na svoj rod, bohabojnosťou k nebesám a udatnosťou v krvavých bojoch.

Málokto vie, že napríklad kurucké vojny, ktoré Maďari pokladajú za vrchol svojej slávy, vo veľkej miere boli kropené slovenskou krvou. Naši otcovia bojovali v nich statočne a bili sa ako levy. Máme na to prvotriedne dôkazy.

Gr. Mikuláš Bercsényi (Berčáni), najvernejší vojvodca Fr. Rákócziho II., 17. sept. 1708 píše svojmu pánovi o skvelom víťazstve kurucov. Keď sa vraj Esterházyho labanci (Rakúšanica) približovali a my pustili sme na nich ohnivú salvu, ani si toho nevšimli. Ale keď zaznel náš rozkaz: »Na šable!«, naši sa tak vrhli na nepriateľa, že všetkých pobili. Nech je velebené meno Pánovo!

Akého národa synovia boli tí kuruci, ktorých komandovali: Na šable?

Hrdo vyznávame: Slováci!

Mnohé a najslávnejšie víťazstvá sú viazané s menom brigádnika Očkayho, pochádzajúceho z Očkova pri Novom Meste n/V., ktorého vojsko pozostávalo takmer výlučne zo Slovákov. Ako neohrozených hrdinov treba spomenúť Kyseľa, Končeka, Vranu, Nozdrovického, Nováka, Novotu, Lipovického a iných. Dobytie spišského hradu výslovne sa pripisuje Slovákov, Matúšovi z Trenčína. (Dr. Eugen Haller, maďarský historik, v rozhlasovej prednáške 1. júla 1932.)

Aj iný prvotriedny dôkaz máme o udatnosti a neohrozenosti Slovákov-kurucov.

Spomenutý František Rákóczi po bitke pri Trenčíne (3. VIII. 1708), kde stratil do 3000 vojakov a nádej na konečné víťazstvo, 21. augusta t. r. písal list gr. Berčánimu. Vo svojom ťažkom duševnom položení jedinú útechu nachodil v slovenskom vojsku, čo zdôraznil touto vetou: Najväčšia moja nádej je slovenské impérium — slovenské velenie — slovenské vojsko. (AR. IV., str. 303.)

Je to najvyššie uznanie od panovníka Fr. Rákócziho Slovákom-kurucom.

Slovenský ľud vypráva nám mnoho zaujímavého o udatnosti kurucov z našej krvi, medzi ktorými vynikol najmä generál Ondrej, ktorý je vzorom vernosti k slovenskému rodu.

GENERÁL ONDREJ

Menoval sa Ondrej Kalaba a pochádzal z Biskupíc pri Trenčíne. Keď sa stal »generálom«, mal 22 rokov. Urastený, vysoký muž so širokými plecami. Jeho jasné oči prezradzovaly múdrosť, úprimnosť, ale i udatnosť.

Ako srdnatý kuruc, odbojca proti násilnostiam Habsburgov, zúčastnil sa na mnohých krvavých bojoch. Bolo to na začiatku XVIII. storočia, v Jánošíkových časoch.

Ale nie pre túto udatnosť dostal svoje slávne pomenovanie: generál, ako ho slovenský ľud na Považí spomína i teraz. Má to celkom inú históriu.

Po krvavej porážke kurucov pri Trenčíne 3. augusta 1708 mních Slováci padli do zajatia. Medzi nimi aj náš Ondrej.

Na piaty deň už pochodovali po Viedni. Maširovali širokou ulicou, keď zrazu strhol sa veľký krik.

— Hilfe! Hilfe! — znelo zďaleka zúfalým hlasom.

Čo sa stalo?

Práve tou ulicou išiel proti nim cisársky koč. Dva čierne kone boli zapriahnuté doň, kde sedela krásna, mladá žena pána cisára Jozefa I. Kone sa od čohosi splašily a pustily sa do šialeného cvalu. Kočiči ich nemohol zadržať, lebo ľavá oprata sa utrhla. Kone letely ako šarkany. Hintov po nerovnej ceste s ohromným hmotom sa valil za nimi a div sa neprevrhol. Poľakani Ľudia pod bránami hľadali útulok.

Keď si Ondrej uvedomil, čo sa deje a zistil, že ľavá oprata je utrhnutá, poskočil na tú stranu, kde v náležitej chvíľočke zachytil uvoľnenú opratu a silne trhol ňou s hromovým výkrikom: Stoj!

Kone o dva-tri kroky zastaly.

Kým kočiči sviazal opratu, otvorily sa dvere hintova a vystúpila mladá cisárovná, aby sa poďakovala svojmu záchrancovi. Pochytila mu pravicu oboma rukami, stále opakujúc: Danke! Danke! Potom ho posadila do koča vedľa seba, aby ho zaviezla na hrad a predstavila svojmu mužovi, pánu cisárovi.

Ich cesta bola triumfálna. Ľud sa zastavoval, obloky sa otváraly a so všetkých strán jasavo znelo: Hoch! Heil!

Keď hintov zastal pri širokých mramorových schodoch, pokrytých pokrovcami, pán cisár v sprievode štyroch generálov práve poberal sa nadol. Cisárovná zaraz mu predstavila Ondreja s radostnými slovami, že jej zachránil život. Potom porozprávala všetko, ako sa to stalo. Do slz dojatý cisár srdečne objal Ondreja a pobozkal ho, za ktorý čas páni generáli salutovali.

O chvíľu zaviedli Ondreja do susednej miestnosti, kde na rozkaz cisárov obliekli ho do generálskych šiat. Dobré mu pristaly.

Onedlho prišiel preňho najstarší generál, aby

ho odprevadil pred vznešený pár do prijímacej siene, kde si cisár sadol na zlatý trón a po jeho pravej strane cisárovná. Generáli stáli zprava. Potom prišli páni ministri, ktorí položili zlatú korunu na hlavu svojmu pánovi a na plecía drahocenný plášť. Tiež tak pani cisárovnej.

Keď Ondrej predstúpil pred trón, cisár ho takto pozdravil:

— Mój milý generál! Ako sa ti odmenif, že si zachránil život mojej milovanej manželky? Vymenujem ňa za generála na trenčiansky hrad.

Nesmierna radosť zahrala dušou Ondrejovou, že bude môcť byť na pomoci ubiedeným Trenčanom. Už nebudú hladní ani otrhaní!

Pán cisár pokračoval ďalej vo svojej reči: — Tvojou úlohou bude, aby si skrotil tých zatratených Slovákov-kurucov a prinútil ich k vernosti. Čím viac ich vykynožíš, tým milším mi budeš. A keby si vyplienil celé plemeno, rozdelil by som sa s tebou o cisársku korunu.

V Ondrejovi žeravým plameňom zovrela pobúrená slovenská krv. Aby vraj zapredal a ničil svoj rod! Ako by mohol zabíjať svojich bratov? Ako by mohol pripíjať s nepriateľom na tryzne slovenskej krvi? Či by mal pokojnú chvíľu na tom pyšnom hrade? Či by ho neprenasledovaly fúrie hriešneho svedomia? Či by slovenská zem nevyhodila jeho telo po smrti? Či by spravodlivý Boh nesotil jeho dušu do pekelného zatratenia?

Tieto myšlienky zatriasly ním od základu. Žily na rukách mu nabehly, hrdlo sa mu vysušilo, hlas mu schraptel, tvár mu pokryl hustý pot a dych sa mu skracoval.

Keď si trocha oddýchol, rukávom mentieky utrel si čelo a vo svojej nesmiernej duševnej napätosti povedal toto:

— Cisárske Veličenstvo! Za záchranu života

vašej šľachetnej manželky nežiadam si nijakej odmeny. Je to povinnosťou každého kresťana. Neprijíam také podmienky. Radšej ostanem otrhaným, ale statočným Slovákom, než by moja sláva mala byť rosená slzami vdov, sirôt a kropená krvou statočných spolubratov. Nestanem sa zradcom svojho ľudu za nijakú odmenu!

Nato hodil zlatu šabľu do kúta a parádne šaty strhal so seba, aby si obliekol svoje. Potom sa poklonil pred cisárskymi manželmi a medzi dvojradom zadivených generálov, ministrov a hlboko sa klaňajúcich lokajov sebavedome rýchlym krokom poberal sa schodmi nadol.

Vrátil sa domov, do Biskupíc.

Chýr o jeho mimoriadnom dobrodružstve roznesol sa rýchle po celom Považí. Jeho sláva bola veľká a od tých čias nik ho nomenoval ináč, než: generál Ondrej.

Nádherná socha Najsv. Trojice ozdobuje stred mesta v Trenčíne. Postavil ju župan gr. Mikuláš Illésházy r. 1712 a obdaril fundáciou, aby 12 chudobných žiakov jezuitského gymnázia spievalo tam na úctu Panny Márie »každú sobotu, pred mariánskymi a výročitými sviatkami na povzbudenie ľudu k väčšej pobožnosti« — ako to čítame v zakladajúcej listine.

Na Štedrý večer r. 1717 dvanásť žiakov tu spievalo loretánske litanie. Na mestskej veži odbilo štyri hodiny, keď na ich perách zaznela radostná pieseň: Narodil sa Kristus Pán, veselme sa...

Čistý hlas anjelského sboru roznášal sa na vlnách povievajúceho vetrika od dolnej brány k hornej, k hradu a odtiaľ pred trón nebeský.

Ľud sa zastavoval. Chlapci sňali klobúk, baranicu, čiapku, ženy a deti sopály ruky a spievaly so žiakmi. Ich hlas ľubozvučne sa miešal so sopránom malých spevákov, aby na snehobielych perutiach vianočnej nálady sa vkradol do sídc bohabojných Trenčanov.

Sbor neskončil prvú slohu, keď sa k nim pridal, väčší bojazlivo prikradol asi 12-ročný chlapec, aby aj on spieval s nimi.

Ale, chudáčik, ako to len vyzeral?

Šaty visely v kusoch s neho. Vyziablu tvár mal až modrú, dlhý vlnený šál, ktorý mu nahradil zimník, mal omotaný okolo krku. Z veľkých topánok, iste nevlastných bratov, vykukal kúsok handry. Lýtka mal ovinuté omotávkami a obviazané motúsom. Nad kolenkami sa mu červenely nohavičky. Čudná bola ich červeň, lebo kde-tu prechádzala do žltých, čiernych a špinavobielych škvín. Bohvie, z ktorej povaly pochádzaly. Kabátik mal stiahnutý povrazom. Cez dieru na vrchole čiapky ježil sa chumáč špinavých vlasov, ako by skúmaly, kedy príde jar.

Čo sa týka jeho nocľahu, zaiste nemával na ružiach ustlané. V zime uľahoval sa po teplých maštaliach. Keď sa dostal do teplej kuchyne, nebol by čaroval ani s hradným veľkomožným pánom.

Krivdili by sme nášmu Petříkovi, keby sme opísali len jeho vonkajšok.

Z bystrých očí žiarila mu dobrá, neskazená duša, prezrádzajúca vtipný rozum, kus nevybrúseného slovenského drahokamu. Črty okrúhlejšie tváre mal príjemné.

Keď sa ostýchavo prikradol k spevokolu, nasledujúcu slohu začal aj on spievať.

Petríkovi sopráni vyrážali zo spevu melodickou plnosťou, živou sviežosťou a čistou ľubozvučnosťou. Okoloídúci postáli zadivene a prekvapene. Ako by betlehemský anjel bol sostúpil, aby spieval aj v Trenčíne: Sláva Bohu na výsosti, pokoj ľuďom dobrej vôle...

A keď sbor druhou slohou skončil pobožnosť, Petrík spieval ďalej tretiu, štvrtú. Vedel ich viac.

Naučila ho ich nebohá matička, aj mnohé iné vianočné piesne.

Vietor utíchal a ľudia hovorili ticho, aby ho nevyrušovali. A jeho sólo znelo krásne, jasne, zo srdca, ako by prichodilo s betlehemských nív. Všetci poslucháči boli očarení pôvabným hlasom.

Medzi nimi bola aj Žofia Bezáková, vdova po bohatom sedlárovi, s 8-ročnou dcérkou, svojou pýchou a radosťou.

Keď Bezáková počula krásny spev a zbadala otrhaného mladého umelca, srdce sa jej ľútostivo pohlo a vzala Petrika so sebou domov. Kde by sa túlal cez túto svätú noc a v kuchyni je dosť miesta — prebehlo jej myslou.

Petrík prekvapene pozdvihol hlavu a oči sa mu naširoko roztvorily, ako by nerozumel volajúcim slovám. Keďže mu hlas neprišiel na pery, pobozkal jej ruku.

Ochotne išiel s ňou.

Ľudia, čo poznali obetavú srdečnosť Bezákovovej, dobroprajne pozerali za nimi.

Keď prišli domov, slúžka Zuzka zadivene sa pozrela na malého otrhaného hosťa, ba ako by bola čosi zahundrala.

Ale keď ho umyla a obliekla do čistých šiat, keď ho učesala, zmizol jej hnev, i tak väčšími strojený, než precítený. S jeho biednej tváričky prosiebne žiarily na ňu dve tmavé oči, prezradajúce zriedkavú múdrosť. Kto by sa mohol naňho hnevať, že je chudobný. Najmä dnes, keď celé kresťanstvo slávi sviatok lásky.

Pri večeri už sedeli spolu. A keď zaznel farský zvon, aby zvučným hlasom zval ľudí na modlitbu, pomodlili sa aj oni Anjelpána.

Keďže sa už nehnevala, začala si spievať vianočnú pieseň:

Narodil sa Spasiteľ, Spasiteľ,
V meste Betleheme...

Pieseň zaraz zachytil Petrik a spieval s ňou. A spieval z celej svojej detskej duše, posilnený teplou večerou a preniknutý nekonečnou vďačnosťou.

Len čo počula Klárka, to bolo krstné meno dcérky pani Bezákovovej, zaraz odložila bábiky a zadivene ostala sedieť, tak sa jej zalúbil krásny spev. Potom vyskočila a utekala za spevom. O chvíľočku prišla nazpät i s malým spevákom, ktorého fahala za sebou. Drahé hračky mu núkala, natískala, len aby spieval.

A Petrik spieval, prekrásne slovenské koledy.

Vyššie hodiny spieval a nič neopakoval. V očiach sa mu stonásobne odrážaly žiariace sviečky a líčka mu zafarbil jemný rumeň nadzemskej radosti.

Keď začal pokašľávať, domáca pani pritla ho k sebe so slovami: U nás ostaneš.

Petríkovi zasvietily oči nebeským nadšením. Takéhoto radostného vianočného večierka nemal ešte nikdy doteraz. Radoval sa mu iba pod osvietenými oknami, kde sa zastavoval.

I pani Bezáková zacítila predtým neskúsený duševný pokoj, ktorý sa rodí zo skutkov milosrdenstva.

Po sviatkoch pani Bezáková išla na mestský dom, aby oznámila magistrátu, že Petrika prijala k sebe a bude sa oňho starať. Zároveň sa vypytovovala na jeho rodičov. Vypátrali toto:

Jeho otec menoval sa Štefan Kremeň a pochádzal z Kremnice. Prišiel do Trenčína r. 1706 s vojskom generála Morelliho, ktorý ho ponemčil na

Kremnitzera. Keď sa však v Štefanovi Kremeňovi prebudila slovenská krv, prešiel k Slovákom-kurucom, aby bojoval proti hradným Rakúšanom. Tým si však zapečatil svoj osud a zapríčinil predčasnú smrť.

Prezradil ho jeho krásny hlas, keď kurucom v Biskupiciach pri Trenčíne spieval slovenské vojenské piesne. Rakúski špehúni spoznali ho po hlase, lebo predtým neraz i na hrade sa rozliehal jeho nádherný tenor. Nahnevany generál vydal rozkaz, aby ho zlapali za každú cenu. Aj tak učinili. Ortel generálov znel na smrť zastrelením.

Štefan Kremeň nezľakol sa rozsudku, len to si žiadal, aby pred svojou smrťou ešte raz si mohol zaspievať.

Generál vyhovel jeho skromnej žiadosti.

Keď už Štefan Kremeň stál pri stene a pred ním vojaci s nabitými flintami, kľakol si a zaspieval túto mariánsku pieseň:

Ó Mária, pozri na mňa,
Hľa, ja nemám žiadneho
K svojej ochrane okrem Teba
Po Bohu tak verného ...

Hlas sa mu trochu chvel, ale sotva badateľne, iba natoľko, ako keď lahodný vetrik poveje tichým jazerom a poseje ho drobnými vlnkami, voda však stojí nehybne. Tak skalopevne stál aj on.

Keď skončil spev, zarachotilo päť pušiek a o jedného slovenského strážmajstra bolo v Trenčíne menej, ale o jedného statočného bojovníka v nebesách viacej.

O jeho žene, a či matke Petrikovej, vypátrali iba toľko, že prišla za mužom do Trenčína i so synom, ktorý vtedy mal iba jeden rok. Umrela vo veľkej biede pred štyrmi rokmi.

Osemročný Petrik ostal bez rodičov a bez vše-

tkej pomoci. Od tých čias sa potuloval po meste a po susedných dedinách. Živil sa milodarmi dobrosrdečných ľudí. Pomenovali ho Kremnickým, poslovenčiac meno jeho nebohého otca Kremnitzera.

Boly to časy povojnové, žalostné, plné bólu a plaču. Nie div, že Petrik rástol úplne ponechaný na svoj osud, ako osamote stojaca vŕba pri potoku. Každý mal dosť svojich starostí. Až sa ho konečne ujala pani Bezáková.

Po Novom roku dala ho do ľudovej školy, po štyroch rokoch do gymnázia k jezuitom, ktorí si ho veľmi obľúbili, lebo ľahko sa učil a bol vzorom poslušnosti a pobožnosti. Zaraz ho prijali i do Mariánskej kongregácie, založenej r. 1657.

Učili ho aj spievať a hrať na husliach a organe. Rýchlym krokom pokračoval, takže o dva roky už organoval na študentských omšiach. A keď na ofertorium zaspieval sólo, veriacim aj dych zastal od duševného pôžitku.

Po skončení gymnázia Bezáková poslala ho do Viedne, aby sa zdokonalil v hudbe, najmä na organe a vo speve. Vtedy mal 22 rokov. Bol tam štyri roky, aby sa stal veľkým umelcom a krásnym mládencom.

Po skončení štúdií trenčianski jezuiti zaraz ho prijali za organistu v kostole, profesora hudby a spevu na gymnáziu.

Pani Bezáková privítala ho s nekonečnou radosťou.

A čo Klárka?

Vyrástla z nej na tento čas 22-ročná prekrásna panna. Podobala sa rozkvitajúcej lalii, čnosťami duševnej belosti bohato ozdobenej.

Keď zazrela Petrika, sladká omámenosť ju zachvátila, takže si musela sadnúť. Petrik ju prívětivo privítal. Klárka milo sa usmiala, aby vycítil z tohto úsmevu, že jemu rastie a jemu kvítne.

Pani Bezáková dobroprajne sa pozerala na toto prirodzené zachvenie dvoch mladých srdc.

Čo mohlo nasledovať?

Na Vianoce pod ligotavým stromčekom mali zasnúbenie, na ktoré povolali i rektora jezuitov. Pani Bezáková s veľkou radosťou im dala požehnanie i v mene svojho nebohého muža a Petríkových rodičov.

Petrík a Klárka stáli vedľa seba. Radosť bolo na nich pozrieť, na pohádkovú princeznú a na zdatného rytiera jej nevinného srdca.

Ako tak stáli ruka v ruke, ozval sa hlboký hlas zvona. Pomodlili sa Anjelpána a zaspievali pobožným duchom a blaženým srdcom, ako pred 14 rokmi:

Narodil sa Kristus Pán, radujme sa...

Na fašiangy mali svadbu.

Petrík Kremnický v záznamoch trenčianskych jezuitov opätovne prichodí ako »clarus regenschori — slávny dirigent hudby a spevu«.

Pravý slovenský talent sa nestratí v nijakých okolnostiach života, keď si čnostným životom za-slúži milosť božiu.

Starí slovenskí učitelia a kantori nemali jednotného platu.

Najlepšie boli platení učitelia na bánovskom ev. gymnáziu v XVII. storočí. Riaditeľ školy, podľa vtedajšieho titulu Dominus Rector, mal ročne v hotovosti 150 zl., na šaty 25 zl. a stravu u ev. farára, ktorý za to dostal od trenčianskeho hradu ročite 32 zl. a rozličné naturálne. Kolega rektorov mal ročite 60 zl., 20 trnavských meríc pšenice a stravu u farára. Kantor dostal 25 zl., 25 trnavských meríc pšenice a stravu ako jeho kolegovia. Kurivo a byt mali všetci in natura.

Aby sme mohli posúdiť, aká bola hodnota ich platu, musíme ustáliť kúpnu silu vtedajších peňazí.

Ustálime to z porovnania s hodnotou posledných rokov podľa ceny životných potrieb alebo práce fyzickej.

Murár pri oprave trenčianskeho kostola dostal v tých časoch denne 7 denárov. Posol za list do Čachtíc z Trenčína 15 den. 1300 šindľov bolo za

jednu zl. Za stravu správca trenčianskej školy mesto platilo starostovi denne 4 denáre. Holba starého vína stála 3 denáre.

Berúc do úvahy, že potravné články vtedy boli priemerne lacnejšie ako dnes, tie 4 denáre, za ktoré spomenutý správca dostal celodennú stravu u starostu, môžeme prepočítať v hodnote nie práve dnešnej, stále sa meniacej, ale v hodnote r. 1940, na 10 Ks. Teda sumu starých čias musíme násobiť 250-mi, aby sme dostali jej hodnotu r. 1940. Podľa tohto kľúča trenčianski murári mali denne v našich peniazoch Ks 17.50, kým holba starého vína stála Ks 7.50

Podľa tohto približného kľúča Dominus Rector bánovského ev. gymnázia mal ročne v hotovosti 32.500 Ks, na šaty 6250 Ks, stravu v hodnote 8000 Ks, byt, kurivo in natura v hodnote asi 3250 Ks, takže mal všetkého platu ročite do 50.000 Ks. Jeho kolegovia však pomerne oveľa menej.

Všade inde slovenskí učitelia a kantori boli chudobnejší.

Jediný učiteľ na ev. škole v Trenčíne v XVIII. storočí, hoci bol aj správcom, mal veľmi malý plat, a to od cirkvi ročite 12 zl. a 12 meríc pšenice, čo v druhej polovici toho storočia zvýšila na 40 meríc. Z mestského pivovaru dostal malý súdok prvotriedneho piva, neskôr väčší. Na Štedrý večer mal ostiatlo — sosyp.

Bol to starý zvyk, že na Svätvečer sbierali mu dary, najmä zbožie dom od domu, a či »brána od brány«.

Tu môžeme spomenúť učiteľov ev. gymnázia v Trenčíne, kde rektor mal 32 zl. a 12 meríc pšenice, kým ostatní traja profesori po 24 zl. a 10 meríc pšenice. Kurivo a byt in natura.

Vyššie spomenutý sosyp magistrát mesta

v XVIII. storočí zmenil na cantatio-spev, ktorý bol dvojaký: verejný a súkromný.

Príjmov z verejného spevu účastní boli aj spomenutí štyria profesori a jeden učiteľ na ev. škole.

Mali dobre nacvičený sbor zo svojich žiakov, ktorý na Vianoce chodil po ev. rodinách a vyspevoval vianočné spevy. Všade ich radostne vítali, pohostili a obdarili, čo bolo spoločné. Do roka viac ráz spievali. Tak okrem Štedrého večera na sv. Štefana mučeníka, na veľkonočné sviatky, sv. Martina biskupa, sv. Blažeja a Juraja.

Vo veľkom pôste usporiadali pre nich sbieranie vajec, o ktoré sa delili jednako. Od cudzích žiakov, najmä Nemcov a Maďarov, ktorých učili slovenčinu, dostali na jeden rok po 50 denároch a niečo dreva.

Kantor nedostal ani z vajec, ani z dreva, lebo jeho boli pohreby. Za malý dostal 12 denárov a za veľký 50 denárov.

U katolíkov bol tiež zavedený verejný spev s tým rozdielom, že kantor farského kostola mal stálych, mestom platených troch spevákov, kým on bol štvrtý. Všetci boli platení mestom, ročite po 20 zl. a 10 meríc pšenice. Kantor dostával od žiakov, ktorých učil spievať, po zlatke na celý rok.

O súkromnom speve.

Bol vo zvyku tak u katolíkov ako evanjelikov a bol dušou hostín, svadieb a rozličných domácich slávností, pri ktorých podľa nariadenia magistrátu len kostolní speváci mohli spievať. Katolíci u katolíkov, evanjelici u evanjelikov.

Pri akých príležitostiach spievali?

»Na narodeniny, krstiny, na svadbách, meninách pánov senátorov a hociktorých občanov pod titulom blahoželania« — čítame v kanonickej vizitácii trenčianskej fary z roku 1766.

Čo spievali?

Najprv nábožné piesne, neskôr, keď nálada stúpila, slovenské ľudové a rozjarené hostia spievali s nimi.

Ich úlohou bolo, aby sa postarali o dobrú náladu, aby dodali zábavám veselosti. Čím je soľ do jedla, tým boli oni pri spomenutých slávnostiach.

Ku katolíkom prichodili aj hudobníci. Farský kostol v Trenčíne mal štyroch, jezuitský šesť. Tých štyroch platilo mesto a dostali ročite 80 zl. v hotovosti, 16 meríc pšenice a štyri merice jačmeňa, čo bolo pre všetkých. Od zvonenia na pohreb mali 40 denárov, od zádušnej sv. omše 25 denárov a od fundacionálnych omší na celý rok 2 zl. Za zvonenie pred jarmokmi dostali z mestskej pokladnice 16 denárov. Z Wolnicze (bitútku) každú stredu a sobotu po jednom funte mäsa od každého zabitého kusa. Pri spomenutých domácich zábavách dostali na 24 hodín 2 zl.

Trenčiansky kat. kantor mal sa oveľa lepšie ako evanjelický. Tak r. 1699 mal platu 80 zl., 15 meríc zbožia a jednu urnu (26 l súdok) druhotriedneho piva.

Bolo to zvláštne vyznačenie Juraja Michalíka (1699), ktorý bol chýrečným spevákom a organizátorom, a preto dostával z prvotriedneho piva.

Okrem spomenutých príjmov mal kolektu. Ním poverený človek išiel na Štedrý večer po katolíckych rodinách, aby mu zbieral dary. Neskôršie zmenili tento zvyk na spev, o ktorom už bola reč.

V druhej polovici XVIII. storočia podľa zápisnice kanonickej vizitácie z r. 1766, kantor mal tieto príjmy: od mesta 80 zl., 16 meríc pšenice a štyri merice jačmeňa, z čoho však musel šatíf dvoch spevákov. Od pohrebov mal po 25 denároch. Od vypísania ohlášky, čo bola jeho práca, 12 denárov. Od fundacionálnych omší ročite 2 zl. 25 de-

nárov. Od zádušnej omše 25 denárov. Slušný príjem mal za verejný spev na Štedrý večer, Veľkú noc, Svätého Ducha a sv. Martina biskupa. Spevákov, čo mu pomáhali, zakaždým musel pohostiť.

Hoci koleda na Tri krále patrila farárovi a kaplánovi, zámožnejšie rodiny nezabudli ani na kantora. Slušný príjem mal i zo súkromnej hudby, keď pri rozličných domácich slávnostiach vyhrával so svojimi hudobníkmi, čo bolo ich privilegiom. Od mesta dostával ročite 2 urny prvotriedneho piva.

Keďže mesto kantorovi r. 1766 zastavilo túto komenciu, žalostne sa žaloval vizitáciu konajúce-
mu biskupovi, ktorý »pohnutý jeho veľkým žiaľom«, išiel na magistrát a vymohol mu, čo mu patrilo.

Boly to časy patriarchálne. I keď málo mali, bratsky sa o to podelili, ale pritom veselo si zasievali.

Magdaléna Križová okrem Pána Boha nemala nikoho. Muž jej zomrel pred niekoľkými rokmi a na svojho syna Andreja nemohla sa spoľahnúť. Dobre ho vychovávala, ale ako by semienka jej materinského slova boli padaly na ušliapaný chodník, neujaly sa v jeho srdci. Koľko slz vyronila, koľko vzdychov vydralo sa jej z hrude, len anjel Pána by to vedel povedať. Jeden, čo zbiera do kryštalovej nádoby tieto drahé perly zarmútených matiek, druhý, čo zapisuje ich žiaľ.

Andrej, 28-ročný mládenec, nebol vždy taký bezohľadný a surový k svojej materi, ako v posledných dvoch týždňoch, čo sa dal zverbovať k pálfyovským husárom v Trnave. Tam bývali i jeho prarodičia.

Urobil ten krok z hnevu, ktorý jeho prudkosť zdvojnásobila.

Povádil sa so svojim murárskym majstrom, ktorý mu vytýkal akúsi chybu pri práci. Andrejova

ohnivá krv to nemohla zniesť. Zanechal prácu a išiel do krčmy.

Keď sa začalo zvečerovať, matka ho netrpezlivo čakala. Večera vychladla. Predtucha veľkého zla ju opanovala. Potom zažala kahanček pred sochou Panny Márie a vrúcne sa modlila za svojho syna. Neskôr prikradla sa k bráne, aby načúvala, či ešte neprichodí. Nadarmo.

Keď hlásnik vyspieval desiatu hodinu, ťažkým krokom vrátila sa do izby. Sadla za stôl, ťažkú hlavu oprela o mozoľnaté ruky, ktoré pomaly popúšťaly a hlava jej onedlho klesla na ne, rozprestreté na stole. Zaspala.

V hlave Andrejovej pri fľaši rodily sa rozličné plány. Keď vstal, namieril rovno do kasárne pálfyovských husárov, kde ho zaraz prijali za vojaka, lebo bol urastlý, silný mládenec. Radosť bolo naňho pozrieť.

Vrazili mu husársku čiapku na hlavu a odvod bol skončený.

Keď slnko ožiarilo stovežatú Trnavu, nakuklo i do domu Magdalény Križovej. Zazrelo ju v kuchyni, kde pripravovala raňajky svojmu synovi. Iste bude hladný... Potom odchýlila dvere od ulice a rozhliadla sa, či nejde. Nikde nič.

Rozpomienky na minulé útrapy a starosti, pretrpené pre jeho doterajší život, padaly do hlbkej priepasti odpustenia, keď si pomyslela, že vari nejaké nešťastie ho zastihlo.

Keby tá kľučka nebola bývala z dreva, ale z kovu, iste na ligotavú by ju bola ošúchala. Ruky sa jej triasly, kolená podlamovali a pred očima sa jej zatmievalo.

Noc ako tyran čakala na Magdalénu Križovú, lebo už aj nádej strácala, či ho ešte uzrie živého.

K siedmej večernej hodine zohriala obed, aby mu ho predložila ako večeru, keby prišiel.

Obed, večera vyschýnaly, ale nie slzy matkiných očí.

Magdaléna Krížová zažala svetielko pred sochou Patrónky všetkých zarmútených. Kahanček však akosi nedobre horel. Plamienok kedy-tedy poskočil červeno-belasou obrubou. Potom sa učupil a bolo počuť škvarenie, ako keď kvapôčka vody padne na horiacu sviecu, takže žeravý knôt bolo lepšie vidieť, než jeho žiaru. Tu Magdaléna Krížová pozdvihla oči, prečo toto zlé svetlo, a div divúci, jasne zazrela, ako padajú slzy Panny Márie na ten plamienok. Padaly naň, ale ho neudusily. Stekaly po jej sv. tvári na kahanček. Zreteľne videla mokré čiary, kade stekaly, aby o chvíľočku svetielko zaškvarilo.

Magdaléna Krížová pri tomto neomylnom znaku sústrasti nebeskej Matky padla na kolena a vrúcne sa modlila: Zdravas Mária...

Obidve matky plakaly. V tejto chvíli nebolo rozdielu medzi nimi, lebo ani žalosť nerobila rozdiel medzi Matkou Kristovou a matkou Andrejovou. Srdce matkino jednako krváca nad stratou syna, či je najlepší, aký bol Kristus, či je nevďačný, aký bol Andrej.

Posilnená vo svojej nádeji, vstala.

Keď kapitán Zermegh vrazil Andrejovi vojenskú čiapku na hlavu, tento viac už nešiel domov.

Na Boha, na matku zabúdal a namiesto modlitby učil sa hrešiť.

Ustarostená matka až na tretí deň sa dozvedela od susedov, čo sa stalo s jej synom. Uľahčilo sa jej na ťažkej duši, že sa nezmárnil, ale žije.

Zaraz išla do mesta, kde kúpila kúsok mäsa a

prichystala dobrý obed. Nie na ohni ho varila, ale na plameni svojho materinského srdca. Potom všetko pozorne uložila do koša, ktorý prikryla bielou šatkou, a na poludnie išla do kasárne, aby jej syn nehladoval.

Ale stráž ju nepustila dnu. Odkázala poňho, ale sa neukázal.

Keď slnko začalo sa blížif k západu, Magdaléna Krížová pomaly sa obrátila, koncom ručníka, čo mala na hlave, utrela si oči a tackala sa domov.

Ešte nikdy necítila ten kôš takým ťažkým. Div, že jej nevytrhol ruku. Ťažší bol však jej žiaľ, div, že jej nevytrhol srdce.

Keďže doma nenašla pokoja, poberala sa do kostola PP. františkánov. Keď prešla popri krčme, ako by bola počula hlas svojho syna.

— Áno, áno, to je jeho hlas — a musela položiť ľavú ruku na srdce, aby utišila jeho rýchly tlkot. Bilo ako zvon.

— Ako by som ho mohla aspoň vidieť... objať ho! — letely jej mysľou myšlienky ako samopašné deti po dlhej zime prvého krásneho jarného dňa.

Keď nadobudla trocha smelosti, stisla kľučku, dvere vrzgly a vkročila s pochválen na ústach.

Hostia umkli. Zrak Magdalény Krížovej utkvel na troch husároch, medzi ktorými bol aj Andrej. Andrej, jej syn!

— Syn môj! — skríkla radostne, ale i bôľne a vystrela ruky k nemu. Radostne, že ho našla, bôľne, že ho našla v krčme.

— Syn môj, prečo mi robíš takú hanbu? V kostole by som ťa chcela vidieť a nie v krčme! Prečo si ma opustil? Prečo ma ubíjaš na smrť?

Oči Andrejove zažiarily zlovestným ohňom, vyhasla v nich teplota. Bol podnapitý, rozčítaný.

Hnev sa v ňom vzráňal na vysoký stupeň, že mu matka, vlastná matka robí takúto hanbu. Zahorel ukrutným hnevom proti nej, že ho vyrušuje a zahabuje pred jeho kolegami. Zle bude, keď neustúpi.

A Magdaléna Krížová neustúpila, lebo mala na to plné právo. Prišla pre svojho syna, pre toho krásneho husára, ktorého starostlivo vychovala, deň a noc, za týždeň často i sedem ráz zaňho obetovala.

Andreja zachvátila besná rozzúrenosť, vyskočil a zahnal sa po matke. Padol ťažký úder a padla i matka na špinavú dlážku. Od úderu zamdlela.

Na túto beštiálnu surovosť všetci prítomní povyskakovali, ako by ich bola zasiahla diabolská a tvrdá päšť.

Dvaja z nich zaraz sa rozbehli do kasárne, aby oznámili mrzký prípad. Kapitán Zermegh hneď vydal rozkaz trom ozbrojeným husárom, aby išli za Andrejom Krížom, spúťali ho a priviedli do kasárne.

Tak sa i stalo.

Keď Magdalénu Krížovú priviedli k povedomiu, jej prvá otázka bola: Kde je môj syn?

Niektorí ju odprevadili domov a zavolali susedku, aby ju opatrovala.

Kapitán Zermegh na mestskom dome žiadal starostu, aby posúdil i s magistrátom hanobný skutok Andreja Kríža. Preto žiadal o to magistrát, lebo Andrej bol Trnavčan, a magistrát mal právo súdiť nad ním, lebo mesto malo ius gladii — právo nad životom a smrťou.

Starosta na druhý deň predpoludním svolal magistrát. Predniesol žalobu, čo svedkovia prisahou potvrdili.

— Bol som opitý — vyhovárať sa Andrej.

Magistrát podľa vtedajšieho právneho zvyku s rokovaním bol rýchle hotový. Rozsudok znel: Mestský kat Andrejovi Krížovi za jeho veľký hriech, že pozdvihol prekliatu ruku na svoju matku, na jeho večnú hanbu odreže verejne obe uši a nos. Rozsudok sa vykoná pred celou posádkou na druhý deň o 10. hodine.

Rozsudok rýchle sa rozniesol po celej Trnave a všade chválili spravodlivú prísnosť magistrátu.

Magdaléna Krížová celú noc nespala od bolesti. Ktorá ju viac trápila: telesná alebo duševná? ...

Susedka ju starostlivo opatrovala.

Svitol nasledujúci deň. Nebolo ďaleko od 10. hodiny, keď sa Magdaléna Krížová náhodou dozvedela, čo čaká na jej syna. Keďže susedka práve odišla, Magdaléna zaraz vstala, napochytre sa obliekla a pustila sa do šíleného behu. Vnútorná sila a vášnivá túžba ju hnala, aby zachránila svojho syna od pohanenia.

Ľudia s ustrnutím hľadeli za ňou. Niektorí si mysleli, že stratila rozum.

A ona utekala nerovnou, hrboľatou cestou, keď počula bít hodiny. Bilo desať.

Utekala ďalej ku kasárni. Čiastku vlasov mala prilepenú na tvári, na krku, kým druhá čiastka voľne lietala za ňou. Už sotva vládala ďalej.

Za tento čas dvaja vojaci priviedli sviazaného Andreja na vysoké pódium uprostred dvora. Mestský kat v červenom rúchu, s dlhým mečom ho už čakal. Vystúpili na vyvýšené miesto aj senátori so starostom. Viedol ich kapitán Zermegh.

Keďže väčšina vojakov boli Slováci, kapitán prehovoril k nim po slovensky. Ďaleko bolo počuť

jeho silný hlas. Povedal: Husári! Každý človek, a vojak tým väčší, po Bohu najviac má milovať svoju matku. Kto na svoju matku predsa zdvihne satanskú ruku, podlejší je ako ten ľavý lotor. Hľa, aj tu je jeden taký! — a ukázal na Andreja. — Či by nezaslúžil, aby mu čierne havrany vyzobaly oči a besní psi trhali jeho telo?

Potom kapitán obrátil sa k Andrejovi s týmito slovami:

— Zlosyn! Zaslúžil by si smrť za svoj hriešny skutok, ale nevrhneme tvoju skazenú dušu na Gehennu, aby si mal času oplakať svoj hriech a činiť pokánie za hanbu, ktorou si poškvrnil i to rúcho, čo nosíš! — Potom vyzliekli mu vojenský mundúr a starosta práve chcel dať rozkaz katovi, aby vykonal svoju povinnosť, keď sa strhol huk a nepokoj medzi ľuďom blízko brány.

— Pusťte ma! — zaznel chrapľavý ženský hlas.

Približovala sa pomalým krokom staršia žena. Už sa sotva vliekla. Nohy sa pod ňou podlamovali, hlava jej nevládne visela, vysušené pery mala otvorené, meravo a tupo hľadela pred seba.

Bola to Magdaléna Križová.

Keď sa dotiahla k tribunálu, kíčovite sa zachytila, aby nepadla. Ťažký a krátky dych sa dral z jej presílených pľúc, že pri každom výdychu v hrudi jej čosi zapískalo. Ústa otvárala, ale hlasu nevydala. Na rukách jej nabehly žily ako povrazy.

Senátori ju spoznali, ale nik nemal smelosti, aby sa jej opýtal, po čo prišla.

Keď Magdaléna Križová vystúpila na pódium, padla na kolena pred starostom. Objala mu nohy, bozkala ruky a šepkala, zajakavo kričala, ako jej dych dovoľoval: — Milostivý pane! Odpusťte mu to! Nechcel to urobiť! On je môj syn! Nedokaličte mi ho! Už bude dobrý! — a hladkala mu vyleštené

sáry čižiem, že ostaly na nich tmavé pruhy. Plazila sa pred ním ako opovrhnutý červ.

Keďže starosta mlčal, Magdaléna Križová pokračovala vo svojej križovej ceste a kolenačky sa vliekla k najbližšiemu pánovi a potom k tretiemu.

Kade sa plazila, červené škvrny značily jej kalváriu. Z neohobľovaných dosák vyčnievajúce ostré triesky zadrapovali sa jej do kolien a pri každom pohybe hlbšie a hlbšie sa vrývaly. Nezbadala to, nebolelo ju to.

Andrej sklonil hlavu.

Všetko meravo stálo, všetko mlčalo. Nebolo počuť ničoho, len o milosť prosiacu matku.

Kto zvíťazí v tomto nerovnom boji? Slabé slovo slabej matky alebo tvrdé srdce tvrdého magistrátu?

Zvíťazilo slabé slovo slabej matky nad tvrdým srdcom tvrdého magistrátu, keď starosta prerušil trápne ticho týmito slovami: — Vstaň, matka, vzor matiek! Tvoj syn je voľný!

— Je voľný?... Môj syn?... Vďaka!... Božel... Nech vás žehná!... — a iné súvislé i menej súvislé slová sa jej draly z vysušeného hrdla.

Potom vstala, vrele objala syna a bozkala na tvár, na čelo, že neostalo na ňom nedotknuté miesto.

Objal ju aj Andrej a dve veľké slzy padly mu na jej biele vlasy.

Po nebohej Františke Borčickej v Bolešove pri Trenčíne ostalo rozličné imanie, ktoré 1. júla roku 1820 bolo predané na licitácii.

Všetky nehnuteľnosti popísal Jozef Bielik, jej príbuzný a ostrihomský kanonik, a pomocou odborníkov ustálili približnú cenu jednotlivých predmetov. Iba zemaní a zemianky sa mohli zúčastniť na licitácii, lebo tu nešlo natoľko o obchod, ako väčšmi o slušné rozdelenie pozostalosti medzi záujemcami. Čistý výťažok mal ísť na dobročinnosť.

Na ustálený deň široký dvor starej kúrie v Bolešove naplnil sa poprednými zemanmi, väčšmi ich ženami.

Licitáciu viedol sám opát-kanonik Jozef Bielik.

Keďže máme o licitácii slovenskú zápisnicu, v ktorej sú zaznačené výkričné i vylicitované ceny, presne môžeme ustáliť, čo sa ľúbilo našim zemiankam, o čo sa zaujímaly pred 122 rokmi, za čím túžily, čo potrebovaly. Zároveň nahliadneme do ich bytov, ako boli zariadené.

Zlaté prstene minuly sa len o 30 krajciarov drahšie, ako bola výkričná cena. O sbierku starých peňazí nik sa nezaujímal. Väčšmi sa im ľúbila krásna mramorová skrinka s priečkami. Výkričná cena bola jedna zlatka a vylicitovala sa za 4 zl. 30 krajciarov. Štyri vykladané stolíky s mnohými intarzovanými priečkami predaly sa za 28 zl. Raz tak draho, ako určili ich cenu. Tak sa odpredala i nová kanapa s 8 stoličkami, farbistou látkou obťahnutými. Dali za ne 38 zl.

Veľký strieborný kalamár vprostriedku so striebornou soškou sv. Jána apoštola a evanjelistu, vylicitovali za 33 zl. Výkričná cena bola 20 zl.

Krásnu malú skrinku so šijacími vecami chcely všetky mať. Táto chtivosť pekne charakterizuje pracovitosť a oddanosť k domácejmu životu našich zemianok. Výkričná cena bola 30 krajciarov a minula sa za 11-násobnú sumu, za 3 zl. 30 krajciarov. Strieborný náprstok s kostenou škatuľou predal sa za trojnásobnú výkričnú cenu, za 1 zl. 30 krajciarov.

Zosnulá mala dva kolovraty. Minuly sa po zlatke. Za raz toľko, ako výkričná cena. Tiež dôležitý dokument domácnosti starých slovenských zemianok.

Draho sa predaly veľké vybielené konopné obrusy na stôl do jedálne. Každý bol pre 12 osôb. Bolo ich sedem a minuly sa za 80 zl. Výkričná cena bola 50 zl. Každá žena dobre vedela, aká to práca, kým napradie čo len na jeden.

Za 37 konopných servitok utŕžilo sa 29 zl. Natoľko ich vylicitovali s 18 zl. Mnoho peňazí sa dostalo za konopné bielené plachty na posteľ, za periny a podhlavnice. Je to starý slovenský zvyk, ktorý po dedinách verne zachovávajú i teraz, že posteľ steliú navysoko, až k povale.

Máme o tomto zvyku i starší záznam. Tak z ro-

ku 1662, kde sa dočítame o posteli s podnebním, na ktorej bolo ustlaných šesť perín a desať podhlavníc. Na posteli nebohej Borčickej bolo 15 perín a 12 podhlavníc. Postel bola z tvrdého dreva. Všetko sa predalo pod jednou položkou za 65 zl. Matrac z jedného kusa za 13 zl. zvlášť.

Rýchle sa rozobralo jedálne zariadenie: strieborné lyžice, nože, porcelánové taniere, cínové misky, kávové nádoby a rozličné súpravy.

O vrchné šaty nebohej javil sa menší záujem. Iba hodvábne plášte a živôtky mali rýchly odbyt. V živôtkoch bol veľký výber. Boly karmazínové so zlatými strapcami, biele so strieborným okrajom, červené so striebornými gombičkami.

Drahocenné perlové party tiež rýchle dostaly nové majiteľky, podobne pozlátené, strieborné a drahokamom ozdobené pásy.

Za 10 bielych a 12 čiernych čepcov sotva sa dostala výkričná cena. Podobne málo za obrazy a záclony. Za rozličné farebné stuhy, ktorých výkričná cena bola 1 zl., utížili 3 zl. 30 krajciarov.

Drahé a veľmi cenné mohli byť staré stojace hodiny pod sklom, lebo s 20 zl. vylicitovali ich na 50 zl.

Nakoniec musíme poukázať na pobožného ducha slovenských zemianok.

Keď prišiel rad na kľáčadlo, ktorého výkričná cena bola 4 zl., nastalo nadhadzovanie, takže sa vylicitovali na 13 zl.

Modlitebné knižky, ktorých bolo 13, predaly sa po jednom kúsku za trojnásobnú výkričnú cenu. Strieborný kríž nad kľáčadlom za 10 zl. 3 krajciare.

Za pozlátenú striebornú sväteničku, nad ktorou anjel rozprestieral strieborné krídla, žiadali 3 zl. Vylicitovali ju na 18 zl. Všetky ju chcely mať, aby ozdobily ňou svoju spáľňu.

V katolíckych rodinách bol chválitebný zvyk,

že všetci členovia rodiny pred nočným odpočinkom prežehnali sa svätenou vodou. Podobne ráno, než by boli vyšli z izby.

Krížik so zlatou retiazkou vylicitovali s 1 zl. na 3 zl. 12 krajciarov.

Ešte mnoho iných predmetov sa predalo z bohatého zariadenia. Uviedli sme len niektoré, ktoré nám výslovne hovoria o patriarchálnych rodiných vlastnostiach a konzervatívnych zvykoch starých slovenských rodín.

Naša pochvala patrí najmä slovenským ženám, ktoré žily v bázni božej, tichosti a usilovnej práci. Žily svojej rodine, kde sa najlepšie cítily, lebo v ich kozuboch bolo teplo.

Gustáv Žarnovický bol z božej milosti rector učiteľ. Najmladších oboznámil s abecedou, na shromaždeniach spieval a zomrelých veriaciach odpre-vádzal do matky zeme. Okrem toho, čo sa vy-skytlo okolo domu opraviť, sám to urobil. Jedným slovom: všetkému sa rozumel.

Musíme uznať, pekne spieval. Na pohreboch znel jeho hlboký hlas ako pedál organa. Vari i to-mu mŕtvemu bol sladší odpočinok, keď ho odpre-vadil obľúbený rector Žarnovický.

Baľko Žarnovický najprv v Trenčíne uplatňo-val svoj talent, ale keď Trenčín dostal diplomo-vanú silu, presídlil sa do Kostolnej, čo bolo vše-obecná žiadosť tamojších evanjelikov. Len nie-koľko rodín bolo tam evanjelických, a tak nie div, že ich radosť bola veľká, keď si získali chýrneho majstra spevu.

Písal sa r. 1848. Šimonich, rakúsky generál, 28. októbra približoval sa od Trenčína ku Kostolnej.

Od špehúnov sa dozvedel, že ho tam očakáva značná nepriateľská sila. Keď ho slovenskí gardi-sti privítali salvou, aj on začal strieľať a rozkázal, aby podpálili Kostolnú.

Slama zblkla a uprostred veľkého dymu ohní-vé jazyky šibaly nahor, strechy praskaly a čierne, hustý dym sa valil nad dedinou ako smútočný zá-voj. Keďže povaly boli naplnené slamou a senom, oheň rýchle sa rozširoval po suchých strechách. Vietor prudko rozdúchaval zúrivy element, že o pol hodiny nedalo sa ani priblížiť k dedine, nie hasiť. Ale na to nik ani nemyslel, lebo pred dedi-nou stál nepriateľ.

Ženy, deti a starci ešte zavčasu sa skryli v su-sedných horách i s cennejšími vecami. Chlapi, ozbrojení flintami, kosami a sekerami, čakali ra-kúsku armádu, aby jej krvou hasili oheň.

Medzi nimi vidíme aj baľka Žarnovického ako dajakého kapitána. Stavia chlapov do radu, pre-skúmajú ich staré flinty, pochádzajúce ešte z ku-ruckých bojov, pozrie na vyrovnané kosy, či sú dobre pripravené na kosiskách.

Takto uplatňuje v prospech Kostolnej svoje vodcovské nadanie, keď naraz zbledne a uteká do hory, kde uschoval ženu, dieťky a rozličné veci. Domobranci zadivene hľadajú za ním, čo sa to s ním robí. Ale on letí cez kričky, jarky, hľby ka-meňov bez odдыхu.

— Kde je môj Tranoscius? — obráti sa na svo-ju ženu s dychtivou otázkou a prekutá všetky šaty a náradie, čo tam ukryl, ale Tranoscia niet.

Čo to bol ten hľadaný Tranoscius?

Jeho hrdosť, česť a sláva. Spevník, ktorý »Roku 1635 v jedno zbral a vytlačiti dái hlahoslawené Paměti Muž, Jiřik Tranovský, aby se dokázal býti horlivým v rozmáhaní Sláwi Boží milovníkem k svému y giných bližnich svých, zvlášť Cyrkwi

slowenských Ewanjelických.» Táto kniha obsahovala vyše tisíc rozličných cirkevných piesní. Bol to exemplár z prvého vydania, ktorý zdedil po starom otcovi. Kniha bola viazaná do čiernej kože, ozdobená strieborným okutím a striebornou zápin-kou. Na jej prvom pergamene boli zaznačené ro-dinné radosti, na druhom, kedy kto sa odobral z tohto údolia žalosti a smútku. Tieto dve strany tvorily históriu rodinného kozuba, ostatné slúžily k chvále božej.

Bafko Žarnovický bol veľmi hrdý na tento po-klad a šetril ho ako oko v hlave. Do každého cir-kevného shromaždenia si ho vzal. Znel i jeho spev zvučne a našiel ozvenu v srdciach veriacich, keď začal: »Pastýř jest můj Bůh jediný, krom neho ji-ného není«, alebo: »Kdo jen na Boha se spolehá, a w nem skláda swau nádeji, nebude oklamán...«

Ký div, že bafka Žarnovického mali radi tak malí ako veľkí. A hľa, nenachodí základ svojej úcty a dobrého mena. Zrazu sa spamätal a v očiach sa mu zazrkadlilo veľké zúfalstvo, keď trhajúc si vlasy skríkol: Doma som ho nechall!

A už letí do dediny, ohrozenej nepriateľom a ohňom. Chudera jeho žena poberá sa za ním, ale nemôže ho dohoniť. On uteká beztoho, žeby sa na-zad ohliadol, prečo volá za ním tak zúfale jeho žena. Nedbá na konáre, ktoré ho šlahajú do tváre, na kamene, na ktorých sa potkne, aj padne. Vy-skočí a uteká ďalej. Kde-tu zmizne v hlbokkej prie-kope, v jarku, ale v nasledujúcej chvíli vetrík zasa bystro povieva dlhými krídlami jeho rozopnutého kabáta. Nik nemá smelosti, aby ho nasledoval do dediny, horiacej veľkým plameňom a ostrým praskotom. Niektorí ľudia sa prežehnajú, vidiac jeho pošetilost. Onedlho zmizne v dyme.

V dedine sa usiluje k svojmu domu. Už neuteká, kráča pomalšie, ba sotva sa vlečie. Je na smrť

ustatý a fažko zachycuje dych. Vietor sype naňho so striech žeravé uhlie a iskry. Hrozí mu nebezpe-čenstvo, že sa mu šaty chytia. Ale on bez uvažo-vania tacká sa dopredu. A keď zosilnený vietor na chvíľu rozoženie dym, pred sebou vidí svoj horiaci dom. Bez váhania vrazí dnu, zadrží dych, aby sa nezadusil a vkročí do izby. Ohmatáva, hľadá dra-hú knihu. Mala by byť na okennej doske. Nájde ju tam. S radostným výkrikom pritisne ju k srdcu, zabúdajúc na nebezpečenstvo, ktoré ho obkľučuje.

Toto meškanie stalo sa príčinou jeho smrti. V tej chvíľočke zrútilo sa krovie, ktoré preborilo povalu, a celá táto žeravá, horiaca farcha zasy-pala a pochovala prvú obeť kostolníanskeho bo-ja, horlivého, oduševneného rektora ev. cirkvi Gustáva Žarnovického.

Na druhý deň po boji našli ho zaduseného a spáleného medzi troskami a zrúcaninami domu. K hrudi mal pritisnutú knihu, z ktorej toľko ráz spieval: »Pastýř jest můj Bůh jediný, krom neho ji-ného není!«

OBSAH

	Strana
Úvodom	3
1. O Pribínovi	5
2. Cyril a Metod	13
3. Sitnianski rytieri	19
4. Ako vznikly morské oká	21
5. O pôvode Váhu	24
6. O pôvode kúpeľov v Trenč. Tepliciach	30
7. Beizebubova svadba	32
8. O podivnom prameni na Horehroní	35
9. Tajomstvo Nitravy	37
10. Tri žiadosti	42
11. Laugaricio-Trenčín	47
12. Svätoplukovo dedičstvo	50
13. Kráľovský pustovník	53
14. O strečnianskom hrade	56
15. Margita a Besná	58
16. O sv. Ondrejovi a Beňadíkovi	61
17. O štiavnickom Permoníkovi	65
18. Kríž na štiavnickom Paradajze	68
19. O trenčianskom hrade	72
20. Prislovia na trenčianskom hrade	74
21. O Matúšovi Čákoví	79
a) Charakter Matúšov	79
b) Rod Čákov	80
c) Verejný život Matúšov	80
d) Čím bol Matúš Slovákom	81

	Strana
e) Boj pri Rozhanovciach — — — — —	81
f) Smrť Matúšova — — — — —	83
g) Pohreb Matúšov — — — — —	85
h) Kde nájdeme Matúšov hrob i s pokladmi — —	86
22. Jozef, verný sluha — — — — —	89
23. Omar a Fatime — — — — —	95
24. Závoj — — — — —	98
25. O beckovskom hrade — — — — —	100
26. O Ctiborovi — — — — —	102
27. Ctibor v historickom svetle — — — — —	106
28. Plášť pani Dobrochny — — — — —	109
29. O Solnohrade — — — — —	112
30. Boh je milosrdný — — — — —	114
31. O Skalke pri Trenčíne — — — — —	117
a) O Veľkej Skalke — — — — —	118
b) Božia milosť na Veľkej Skalke — — — — —	119
c) O Malej Skalke — — — — —	120
d) Svätenie kvetov na Malej Skalke — — — — —	121
e) Milosť božia na Malej Skalke — — — — —	122
32. Utieraň na Skalke r. 1653 — — — — —	125
33. O vršateckom hrade — — — — —	128
34. Ondrej Budiač — — — — —	130
35. O hričovskom hrade — — — — —	133
36. O skamenelom mníchovi na Hričove — — — — —	135
37. Zázračný obraz čachtickej Matky Božej — — — — —	138
38. Falošná prísaha — — — — —	140
39. Zjavil sa po smrti — — — — —	143
40. O pálení bosoriek — — — — —	148
41. Drahá hostina na trenčianskom hrade r. 1683 — —	156
42. Jánošík — — — — —	158

	Strana
43. Jánošíkova družina — — — — —	163
44. Jánošíkove poklady pri Klenovci — — — — —	166
45. Jánošíkove poklady v detvianskej Poľane — —	170
46. Jánošíkove poklady v Liptovskej doline — —	172
47. O tematínskom hrade — — — — —	176
48. Janko Sekera — — — — —	178
49. Johannes Coqus — — — — —	182
50. O slovenských zemanoch — — — — —	187
51. O lekárstve na Slovensku v XVII. storočí — —	196
52. O slovenských cechoch — — — — —	201
53. Sedmobolestná — — — — —	207
54. O Slovákoch-kurucoch — — — — —	210
55. Generál Ondrej — — — — —	212
56. Peter Kremnický — — — — —	216
57. O dôchodkoch starých slov. učiteľov a kantorov —	223
58. Láska matkina — — — — —	228
59. Zemianska licitácia r. 1820 — — — — —	236
60. Gustáv Žarnovický — — — — —	240

BOLI SME
A BUDEME!

DOKUMENTY

Pribina, prvý vládár Slovákov, ktorý postavil prvý kostol na Slovensku, v Nitre r. 833. Naša ťachetná pýcha a vznesená hrdosť. Zomrel roku 861 ako hotilivý kresťan. Nádhernú myšlienku župana Haššika do mramoru vtesal majster Gibala.

Pribinov kostolík v Nitre

Slávny Pribina, prvý vládár slovenského národa, stavaj tento kostolík, ktorý z. 833 posvätil Adalráom, soľnohradský arcibiskup. Je to prvý chrám boží, stavaný Slovanmi. Bol to skutok vysokej štátnickej múdrosti, ktorou nám Pribina zabezpečil jestvovanie naveky pod ochranou kríža.

V tomto kostolíku za sv. Metoda odbavovali sa služby božie po slovensky, čo nám dokazuje bula pápeža Hadriána II. z r. 869. Adresoval ju trom vládarom: Rastislavovi, Svätoplukovi a Kocelovi. Ku všetkým posielal biskupa Metoda, ktorého ako milované dieťa majú počúvať. Kto by robil rozbroj a hanobil slovenské cirkevné knihy, bude vylúčený zo sv. prijímania a Cirkvi. Evanjelium však najprv malo sa prečítať latinsky a potom slovensky.

Nitra v cirkevných veciach najprv podliehala soľnohradskému arcibiskupovi, neskôr, keď kráľ Ľudovít Pobožný ustálil hranice medzi nimi, pasovskému. V druhej polovici IX. storočia sv. Metod bol tu arcibiskupom.

Z ťažkých pohrôm, ktoré zaľahly na Nitru, hrad i na tento kostol, treba spomenúť krvavý vpád Přemysla Otakara II. v apríli r. 1271, keď spustošil celé mesto.

Nitra utrpela veľké škody i za biskupa Jána III., ktorý bol prirúčencom Karola Róberta a tak protivníkom Matúšovým. Ako to čítame v listine biskupa Jána z r. 1318, Matúš »múry nitrianskeho hradu zrovnal so zemou«.

Nemohli ho dobyť r. 1241 Tatarí, ani husiti r. 1431.

Cintorín slovenskej slávy

Cintorín okolo Pribinovho kostola v Nitre.

Kneža Pribinu odprevadilo do vyhnanstva veľa slov. veľmožov, z ktorých 14 je nám známych podľa mena. Ich otcovia tu odpočívajú, lebo pod kostol a okolo kostola pochovávali bolo výsadou najvýznamnejších činiteľov každého kresťanského národa, aby boli blízko ku Kristovi, ktorý vravel: Kto veri vo mňa, i keď umrie, bude žiť naveky.

Vari tu je pochovaný aj posledný kráľ Slovenska Svätoboj. Tomáš Pessina, biskup a historik Moravy, vo svojej monografii o Veľkomoravskej ríši (Mars Moravicus, Praha 1677, str. 224) píše, že Svätoboj, syn slávneho Svätopluka, bol pochovaný v Nitre a mal tento náhrobný nápis: Hic Svätobogius rex in medio Regni sui sepultus iacet — Tu odpočívá kráľ Svätoboj uprostred svojho kráľovstva.

Tak veľké bolo, že Nitra ležala v strede. V starých spisoch prichodí ono pod hrdým menom: Regnum Zuentibaldi — kráľovstvo Svätoplukovo, ktorým pomenovaním neoznačovala sa Veľkomoravská ríša, ale len Svätoplukovo kniežatstvo s hlavným sídlom Nitry.

Pri vykopávkach r. 1930 našlo sa tu do 40 veľmi starých hrobov. Kostry ležia k východu. Jedna z nich je pod východným múrom, čo by dosvedčovalo, že ten pohreb dial sa ešte pred Pribinom, za pohanскеj doby.

Ktoré sú kosti Svätobojove?

Na túto otázku nik nám nedá odpoveď, lebo toho nápisu niet a hroby mlčia. Smrť vyrovná všetko a učiní kráľov rovnými so žobrákmi. Iba šľachetnosť, statočnosť a vernosť prežijú i neúprosnú smrť.

Rotunda v Skalici z X. storočia

Okrem Pribinovho kostola v Nitre najstaršiu svätyňu máme v Skalici. Je to kaplnka sv. Juraja, postavená vo viedajšej rotundovej (okružnej) forme.

Tento kostolík bol časťou opevneného hradu, o ktorom sa dočítame v listine vatikánskeho archívu z XI. storočia.

Keďže kostol predpokladá veriacich, Skaličania pravdepodobne už v IX. storočí prijali kresťanstvo, vari z rúk samého arcipastiera sv. Metoda. Zaiste patria medzi najstarších vyznavačov Kristovho evanjelia na Slovensku.

Kostolík v Pominovciach

Kostolík v Pominovciach pri Pruskom, posvätné miesto starých Slovákov na Považí, vedel by vyprávať veľa o Matúšovi Čákoví, ktorý ho často navštevoval. Pochádza z XII. storočia a je stavaný v románskom slohu. Starobylá slovenská svätyňa, vystavaná na úctu sv. Jána Krstiteľa.

Sv. Beňadik, slov. svätec

Sv. Beňadik i so svojim predchodcom a majstrom sv. Ondrejom boli rehoľníkmi a vyučovali slovenský ľud v Nitre a na Skalke pri Trenčíne. Sv. Beňadik zomrel smrťou mučeníckou za učenie Kristovo začiatkom XI. storočia na Skalke pri Trenčíne, ktorá sa stala slávnym pútnickým miestom celého Považia. Slovenský ľud sem chodieval cez storočia čerpať skalopevnú vieru v pomoc božiu a stále trvanie nášho národa. Chodí tu i teraz. Sv. Beňadik bol Považan-Slovák. (Acta Sanctorum IV. 329: S. Benedictus, Vagus, eremita.)

Pôvodná podobizeň Matúša Čáka

Jediný autentický obraz Matúša Čáka. Je maľovaný na doske a ozdobuje zasadačiu sieň mesta Trenčína. Dôkazmi pôvodnosti sú: účes na dve strany, fúzy, brada a široký golier na plecach, čo je výslovne charakterom XIV. storočia, doby Karola IV., ktorý sa tiež tak vyobrazuje. Podpis je novšieho dáta, keďže starý bol už nečitateľný. Neobmedzená sebavedomosť, nezlomná energia a nekonečná vytrvanlivosť žiarla z očí Matúša Čáka, pána Váhu a Tatier.

Slováci sa nikdy nezriekli svojej samobytnosti

448 Thomá Witte von Kunitz

LIL. De Apostolis et omnibus Sanctis veriusque
 Iesus.
 De iudae VV. CLL. elocit. Ein Auf-
 zug aus dem jenseitigen Vortze des Conats-Schreibers.
 Donn ex litteris Senatus Transilvanienis: Cla-
 rissime Viri, et Poetae doctissime: duxi libeli-
 los de sacra pagina deductos, ab te accepti-
 mas: unde studium et voluntatem tuam erga
 gentem Hungaricam, et ei adinectam Slavo-
 rum nationem, experimur: munus sane nobis
 gratum, tum ob auctoris erga nos amorem,
 tum ob materiae dignitatem. Elogium, quod
 nostris conatibus in regia re communi, abs-
 te adferibitur, superat optum nostrum, ne-
 sciam excederet effectum: tuae tamen humanitatis
 est, maxima tribuere amari, ut ad magna ex-
 citentur. Ut igitur precium et tua de nobis
 opinto precibus manus non affer, tuae exhorta-
 tioni obsequentes, id dabimus operam, cum
 ex defuerit fortunarum et prudentiae ad laudes,
 quas nobis tu scripsisti attribuunt, peruenire
 non valeamus, voluntatem tamen bene agenda
 in nobis declaremus. Paritatem doctrinae
 Christi, quam Deus nostrae nationi a Germa-
 nis communicari voluit, quatenus fieri potuit,
 tueri et conservare studeamus: ac eo nomine
 voluntatem tuam nobis esse conciliantem, plu-
 rimum gratulamur. Cum magno opere cupiamus
 sermo tuus tui amicitia, et uti sanctissimis
 meliorationibus tuis, complecti nos et tibi omni-
 corum inferere non graueas, te vicissim debi-
 to prosequi honore et benivolentia non comi-
 temus. Tibi etiam vtriusque gentis cultu, Huf-
 tate et Slavorum, agimus gratias, quos ad
 Ecclesiam et Republicam istarum nationum hono-
 re laetas, et nullis provocatus meritis, te no-
 bis amicum longe optatissimum exhibes. An.
 1577.

Endlich ein Aufzug aus dem Vortze des Petri Ba-

Senát mesta
 Trenčína r. 1577
 ďakuje básniko-
 vi Tomášovi Mi-
 lisovi-Krotkému,
 že ich mestu ve-
 noval svoje dve
 knihy, vytlačené
 r. 1577 v Prahe.
 V tomto poďaku-
 jácom liste mest-
 ská rada sa o-
 svedčuje, že do-
 bre porozumela
 priaznivá náklon-
 nosti, ktorú spi-
 sovateľ Krotký
 prejavil k ná-
 rodu sloven-
 skému — erga
 Slavorum natio-
 nem, a preto ďa-
 kuje mu i v me-
 ne národa
 slovenské-
 ho-etiam... gen-
 tis causa Slavo-
 rum. — Je to do-
 teraz najstarší,
 veľmi výrečný
 dôkaz pove-
 domia Slová-
 kov, obsahujúci
 chválitebné sve-
 dectvo o kolek-
 tívnom národ-
 nom čítaní ná-
 sích predkov.

Naši otcovia hrdo sa hlásili za Slovákov

*hu edicet? Epofita itaque hujusmodi nominibus in eorum sententiam
nihil concedendum patet, qui Slavi & tamquam omnibus Slavici nominibus voca-
bulo Slavos? / dicitur existens; qui tali vna aliud quasi peculiariter conve-
nit, nisi forte cum Edwardo in Differ. contra Ottobroczem, eorum meminit Cris-*

vocari vulgò **Prěslav** / quasi civitatem illustrem. *Cur ergo di-
splicet ut Slavi à Sláva / id est gloria nominentur, cum præ-*

Uryvky z Apologie Jána Baltazára Magína, dubnického farára, ktorý napísal túto knihu na obranu slovenského národa a tlačou vydal v Púchove roku 1728.

Uryvky tieto jasne dokazujú, že naši otcovia nielen sa hrdo hlásili za Slovákov, ale i sebavedome prízukovali starobylosť svojho rodu, lebo vraj od «Slovák»-a pochádza «Slóvan», pomenovanie všetkých Slovanov.

Čo sa týka významu slova «Slovák», prečo by vraj nemohlo pochádzať od slávy?

Naši predkovia boli hrdí na svoj slovenský rod. Slovenský národ bol pre nich skutkom srdca a duše, aby ho milovali nadovšetko. Boli Slováci rodom, krvou a šľachetným sebavedomím. So slovenským národom žili a na tento život udreli pečať krvi v bojoch.

I my blaženosť života môžeme nájsť iba na slovenskej hrude, presýtenej tajomným prameňom lásky k slovenským nebotyčným vrchom, voňavými kvetmi posiatym údoliam, žblnkotajúcim potôčikom, mohutným riekam, večne zeleným jedlám, pútnickým miestam, prameňom to živej vody, k obyvateľom čistého života, poctivého smýšľania a statočného činenia.

Blaženosť života bude nám podielom v objatí božej milosti a slovenskej otčiny, keď ju nadovšetko budeme milovať. Prirastli k tejto požehnanej zemi budeme stáť na žulovom podstavci predraženého dedičstva Pribinovho, ktorému sa nikdy nespreneveríme.

Skalopevne veríme v životaschopnosť slovenského národa a v jeho trvanie naveky.

Prisaháme na život a smrť, utrpenie a požehnanie, klesnutie a pružné vstanie našich otcov, na ich hroby, že nikdy neprestaneme milovať svoju drahú rodnú zem!

Tak nám Pán Boh pomáha!

Slováci — najudatnejší kuruci

Vajda löni nem engedett: «Na szabaly!» úgy meggázolták ökök, az mint írja, — kiért dicsértésük Istennek szent neve! (17)

Gr. Mikuláš Berčení, hlavný vojvodca vojska Františka Rákócziho II., ktorý bol hlavou povstania proti Habsburgom, 17. septembra 1708 maďarsky píše svojmu najvyššiemu pánovi o skvelom víťazstve Slovákov-kurucov nad labancami-cisárskymi vojakmi pri Dojči. Píše:

Keď sa Esterházyho labanci približovali a my pustili sme na nich ohnivú salvu, ani si toho nevšimli. Potom Vajda už nedal strieľať, ale zavell: «Na šable!» a bili sme ich. Preto nech je chválené sv. meno Pánovo!

Týchto cisárskych vojakov, ktorým velil knieža Esterházy, bolo 400. Iba 50 si ich zachránilo život útekou. Ostatných Slováci vytasenými šablami pobili a niekoľkých zajali. Berčení poslal tento list do Jágra, kde sa zdržoval František Rákóczi II.

O hodnote tohto víťazstva píše Berčení ešte tieto pochvalné slová: Smrť týchto labancov väčšmi si cením než stratu celého rakúskeho regimentu.

Akého národa synovia boli títo hrdinovia, ktorých Ondrej Vajda komandoval: Na šable?

Odpoveď je ľahká, ale hrdá: Boli to naši otcovia, Slováci!

Táto listina zároveň je dokumentom, že slovenské velenie nezrodilo sa dňa 14. marca 1939, ale má za sebou aspoň 230-ročnú minulosť.

Slovák, hoci hovoril i viac rečami, predsa najradšej rozprával a prijímal rozkazy po slovensky. Táto reč ho živila, oduševňovala a povzbudzovala v krvavých bojoch.

Slovenský národ, ako to vysvitá z tohto a nasledujúceho citátu, nebol holubičím národom, ak len v rodnom krbe nie. Na polí krvi, slávy alebo hrdinskej smrti bil sa ako lev. Rany dával, rany dostával, dorúbaný padal, ale nikdy neprosil o milosť.

Najvyššie uznanie Slovákom za udatnosť

quibus impares sumus, satis committamus: a mely Isten rosszal büntet. jót is adhat! Legnagyobb reményem az, hogy imperium: de, mint mondják, sük az környék, nincs begy. es csak egyedül marad az isteni kegyelem. az mely elég. ha megelémelejük. Azadatt is pedig maradok, etc.

Panovník František Rákóczi (Rákóczi) II. dňa 21. augusta 1708 píše z Jágra svojmu vojvodcovi gr. Mikulášovi Berzé-nimu medzi iným tieto pochvalné slová o Slovákoch-kurucoch:

«Najväčšou mojou nádejou je slovenské impérium.»

Toto »slovenské impérium« znamená slovenské velenie, teda slovenské vojsko (AR II. str. 303).

Bolo to po stratenom krvavom boji pri Trenčíne 3. augusta 1708, kde rakúsky generál Heister porazil Frant. Rákócziho. Duševný stav panovníka a najvyššieho veliteľa, zroneného a zraneného Rákócziho bol krajne žalostný a beznádejný. Prečo bojuje, prečo obetuje toľko mladých životov, keď mu hynie i nádej na víťazstvo?

Bárka zúfania mu preletela smutnou dušou, kľúčovite zaiomil rukami a hladajúc potechu, napísal vetu, ktorá slúži na večnú slávu starých Slovákov: »Vy ste mi jedinou nádejou v každej pohrome. Vy ste mi najsilnejšou oporou v každej slabosti. Nadobúdam novej sily a nádeje v konečné víťazstvo, keď sa pozriem do vašich jasných očí, v ktorých niet falšnosti, klamstva a perfídie.

Ostré blesky hnevu môžu rachotiť, ohnivé hromy pomsty trieskať, keď mi budete verní, nebudem sa báť ani brán pekelných. S vami postavím sa i proti celej rakúskej armáde, aby hrdo víala moja hodvábná, gufkami prevítaná zástava.

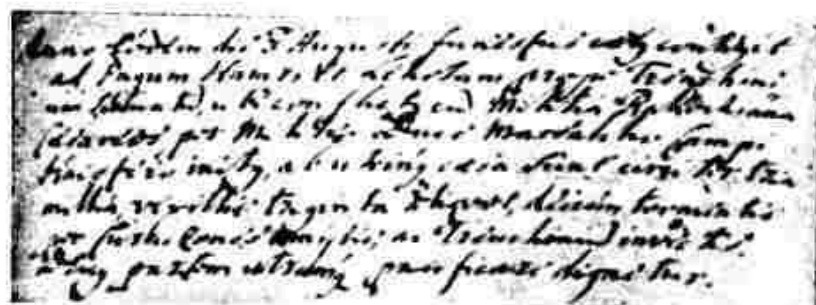
Slováci, som vám dlžný svojím najvyšším uznaním za vaše hrdinské činy. Keby som tak neučinil, vyliata krv vašich bratov by ma obžalovala z nevďačnosti pred trónom večnej Spravodlivosti.

Keď sa rozhlídnem po vašich rozriedených šíkoch, otrhaných dolománoch, dolámaných šablích, chcel by som spievať hymnu slovenskej statočnosti, udatnosti a skalopevnej vernosti.

Korím sa do prachu zeme pred velebnosťou Otca nebeského s vrúcnou modlitbou: »Pane, prijmi mojich najudatnejších kurucov-Slovákov do nebeskej radosti a za vyliatu krv ozdob ich korunou večnej slávy! Amen.«

Skončil. Sklonil ustarostenú hlavu, husté vrásky mu posiaľ vysoké čelo a horké slzy mu zažiarili v jasných očiach.

Z Diára trencianskeho farskeho kostola

»Dňa 3. augusta toho roku (1708) strhol sa vražedný boj pri dedinách Hámry a Mníchova Lehota blízko Trenčína, kde sa cisárske vojsko pod velením poľného maršala Heistera srazilo s vojskom Rákócziho. Z oboch strán dovedna padlo do 3000 vojakov. Rákóczi tu stratil i vyše 30 zástav a 10 kanónov, ktoré cisárski vojaci dopravili do Trenčína. Boh nech smieri obidve strany.»

Tento citát je dôkazom neústupnosti v boji našich predkov, Slovákov-kurucov, lebo z tých 3000 padlých hrdinov do 2000 bolo Slovákov, tvoriacich jadro kuruckého vojska.

Tento záznam, zapísaný vtedajším trencianskym opát-farárom, očitým svedkom krvavého, mŕtvolami státočných Slovákov posiateho poľa, hovorí jasne a dôrazne o neohrozenosti starých Slovákov, našich otcov, ktorým stačilo slovenské komando: Na šable, aby sa bill ako levy.

Roľníci z Turnej, Hámrov a Mníchovej Lehoty, či viete, keď tam orete, sejete, že šliapete po prachu chrabrych vašich otcov? Či viete, keď načnete križom označený chliebík, že vanie z neho hrdinský duch vašich státočných predkov? Posvätný je ten váš chlieb, lebo urodil sa na rollách, kropených krvou udatných Slovákov.

Bratia, chcem zobudiť spiacich a vzkriesiť mŕtvych, aby ste všetci počuli moje slová. Chcem, aby vám prenikly umom, svaimi, kosťami, nervami, aby vám v srdci zaprúdila čerstvá krv novej doby: 14. marca 1939. Dvanásť hodina odbíja, svitlo krásne ráno, ožiarené zlatými lúčmi blaženejšej budúcnosti.

Bratia! Keď príde jar a malebným Považím začne povievať teplejší vetrik, než by ste vpustili pluh do kyprej slovenskej zeme, pomodlite sa Otčenáš za starých Slovákov-hrdinov, čo ju zúrodnili, a po modlitbe vzdychnite z hĺbky srdca: Odpočínutle večné daj im, Pane!

Vrchy, hory a rúmy trencianskeho hradu budú Vám odpovedať: Staň sa!

Bystré vlnky Váhu a nemé rybky v nich, Matúšova veža a oslávení Slováci v nebesách tiež vám prisvedčia: Amen.

Trenčín — cintorín slovenských hrdinov

»Tartarus saepius in Trenčín penetrare tentavit. Initio Septembris quidem pauculis caesis et occisis, quos reperivit, attamen Civitatem non appropinquavit, vel quia pauci erant, vel quia militiam numerosam putavit. Die 2. Octobris 1663 autem meridie, sole altissimo, dum minime timuerunt, Tartarus irruit et ad 300 male armatos cecidit. Occupatos in agris partim mactat, partim capit, praeter multos extraneos Ungaros et Ungaras, qui illuc confugerant, Pagos tum infra, tum supra Trenčinium 17 quasi in momento succendit: Teplá, Dobrá, Opatová, Kubra utraquae, Soblahov, Mníchova Lehota, Turná, Sedličná, Stankovce, utraquae Bierovce, Belá, Nozdrkovce, Rozvadze, Bobrovník. Multa milia equorum et diversorum pecorum abegit et homines 17 succensorum pagorum. Multae intra hos Virgines et Matronae nobiles plurimae erant, de quorum liberalitate nil unquam sperare potest. Tartarus, nullo sibi resistente, usque ad Pruske omnia ferro et flamma vastabat.»

Tento citát zo zápiskov trenčianskych jezuitov z roku 1663 po slovensky znie takto:

»Turek v septembri (t. 1663) viac ráz sa snažil vtrhnúť do Trenčína. Začiatkom septembra zabil niekoľko ľudí, ktorých našiel na poliach a cestách, ale k mestu sa nepriblížil. Buď preto, že ich bolo málo, alebo sa domnieval, že je tam značná vojenská sila.

Ale 2. októbra 1663 napoludnie, keď slnko stálo najvyššie a keď sa ľudia najmenej obávali, Turek vtrhol k mestu a zabil 300 slabo ozbrojených gardistov.

Ľudí, zamestnaných na poliach, zčiasťky zabil, zčiasťky zajal, nespomínajúc mnohých cudzincov, Maďarov a Maďarky, ktorí z Dolnej zeme utekali sem pred Turkom. Nepriateľ, ako by na povel, v jednej hodine podpálil 17 dedín niže a vyše Trenčína. Sú to: Teplá, Dobrá, Opatová, obidve Kubry, Soblahov, Mníchova Lehota, Turná, Sedličná, Stankovce, obidve Bierovce, Belá, Nozdrkovce, Rozvadze a Bobrovník. Mnoho tisíc koní a rozličného dobytku odohnali i s obyvateľmi spálených dedín. Medzi nimi boli aj mnohé zemianske dievčatá a matróny, na vyslobodenie ktorých fažka čo len myslieť. Keďže nepriateľovi nik sa nestaval do cesty, všetko ničil ohňom a mečom až po Pruské.»

Teda 2. okt. 1663 tristo Trenčanov padlo hrdinskou smrťou v obrane mesta proti Turkom. Za slobodu Trenčína 300 ich položilo život. Statočne vytrvali i proti mnohonásobnej pre-

sile na mieste, kde ich postavila povinnosť a láska k rodnej hrude. Všetko, čo im bolo drahé, obetovali za rodnú zem, aby sa stali jasnými vzormi sebažertvy a lásky k otcovskej dedovizni a statočnosti, ktorá nefutuje ani poslednú kvapku krvi.

Každý kvietok, každé steblo trávy, rastúce na Šiancoch, kde sa bítka odohrala, hlása veľkosť ich ducha, lebo obeť života za druhých je najkrajšou hymnou nehynúcej slávy jednotlivca i pospolitosť. Zomreli v obrane mesta, aby sme v 300-ročnej vzdialenosti žili my. Ich pamiatka je čistá a svieža i po 300 rokoch, aby slúžila na povzbudenie všetkých nás: Duša je viac ako telo, večný cieľ vznešenejší než dočasný a statočná smrť drahšia ako biedny život.

Pri Termopylách roku 480 pred Kr. 1000 Grékov padlo dochlapa za slobodu celého Grécka. Sláva týchto hrdinov žije podnes a slúži za príklad obetavej lásky k vlasti.

Či trojnásobná hekatomba Trenčanov nie je podobná obeť gréckych bojovníkov pri Termopylách? Je, ba ju prevyšuje, lebo tých 1000 prichodilo z celého Grécka, kým tých 300 Slovákov regrutovalo sa iba z Trenčína.

Či nestačia tieto fakty, aby sme podľa príkladu Grékov i my do kameňa vtesali pamiatku týchto 300 Slovákov:

Pocestný, zvestuj Slovákom, že my tu
mŕtvi ležíme, ako zákony kázaly nám.

•
Bol to dies ater — smutný, čierny deň starých Slovákov, ale pre nás povzbudzujúci, že za vlasť treba nielen statočne žiť, ale v čase krajného nebezpečenstva i hrdinsky zomrieť!

Nech je večná ich pamiatka!

Z utrpenia našich predkov

Z ukrutností Rakúšanov, čo Trenčania museli pretrpieť a ktoré predniesli na sneme v Prešporoku roku 1708, prinášame túto: »Istá zemianka, pani Katarína Sleiffertin, najprv žena Daniela Lipského staršieho, neskôr Michala Vrannayho, vdova po obidvoch vynikajúcich mužoch, zomrela v Trenčíne za pobúrených čias Rákócziových vojen. Jej bezduché telo pochované bolo na cintoríne pri hornofarskom kostole slušne a podľa cirkevných obradov. Už päť mesiacov odpočívala, keď vicekomandant rakúskeho vojska na hrade Edmund von Hurly dal ju exhumovať bez všetkého predbežného vyšetrovania a dokazovania jej viny alebo nevinu, iba na základe domnienky a falošnej obžaloby z bosoráctva od niektorých jej nepriateľov. Hurly exhumoval ju pri vojenskej asistencii s pomocou väzňov, ktorí rakev otvorili, mŕtvolu vyňali, dokaličili, z mesta vyniesli, kde mestský kat sfal jej hlavu a i s rakvou všetko spálil na hranici.

Keď sa chýr o tejto ukrutnosti rozniesol, legitímni príbuzní urodzenej, tak neľudsky exhumovanej a rozkúskovanej ženy, na kolenách prosili von Hurlyho, aby tých udavačov a našepkávačov mohli postaviť pred súd a zákonným spôsobom potrestať, ale daromná bola ich námaha.»

Hľa, naši predkovia mnoho ráz nenašli pokoja ani po smrti v rodnej zemi, čo sa nemôže stať v samostatnom štáte, ktorý sa otcovsky stará o svoje deti a jednako ich miluje.

Slovenčina nebola Popoluškou, ale kráľovnou

képen ajánlom szolgálatomat. Babuska az mint mondta, ugy írom: Starej panej matky y mladej pani matky moy mily pane apka na piszte szluzbu y mnoho dobrego a ze Jutka, Iluska a Imrisko su zdrawy, a zeby skoro prissy, nebo baba nechce ani do zahrady puszt yat. *) Az Ur Istennek jó és kegyelmes gondviselesében ajánljak, szerelmes atyámfia. Ex Bliche 28. augusti, 1599.

Az te szerelmes urad

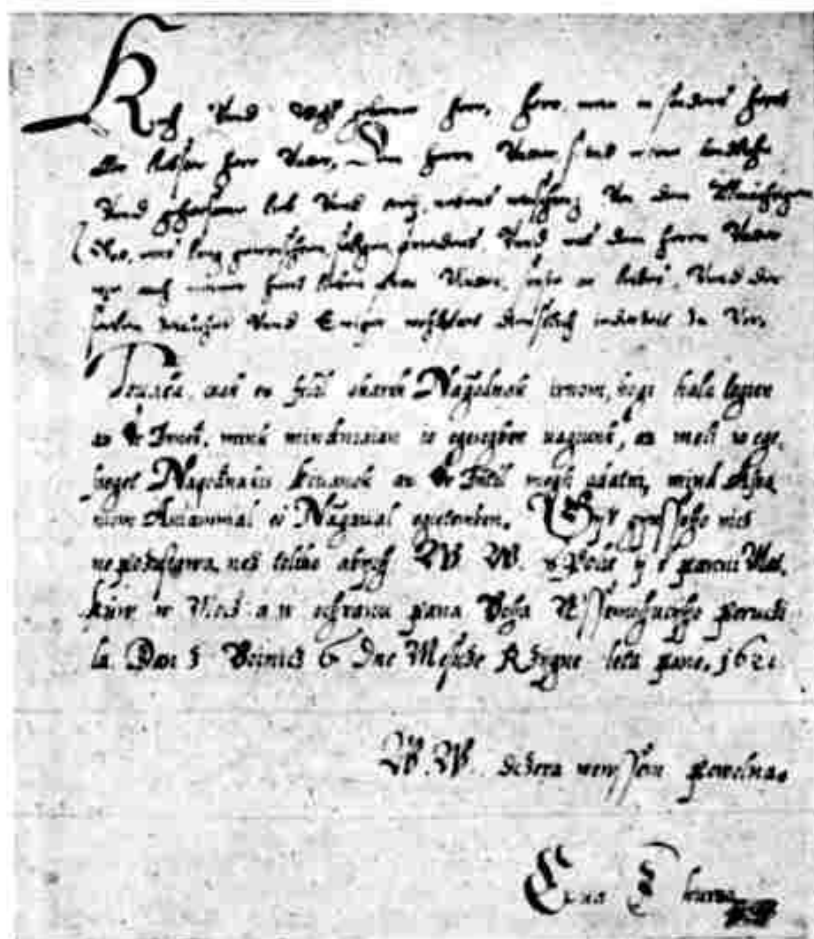
Thurzo György.

Gr. JuraJ Thurzo, pán Veľkej Bytče a neskôr (r. 1609—16) palatín uhorskej krajiny, 28. augusta 1599 píše po maďarsky list svojej žene Alžbete Cohorovej. Tu príbehne k nemu jeho šesťročná dcérka »Babuska« a prosí ho, aby aj ona mohla niečo odkázať pani matke. Pozorný a naradostený otec, ako to v liste spomína, vyhovel jej žiadosti a od slova do slova napísal, čo múdre dievčatko slovensky napovedalo »milému pánu apkovi«: Posiela pozdrav mamičke i starej matke, praje im mnoho dobrého. Dáva im na známosť, že jej sestričky i s bratom Imriškom sú zdravé, ale žaluje na dozorkyňu, že ich nechce púšťať do zahrady, — kde pravdepodobne narobili škody.

Týchto niekoľko prívetivých, z úprimnej detskej duše vyvierajúcich riadkov je jasným dôkazom, že slovenčina nielen milá bola na dvore najväčšieho pána uhorskej krajiny, ale pravdepodobne bola domácou rečou a jeho »Babuska« iným jazykom dotiaľ vari ani nehovorila. Nie div, že slovenská reč panovala i po všetkých zemianskych kúriach a palácoch. Nemusíme zdôrazňovať, že tým väčšmi bola obľúbená medzi pospolitým ľudom. Bola mäkká a chutná ako čerstvý pšeničný chlieb, čoho dôkazom je mäčken, pravda, maďarským pravopisom, v neurčitku: puszt yat, kde »ty« značí »fe«, kým »ss« má sa čítať ako »š«. Niet najmenej pochybnosti, že reč na veľkobyččianskom hrade, vyrastajúcom zo stredu mestečka, a reč ľudu bola tá samá, lebo ich obyvatelia sa každodenne sýtali a s nimi veľkomožný hradný pán a jeho rodina. Táto spoločná reč uľahčovala mnohé útrapy poddaného ľudu a bola silným spojivom medzi ním a zámkom.

Predmetný list a jeho čistá slovenčina je vzácnou ukážkou, ako sa hovorilo vo Veľkej Bytči pred 340 rokmi. Pri pozornom prečítaní zistíme, že to bola dnešná slovenčina! Keby starí, statoční Veľkobyččania vstali z týchch hrobov, tak sladko by sme sa vedeli s nimi rozprávať, ako hovoríme so svojim otcom, so svojou matkou.

Trojrečový list Evy Thurzovej r. 1621

Eva Thurzová písala tento list svojim rodičom: Stanislavovi Thurzovi a Anne Liszli. Otec Evy Thurzovej bol blízky príbuzný gr. Juraja Thurzu, palatína uhorskej krajiny. Eva Thurzová začína svoj list nemecky, pokračuje maďarsky a končí ho slovensky takto:

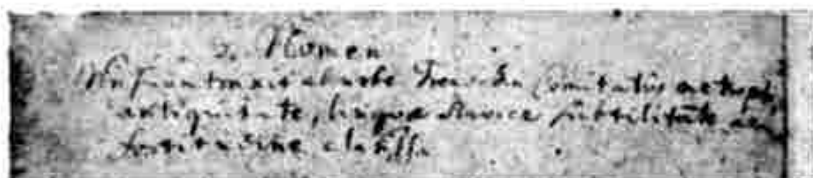
•Již jinšeho nič nepozustáva, než toliko, abych Vašu Vysost spolu i s paní Matkou v moc a v ochranu pána Boha Všemohúciho poručila. Dan z Bojníc 6. dne měsíce října leta Páne 1621.

Vašej Vysosti dcéra ve všem povolná

Eva Thurzo, m. pr. »

Tento list je jasným dôkazom nielen rečovej vzdelanosti Evy Thurzovej, čo bol na Slovensku všeobecný zjav, že sa hovorilo a písalo troma rečami, ale i lásky k slovenčine, ktorú zaiste najradšej mala, lebo ňou končila svoj list. Slovenčina pred 300 rokmi nebola zaznávaná, ale zasadla si i za najpoprednejší stôl a cítila sa tam ako doma.

O kráse slovenčiny pred 200 rokmi

Ján Turzo, ev. farár a senios, slovenský historik a spisovateľ, ktorý sa narodil dňa 8. novembra 1678 v Hloží, na Hornom Trenčiansku, a zomrel dňa 18. júla 1756 v Neapaloch, r. 1731 precestoval Trenčiansku župu a čo zaujímavého videl, počul, skúsil, to spísal.

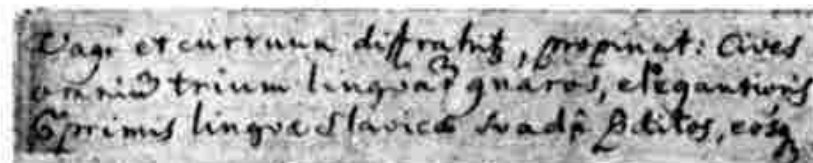
Z tohto latinského rukopisu, o ktorom sa cez dihé desaťročia nič nevedelo a iba najnovšie bol objavený, je vzatý vyššie uvedený citát, obsahujúci vzácne svedectvo o kráse slovenskej reči v tom čase.

Citát v slovenskom preklade znie takto:

•Trenčianska župa dostala svoje meno od Trenčína, jej hlavného mesta, ktoré je chýrečné starobylosťou, lahodosťou a výraznosťou slovenskej reči.

A tak sa hovorilo nielen v Trenčíne, ale na celom Slovensku.

Materinská reč je najkrajšia

Spomenutý Ján Turzo vo svojej monografii o Trenčianskej župe píše i toto:

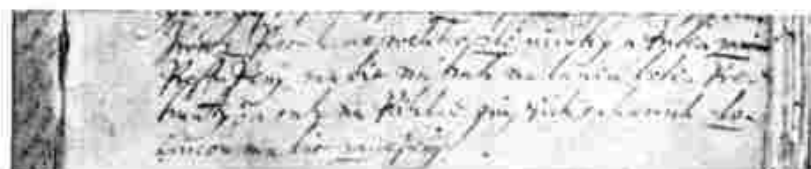
Občania Trenčína hovoria troma rečami, ale najkrajšie po slovensky.

Táto trojrečnosť bola všeobecná na Slovensku, nielen vo vysokých, ale i v nižších kruhoch. No, pospolitý ľud sa pridŕžal iba slovenčiny, ktorá najkrajšie znie z úst každého Slováka.

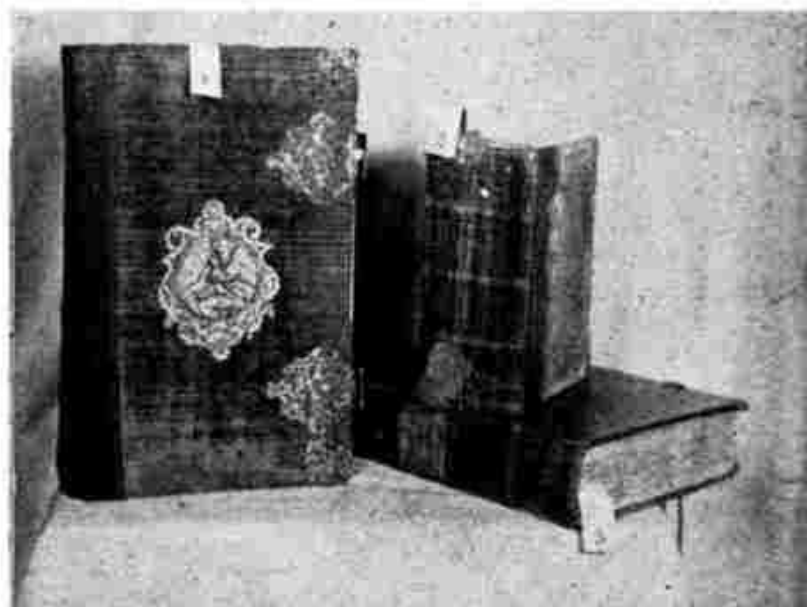

Prvá strana zápisnice hrdelného súdu nad Jánošíkom v Lipt. Sv. Mikuláši 16. marca 1713. Na konci štvrtého riadku zreteľne možno čítať jeho meno.

Posledné štyri riadky smrteľného rozsudku: Pretož pre rozne veľké zlé účinky a prikázanim prestúpení má byť na hák na ľavom boku prehnatý a tak na príklad jinších takových zločincov má byť zavesený.

Bohatými prameňmi slovenskej minulosti sú Diária katolíckych kostolov. Sú to Denníky, do ktorých miestni farári cez storočia zapisovali všetko, čo uznali za súčasť na zvečnenie. Väčšinou obsahujú zaujímavé miestne prípady statočnosti, historiky vernosti a iné príhody zo života slovenského ľudu, ale nájdeme v nich udalosti i celonárodného významu.

Dedily sa ako majetok kostola alebo kláštora z predchodcu na nástupcu.

Uvádzame takéto troje:

1. Diárium Ecclesiae Pruskensis-Denník kostola v Pruskom,
2. Diárium kostola v Čachticiach a
3. Diárium tatarského kostola v Trenčíne.

Treba si všimnúť ich vonkajšok. Všetky sú viazané v hladkej koži, kým pruštiansky je aj bohato okovaný striebornými zápinkami, v strede s plastickou zlatníckou prácou, vyobrazujúcou Matku Božiu s Ježiškom, ktorého nežne vinie k sebe.

Je to vzácna ručná umelecká práca slovenského majstra z konca XVII. storočia.

Z Diária farského kostola v Pruskom

»Dňa 3. novembra 1692 na vršateckom hrade zomrel v Pánu osvietený pán Imrich Jakusith, veľmi hodný pamäti a statočný muž, vnuk brata osv. p. biskupa Juraja Jakusitha a posledný potomok mužského rodu tejto rodiny. Bol pochovaný v krypte PP. františkánov blízko svojich drahých rodičov. O tomto osvietenom pánovi Imrichovi Jakusithovi na základe hodnoverného záznamu P. Leonarda Ondrejoviča P. Imrich Terchovič, nedávno gvardián PP. františkánov, zaznačil prípad, že menovaný hradný pán po svojej smrti dva razy sa zjavil svojmu najvernejšiemu priateľovi a stálemu hosťovi pri jeho bielom stole, urodzenému pánu Jurajovi Horváthovi, statočnému a duchaplnému mužovi.

Prvý raz zjavil sa mu na vršateckom hrade v noci a prosil ho, aby sa zaňho modlil a zároveň odkázal svojej, ešte živej žene, aby vybavila niektoré veci.

Po druhý raz zjavil sa mu onedlho potom v pruštianskom kaštieli v bielych šatách a dal mu na známosť, že už je vyslobodený. Nato zanechal na skrini znak, ktorý vypálil ľavou rukou.

P. Imrich Terchovič dodáva ešte toto:

»Znak tento spomenutý Horváth zakryl bielym plechom. Za istý čas zatajoval ho a neukázal nikomu, iba pani gróčke. Neskôr po dôkladnom uvažovaní, nakoľko i múdrejších ľudí zasvätil do vecí, chýr a prípade pomaly sa začal rozširovať. Odtlačok tento spomenutý P. Leonard Terchovič opätovne si pozrel a preskúmal aj s inými vážnymi občanmi.

Skrinu túto so spomenutým odtlačkom dcéra nebahého, ktorá sa vydala za grófa Koháryho, vzala so sebou na pamiatku.»

Co je stanovisko veriaceho kresťana k zjaveniu zomretých? Duša človeka je nesmrteľná. Kristus Pán vravel: Nebojte sa tých, čo zabijú telo, ale dušu nemôžu zabíť.

Podľa článku viery o obcovaní svätých smrťou sa nekončí všetko a je vnútorné, duševné spojenie medzi nami a medzi dušami v očistci, ktorým môžeme pomáhať modlitbou, obetovaním omše sv. a almužnou.

Keďže duša človeka nezomrie, zjavenie zomretých s povolením božím je možné. Dosvedčuje to i Písmo sväté. Pri premenení Krista Pána na hore Tábor zjavil sa Mojžiš a Eliáš, ktorí už dávno boli mŕtvi. Pri smrti Krista Pána zjavili sa mnohí zomretí v Jeruzaleme. V istých časoch často sa zjavovala Panna Mária, napr. v Lurde roku 1858. Najmä zjavujú sa zomretí, ktorých duše trpia v očistci, aby nás prosili o prímluvu u Otca nebeského.

Blahoslavený Klement Hofbauer, apoštol Viedne, zjavil sa svojmu priateľovi Zachariášovi Wernerovi vo Viedni. Skvel sa na celom tele, v ruke mal víťaznú ratolest a oznámil mu blízkosť smrti, čo sa aj stalo r. 1820.

Zavrhnúť do pekla nemôžu sa zjaviť, lebo z pekelného žiaľu nik nemôže vyjsť.

Keďže telá zjavených sú éterické-vzdušné, môžu prísť i cez zatvorené dvere.

Keďže podľa sv. Augustína modlitba je kľúčom, ktorým úbohým dušiam otvárame bránu nebies, a obetovanie svätej omše má nekonečnú hodnotu, Imrich Jakusith, ako sa i sám osvedčil, zaiste bol vyslobodený z očistca skrze modlitby príbuzných a sv. omše pátrov františkánov v Pruskom, kde nebohý bol patrónom.

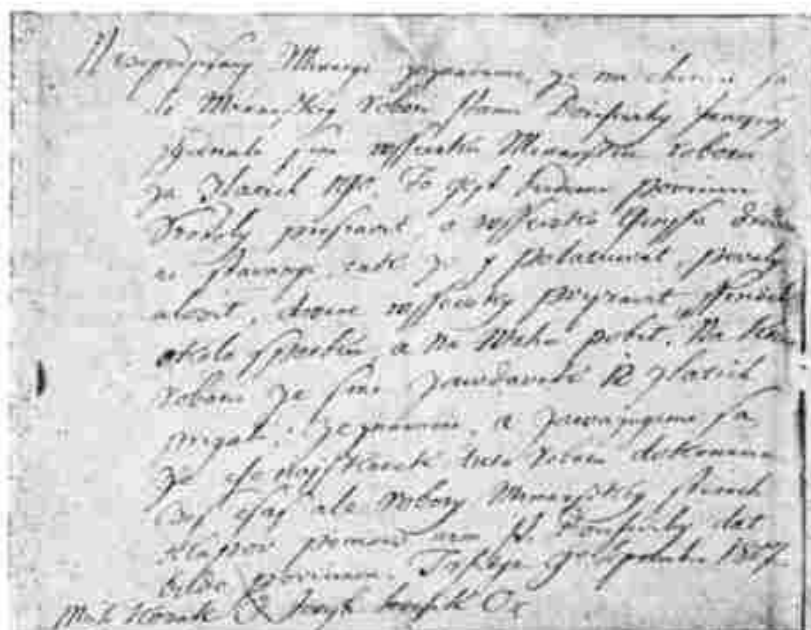
Obcovanie svätých je článok našej sv. viery nesmierne potešujúci pre každého veriaceho: Smrť nepretrhá všetky sväzky so zomretými a za hrobom môžeme si vzájomne pomáhať, kým sa nestretneme s nimi vo večnom objatí pod ochranou Milosrdenstva božieho.

Z Diária čachtického kostola

Prinášame mená niekoľkých čachtických občanov, ktorí mali v prenájme vinice pána tatára. Všetky mená sú krásne, slovenské a ľubozvučné: Michal Hodkoviech, Duřik Kobza, Jakub Banár, Jano Vajškoviech, Ondrej Karasoviech, Duřik Karas, Štefan Šimoniech, Duřik Lovanský, Martin Mešťan, Michal Philippoviech, Jano Kožuch, Anna Petrovičová, Matej Križák, Ján Valkovič, Mikuláš Barič, Katarína Tučná, Adam Málik. — Súpis nájomníkov pochádza z roku 1602.

O zdatnosti starých slovenských mlynárov

Veľmi zaujímavá je táto listina (smluva), nielen čo sa týka čistoty slovenskej reči, ktorou náš ľud hovoril pred 130 rokmi, ale hlavne pre jej obsah, z ktorého vysvitá, že naši starí mlynárski majstri boli i výtečnými tesármi.

Keďže drevené mlyny, aké stavali na potokoch a riekach, potrebovaly stálej opravy, najmä keď dorazila silnejšia voda, bolo treba, aby odborná ruka zaraz bola pohotove. Keď však v mlyne nebolo súrnejšej práce, ohotne sa podujali hocakej tesárskej roboty.

O tejto dvojnásobnej odbornosti slovenských mlynárov dočítame sa už roku 1559, keď trenčiansky hradný kapitán píše mestu o nutnej oprave hradu toto: Táto oprava bude tým ľahšia, že sú poruke tesári-mlynári, ktorí na hrade zadarmo pracujú (Haec eo facilius praestare poterit, cum labros lignarios-molitores ad manum habet, qui sine pecunia laborare solent). Teda robotovali.

Podobné sa dočítame v zápiskoch mesta Trenčína zo začiatku XVII. storočia: Mlynári musia verejné budovy zadarmo opravovať. (Molitores reparationes communium aedificiorum gratis exsequi tenentur). Ale za prácu na novom dome, hoci pre verejný účel, dostali od mesta denne 10 denárov. Vedúci tesárskej práce 12 den.

Co sa týka ich práce pre súkromníkov, uzavierali s nimi smluvu podľa dohody, ako i v tomto prípade.

Predmetná smluva tým samým pravopisom, iba »g« prepisujú na »j«, znie takto:

Nížepodpísaný Minarji zoznávame, že mi, chliczi sa do Minárskej roboty Pánu Borcsiczky Jánossovy, zjednali sme wsieczku Minársku robotu za Zlatých 190. To jest budeme povinní Stodoly prestaviť a wsieczko jiné drevenne Stavanie, tak že y polatúvať, powaly uiožiť, dwere wsieczky pripravíť, ssindel okolo spolku a na Wrchu pobíť. Na ktorú robotu, že sme záwdavek 12 zlatých prijali, zoznávame a zawazujeme sa, že cso najskorek túto robotu dokonáme. Czes čas roboty Minárskej štiroch Hlapov v pomocz nám P. Borcsiczky dat bude povinnen. Trstje 9-ho Septembra 1807. Misso Kozak, Joseph Sevcsik.

- Títo naši, dva razy diplomovaní majstri stavali aj mlyny, ktoré pripevňovali ceľkou ku klinu, vbitému do brehu, alebo priväzovali ich k stromu.

Cesky boly silné »povrazy«, upletené z vřbových prútov a dubových vetvičiek. Refaze a povrazy z kúdele užívali až na nariadenie cisárovnej Márie Terézie.

Mlyny stavali na jeden, dva alebo tri kamene.

Každý mlyn mal svojho majstra (magister molae), ktorý riadil prácu. Mlyny malo mesto, zemianstvo a korporácie. V XVI—XVIII. storočí majiteľ mlyna za prácu dostal desiatku zbožia, ale platilo sa aj peniazmi. Tak Juraj Beniovsky píše 4. augusta 1674: Krome try korcze zbožá mám na tom mlyne plus-minus Zl 46.

Na spravodlivosť dbali veľmi prisne. Desiatku zbožia museli bez »nadržania«, spravodlivou mierou vyrubiť a vysypať na miesto to určené. V mlynoch nesmeli sa hrešiť.

Boly mlyny i na mletia soli, aké však len mesto mohlo mať. Dôchodky mesta Trenčína za mletie a predávanie soli »W meskom sklepe« boly značné. Napríklad r. 1680 mesto zakúpilo a spotrebovalo 285 centov soli, za ktorú platilo Adamovi Horkému v Komárne 610 zl. Na rozlčenie soli mesto malo 6 hŕiek a na zomletie jeden mlyn. Pri hŕkách mal robotník 20 denárov na deň. Holba soli stála 7 den. Za všetku soľ mesto utŕžilo 789 zl. Čistého zisku malo 166 zl. Boly mlyny i na vyrábanie súkna. Menovali sa valča alebo valchovňa. Taký mlyn bol napr. v Lednických Rovniach.

Slovenská zem požehnaná

Pavol Nawrocki, nájomník čiastky hradného panstva v St. Lubovni, vzal si za ženu Magdalénu Lubovniansku. Keďže nemali deti, putovali do Czenstochowa k zázračnému obrazu P. Márie a vrúcne ju prosili o požehnanie.

Dlho, dlho kľáčali pred divotvorným obrazom. Už sa stmievalo a ich modliace pery ešte šepkaly: Zdravas Mária...

Veru táto precitená, z hĺbky srdca vyvierajúca modlitba bola by pohla i skaiou, nie spolucitlácim srdcom Ochrankyne všetkých zarmútených.

Hľa, obraz ožil, nebeská Matka láskavo pozrela na bohabojných manželov a po slovensky jasne znelo sladké slovo z jej sladkých pier: — Koľko mečov mi preniklo srdcom, toľko detí vám požehnám.

Na chvíľu zavládlo posvätné ticho, ktoré jasavým hlasom prerušil neopísateľne naradostený muž: — Vďaka, Matka Božia!

Ale Magdaléna zbledla a zamrzla na jej ústach i modlitba. Iba ako v polosne ustarostene šepla: — Matička nebeská, veď s e d e m mečov ti preniklo srdcom!

— Sedem! — znela láskavá odpoveď, aby o chvíľočku usmievavá nebeská tvár zmeravela a nadobudla predošlého výzoru.

Keď sa čudný chýr rozniesol, nielen Stará Lubovňa, ale i celý Spiš zvedavo a netrepežlivo očakával prisľúbené božie požehnanie.

A skutočne! Keď sa naplnili dni, narodilo sa im sedem detí: traja chlapci a štyri dievčatká. Zdravé, pekné ako ružové púčiky a natoľko podobné, že ich vlastná mať ťažko rozoznala i po mesiacoch, ba rokoch. Oči mali ako letné nebo, vlásky ako zlatý klas, líčka sfa alabaster.

Ich kresť 17. januára 1723 bol sviatkom celého mestečka. Zo sedmorčiat vyrástli zdatní mládenci a prekrásne panny, o ruky ktorých uchádzali sa najpoprednejší mladíci nielen zo Slovenska, ale i z Poľska a Maďarska.

Nevšednosť nezvyklej radostnej udalosti dokazuje i matrika, kde sa dočítame, že deti mali najpoprednejších kresťaných rodičov: gubernátora staroľubianskeho hradu so ženou, župana Serpilyho so ženou, Jána Haasa, starostu v Sp. Belej, Daniela Engelberga, iudexa-starostu Sp. Novej Vsi a iných.

Keď sa pred niekoľkými rokmi narodily v Kanade päťročná, celá Amerika jasala. No, ako nám to dokazuje ohodnotovaný výpis z matriky rím.-kat. fary v Statej Lubovni, svetový rekord má Slovenka Magdaléna Lubovnianska.

Hľa, deň, ktorý nám učinil Pán. Veselíme sa a radujeme sa v ňom! (Žalm 117.)

Oprava

			chybne	správne	
28.	strana	zdola	11. riadok	chceli	chcely
42.	"	zdola	4. "	úbohy	úbohý
55.	"	shora	5. "	Koloman	Kariman
66.	"	zdola	7. "	lákavo	láskavo
72.	"	shora	3. "	rimanská	rímska
80.	"	zdola	3. "	ale nerozhodným	ale s nerozhodným
87.	"	shora	7. "	zaznamenaný	zaznamenané
89.	"	zdola	4. "	Rozhanovciach	Rozhanovciam
90.	"	shora	14. "	videli	videly
130.	"	zdola	4. "	Šajave	Slanej
139.	"	zdola	11. "	prapodivnú	prepodivnú
151.	"	zdola	11. "	pribrali	pribraly
154.	"	shora	5. "	vzdelaný	vzdelaní
161.	"	zdola	11. "	14.	16.
162.	"	shora	3. "	16.	18.
164.	"	zdola	8. "	simetrické	symetrické
172.	"	shora	6. "	kácaní	rúbaní
182.	"	zdola	7. "	priniesli	priniesly
191.	"	shora	16. "	ovislou	ovisnutou
197.	"	zdola	17. "	grandiflora	grandifolia
203.	"	shora	16. "	mám	nám
208.	"	shora	4. "	pohrúžil	ponoril
225.	"	shora	12. "	veľký pôst	Veľký pôst
241.	"	zdola	4. "	hlahoslawené	blahoslawené

Toto je e-kniha, ktorú môže každý rozširovať voľne a zdarma v elektronickej podobe, je nepredajná, dostupná aj na internete.

Táto e-kniha je vydaná ako 5. zväzok v rade "Branecský každému a všetkým", je súčasťou digitalizácie diela Rektora Piaristov pátra Jozefa Branecského, je súkromnou iniciatívou vzniknutou v roku 2013 na základe súhlasu vlastníka autorských práv, zdarma, bez podpory Mesta Trenčín, štátu, Európskej únie či iných inštitúcií.

Cieľom je zachovať a voľne šíriť dielo, odkaz a pamiatku Rektora Branecského.

Ako podklad pre túto e-knihu bola použitá kniha z knižnice pána (†) Jána Pavla Gát'u. Digitalizoval Ing. Vojtech Brabenec, Trenčín, 2014-2015, Klub starých Trenčanov.

www.trencan.6f.sk (Leto 2015)

Cena Kčs 45.--

